

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.)

**Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében.
(A Haberleiter-család története.)**

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Második rész.

Második rész.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Második rész. / I. A család neve.

I. A család neve.

A család neve 1500-ig a következő változatokban fordul elő: 1379: *Haberlewttler*¹⁽¹⁾ (I. 1: 186); 1424: Stephan *Haberleiter* (II. 2: 325); 1426 inter... Petrum *Haberleuter*¹⁽²⁾ (I. 2: 293²⁽³⁾); Peter *Haberleittër*¹⁽⁴⁾ (i. h. 299); Stephel *Haberleitter* (II. 2: 343); 1431: Steffan *Haberlejtër* (i. h. 421); Përtel *Haberlejtër*¹⁽⁵⁾ (i. h. 422); 1432: Peter *Haberleytter* (II. 1: 173); 1435: zenegst Petrein *Haberlewttter*¹⁽⁶⁾ (I. 3: 94); 1438: *Haberleutter* (II. 1: 57); 1439: Peter *Haberlaytter*¹⁽⁷⁾ (II. 3: 115); 1442: Peter *Haberlejtër* (i. h. 343); 1447: Niclas *Haberleyter* (i. h. 380); 1459: Peter *Haberlejtër* (II. 4: 122); 1483: Niclas *Haberleychtter*¹⁽⁸⁾... Hans *Haberleychtter*¹⁽⁹⁾... Niclas *Haberleichtter* (i. h. 351–2); 1485: Niclas *Haberlichtter*¹⁽¹⁰⁾ (i. h. 362); 1487: *Heberleich(te)r*¹⁽¹¹⁾ (i. h. 382); 1496: *Haberlewttter* (II. 5: 62).

A családnév a bajor *haberleiter* 'Haferfuhrmann' szóból ered,³⁽¹²⁾ Ismert családnév.⁴⁽¹³⁾ Az *ai* (*ay*) és az *eu*, *ew* használata *ei* (*ey*) helyett ismert 14. és 15. századi felnémet (bajor) írássajátság, amely a középfelnémet *ei* > bajor *ai* hangváltozással és az *eu* kettősmagánhangzónak a 14. és 15. században általánosan elterjedt illabializálódásával függ össze (*eu* > *ei*).⁵⁽¹⁴⁾ A *Ha-berleichter* változat *ch*-ja a korai újfelnémet korban divatozó s Joachim Jakab számadásában gyakori mássalhangzó jelek halmozásának tulajdonítandó. A családnév már ismert alakváltozatai: *Haberleitler* ~ (*Haberleitner*).

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Második rész. / II. A család története.

154II. A család története.

1. A család¹⁽¹⁵⁾ első ismert soproni tagja az 1379. évi telekkönyvben tűnik fel: a külváros második tizedében (*Seilmaß*) van 1/3 háza (I. 1: 186). Nem tudjuk, honnan s mikor jött Sopronba. Neve azonban kétségtelenül mutatja, hogy a bajor-osztrák nyelvterületről, bizonyára Alsó- vagy Felső-Ausztriából származott. Fia lehetett az 1424-ben először szereplő *Péter*.

2. *Haberleiter Péter*. 1424-ben már a mai Balfi-utcában volt háza,²⁽¹⁶⁾ amelyhez 1442 után még egyet szerzett ugyancsak a mai Balfi-utcában. Emellett volt szőlője a *Saubrunn*-, a *Kohlenberg*- és a *Gaugan*-dűlőkben és szántóföldje az Anger-szőlőkön túl.³⁽¹⁷⁾ Bordézmája 1426-ban 5 1/2, 1429-ben 13, 1431-ben 5 1/2, 1433-ban 10, 1435-ben 9, 1436-ban 7, 1438-ban 3 s 1447-ben 7 1/2 akót⁴⁽¹⁸⁾, gabonadézmája pedig 5 kepet⁵⁽¹⁹⁾ tett ki, azaz a jelzett években legalább tízszerannyi bort és gabonát termelt. Vagyonának megfelelően 1424-ben 5 font dénár, 1437-ben 6 forint, 1440-ben 8 forint, 1454-ben 5 font dénár és 1457-ben 6 font dénár adót fizet. 1426-ban Pétert is a tanács ellen fellázadt polgárok között találjuk, akiket a kir. tárnokmester fej- és jószágvesztésben marasztalt el.⁶⁽²⁰⁾ 1458-ban halt meg.

Özvegye 1459-ben 102 font dénár értékű ingatlan vagyon felett rendelkezik, amely után 2 1/2 font 12 dénár adót vetnek ki rá.⁷⁽²¹⁾ Péter tehát a jobb módú polgárok közé tartozott. Az özvegy 1459-ben hal meg, *Bertalan* nevű fiának 20 font dénárt hagyott, hogy abból tisztességesen eltemettesse, 9 font dénárért valakit Rómába zarándokoltasson el, a maradékot pedig szegények között ossza szét. István nevű fiának 1 hordó, Bertalannak és leányának, a ruszti származású Kálmán soproni polgár⁸⁽²²⁾ nejének fél hordó bor jutott még. Másik két fiáról, *Jánosról* és *Miklósról* nem emlékezik meg.

3. *Haberleiter Miklós*. Miklósról először 1442-ben hallunk (II. 3: 343), 1447-ben már övé apjának második Balfi-utcai háza,⁹⁽²³⁾ ahol 3 1/2 akó bordézmát ró le, 1442-ben felesége, szül. **155**Pfendel Margit révén néhai Pfendel Jánosnak a Főtéren álló sarokházát¹⁰⁽²⁴⁾ örökli (I. 5: 37), amelybe rögtön be is költözik. A Balfi-utcai ház azonban 1467. dec. 30.-ig az ő nevén maradt. Ekkor ugyanis Miklós és testvére, János apai örökségükön megegyeztek és a választott bíróság ítéletét elfogadták (II. 1: 104–5). Ennek értelmében Miklós Jánosnak átadta a Balfiutcai házat, viszont kapott 1/16 szőlőt a *Saubrunn*-dűlőben és 2 hold szántóföldet az Anger-szőlőkön túl. Pfendel Jánostól örökölt még 1/4 szőlőt a *Kohlenberg*-dűlőben s nagy réteket Kópháza közelében, 1464-ben, 1473-ban és 1484-ben kelt végrendeletei, valamint egyéb adatok¹¹⁽²⁵⁾ alapján tudjuk, hogy volt még legalább 4/8 szőlője a *Steiner*-, 3/8 szőlője az *Obere Steiner*-, 3/16 szőlője a *Gaugan*-, 1/8 szőlője a *Saubrunn*-, 1/8 szőlője a *Glaser*-, 1/16 szőlője a *Tiefenweg*-, 3/16 szőlője az *Artzgruber*- és 1/8 szőlője valamelyik ismeretlen dűlőben, rétje a *Kohlenberg*-dűlőben, 2 veteményes kertje és 2 rétje *penes viam* stb. E vagyonnak változását az ingatlanösszeírások érzékeltetik: 1459-ben ugyanis 263 font dénár, 1463-ban 511 font dénár s 1468-ban 154 font dénár becsülik Miklós ingatlan vagyonát.¹²⁽²⁶⁾ Azaz 1459-ben a külváros második leggazdagabb polgára s 1463-ban még a belvárosi polgárok között is a kilencedik helyet foglalja el.¹³⁽²⁷⁾ Ez magyarázza meg azt is, hogy először a külső, azután a belső tanácsnak tagja s több ízben a harmadik fertály adószedője volt.¹⁴⁽²⁸⁾ Ebben az időben kimutathatólag 1457-től 1463-ig a Gyertyaszentelő Boldogasszony céhének céhmestere, majd a Tizenkét apostolról elnevezett céhnek is tagja lett.¹⁵⁽²⁹⁾

1473 után meghal felesége,¹⁶⁽³⁰⁾ 1481-ben pedig János nevű fia (l. alább), Menyének második házassága miatt János kiskorú gyermekeinek gyámságát Joachim Jakab belső tanácsos vette át, akinek Miklós 1483 nyarán a városházán, a tanács jelenlétében nyújtotta át egy leveles ládikában saját és felesége közös végrendeletét (I. 5: 124–6; II. 1: 115–6), az örökségére vonatkozó okleveleket.¹⁷⁽³¹⁾ Majd 1484-ben a polgármester házában újra **156**végrendelkezett, amint Joachim Jakab megható aprólékossággal leírja:

„...und hatt sein geschefft than pan seym gessuntten vnd guetter vernunfft yn des Krjstoff Herb schtuben pan seynem tisch, dapey gepest Herb, Mertt Sighartt, Jacob Joacam, Hans leymbatter vnd der Gamellpawr, haben yn darrgebeysst von seym hawsß yn des Kristoff Herb hausß”.

Miklós 1485. márc. 25.-én halt meg. A halál beállta után a városi jegyző a polgármesternek, a városbírónak és a rokonságnak jelenlétében hagyatéki leltárt készített, amelyből egy példányt a városi tanács, egyet a rokonság, egyet pedig Joachim Jakab kapott meg. A hagyatékot a városbíró zárta le s a kulcsokat csak a halált követő huszadik napon adta át Joachim Jakabnak. Az említett hagyatéki leltár 18 hordó bort és a házi berendezést öleli fel. A házi berendezésben szerepelnek *lakásberendezési tárgyak* (2 ágy, 4 váncos, 3 fél pokróc, 1 kék takaró, 6 lepedő, 3 abrosz, 2 törülköző, 2 ágyváza, 1 kis almárium, 1 kés, 1 mozsár, 4 kanna, 3 keskeny nyakú korsó, 5 asztal, 1 láda, benne 10 font dénár, 25 magyar aranyforint és 2 1/2 font dénárnyi aprópénz), *gazdasági eszközök* (4 szőlőkád, 2 sajtó, 5 üres hordó, 1 borkimérő berendezés), 1 mérő, 3 dézsa, 1 nagy üres láda, 6 kapa, 1 törött motolla), továbbá 5 mérő liszt és 18 mérő búza. A 18 hordó bor közül a legnagyobbik 36 akós volt, a hordók úrtartalma kb. 200 akót tett ki.¹⁸⁽³²⁾

A halottat 6 rőf (*Puczpacher*) posztóból készült szemfödéllel takarták le s kiharangozására megszólalt a Sz. Mihály-, Sz. György-, Sz. János-, a Boldogasszony-templom¹⁹⁽³³⁾ és a ferencendi (ma bencés) kolostor harangja.²⁰⁽³⁴⁾ A temetési szertartást a városplébános, a ferencendi gvardián, a Boldogasszony- s a kór-ház-templom²¹⁽³⁵⁾ plébánosa végezte és az iskolamester vezetése alatt működő énekkar szoltárokkal kísérte. A temetésen a Tizenkét apostolról elnevezett céh tagjai a céhmester vezetésével testületként vettek részt. Temetés után a halotti tort a bőjtire való tekintettel zsemlyével és hallal tartották meg.²²⁽³⁶⁾ Haberleiter Miklós fejfáját Detre bécsi festő festette meg s felállításakor zsindelettel látták el. A halált követő hetedik és harmincadik napon a városplébános, a ferencendi gvardián, a Boldogasszony- s a kórház-templom plébánosa mondták a gyászmisét, ezenkívül a Sz. Mihály-, a Boldogasszony-templomban ¹⁵⁷és a ferenceseknél 30–30 misében emlékeztek meg a halotról.²³⁽³⁷⁾ E gyászmisékkel kapcsolatban Joachim Jakab halotti levelet (*tattenprieff, tattenczedell*) bocsátott ki; ezt évenként, Haberleiter Miklós halálának évfordulóján megismételte, amikor vigiliákat és gyászmiséket mondatott.²⁴⁽³⁸⁾ Ezenkívül egy diák a Haberleiter-család lelki üdvéért Rómába zarándokolt el s e célra (*nach ratt des pharrer*) 10 forintot kapott.

4. *Haberleiter Miklós végrendelete és annak végrehajtása.* Haberleiter Miklósnak és nejének három végrendelete maradt fenn. Az első 1464-ben kelt (I. 5: 124–6). Ebben Miklós és felesége kimondták, hogy az ő haláluk után vagyonukat nagykorúságot elérő gyermekeik öröklik. Ha gyermekeik az ő életükben vagy haláluk után nem érnék el nagykorúságukat s ők *ketten* örökösöket sem hagynának maguk után, akkor az a fél, aki a másikat túléli, az összes ingatlanok jövedelmét élvezze. Halála után öt darab ingatlan (a főtéri ház és négy szőlő) örökös misealapítványként a Sz. Mihály-templomra szálljon, a többi vagyont a rokonok kapják meg. A misealapítvány rendeltetése, hogy a Sz. Mihály-plébániatemplomban értük hetenként 3–4 misét mondjanak aszerint, amint azt a polgárok és az egyháziak jónak látják. A misealapítvány örök kegyúri jogát a polgároknak, helyesebben a tanácsra ruházzák át.

Második végrendeletük 1473-ból való (II. 1: 115–6). Megerősítik az előző végrendeletet, az öt ingatlanból álló misealapítványhoz még egy szőlőt csatolnak. Bármelyikük halála esetére kimondják, hogy az életben maradt a vagyonnak egyik felét öröklő, másik fele a gyermekeké legyen. Ha a gyermekek elhalnának, akkor az örökösödés a soproni szokásjog szerint történjék.

Először Miklós felesége halt meg, 1473-ban, gyermekei közül csak fia, *János* (II.) érte el nagykorúságát.

János azonban még apja életében, 1481-ben szintén meghalt s két kiskorú árvát, *Jánost* (III.) és *Margitot* hagyott maga után. Ezek után bizonyos, hogy Miklós 1184-ben az eredeti vagyonnak már csak fele részét [158](#)felett végrendekezett.²⁵⁽³⁹⁾ Ebből a tulajdonképeni vagyon nagyságára nézve némi fogalmat alkothatunk magunknak. Felújítja a korábbi s hatálytalanná vált misealapítványi rendelkezéseket és misealapítvány céljára 3/16 szőlőt a *Gaugan*-, 1/8 szőlőt a *Saubrunn*-, 1/4 meg 1/8 szőlőt a Steiner-dűlőben hagyományoz s e célra szánja még az Artzgruber-dűlőben fekvő szőlőnek egyik felét. Az utóbbi szőlő másik felét, a főtéri házat, 1/8 szőlőt a Kohlenberg-, 1/16–1/16 szőlőt a Steiner- és a Tiefenweg-dűlőkben, kópházi rétjét, fél veteményes kertjét s rétjét (*penes viam*) unokái öröklik. Ha unokái ellenben nagykorúságuk elérése előtt elhúnytak vagy örökösök nélkül halnak el, akkor az ő részük is a misealapítványra száll. Unokáira hagyott még 50 akó bort, a többi bort, továbbá a szőlősajtókat, hordókat, edényeket és egyéb, a bortermeléshez szükséges eszközöket²⁶⁽⁴⁰⁾ szintén a misealapítványnak adja. Elrendeli még, hogy Joachim Jakob a már említett 230 magyar aranyforintból a misealapítvány részére ingóságokat vegyen, a kilenc ezüstgyűrűből és törött pénzből pedig kelyhet csináltasson,

A végrendelet e részének végrehajtásául a tanács a misealapítvány jövedő javadalmait a Sz. Mihály-templom Boldogasszony oltárán tartandó heti 2 (és nem 3–4) misére kötelezte. 1485. máj. 27.-én, két hónappal Miklós halála után, azonban nem a végrendeletben megjelölt négy szőlőt csatolták a misealapítványhoz, hanem az *Obere-Steiner*- és az Artzgruber-dűlőkben fekvő 3/8–3/8 szőlőt és a megmaradt 18 hordó borból csak négyet (kb. 100 akó) adtak át.²⁷⁽⁴¹⁾ Joachim Jakob azután az alapítvány javadalmasa részére Falschpeck András soproni pap papírmisekönyvét vette meg. Bécsből zöld damasztból készült miseruhát hozatott, 19 lat ezüsből kelyhet csináltatott, olasz vászonból való kehelyzacskóval s ostyaabrosszal és damaszt karmazsinból készült ostyaabrosztáskával látta el.²⁸⁽⁴²⁾ Haberleiter [159](#)Miklós ezenkívül a Sz. Mihály-, a Boldogasszony- és a kórház-templom építésére 20–20 magyar aranyforintot, a Keresztelő Sz. János, a ferencendi kolostor és a bánfalvi Sz. Farkas-kápolna építésére 10–10 magyar aranyforintot hagyományozott, minden készpénzkövetelését pedig a kórház építésére és a szegényeknek szánta.

Testvérének, *Jánosnak* 25 forintot hagyott s még külön is gondoskodott róla (I. a 8. fejezetet). Másik testvérének, Istvánnak (I. a 9. fejezetet) két leánya kapott 1/16 szőlőt, fél veteményes kertet, két rétet, két ágyat teljes felszereléssel (2 fejbánkos, 2 vánkost, 2 pokróc, 4 lepedő) és 10 forintot. Szolgájának hűséges szolgálataiért a Glaser-dűlőben fekvő 1/8 szőlőt engedett át haszonélvezetre, halála után azonban ez is a fenti misealapítványra száll és még külön 4 magyar forintot juttatott neki. Egy varga feleségének kelengyére adott ágyat, fejbánkóst, 2 vánkost, 2 lepedőt és ágytakarót.

5. *Haberleiter János* (II.) és árvái. Miklósnak, amint láttuk, több gyermeke volt; közülük csak *János* (II.) érte el nagykorúságát, de még apja életében meghalt. Amikor 1481. szept. 17.-én végrendeletet tesz, már a belső tanácsnak tagja, 1482. okt. 9.-én viszont már nem él (II. 1: 128), Végrendeletében²⁹⁽⁴³⁾ az atyai vagyonból apja halála után őt jogosan megillető részt gyermekeinek, feleségének pedig csak hitbérét és 32 forintját hagyja. Ha gyermekei elhalnak, özvegye szintén csak hitbérét élvezheti. János továbbá a Sz. Mihály-templom építésére, a Keresztelő Sz. János-, a Sz. György-templomra és a ferencendi kolostorra 1-1 forintot, a bánfalvi Sz. Farkas-kápolnára fél forintot szán.

Halála után felesége, *Anna* asszony³⁰⁽⁴⁴⁾ másodszer Hitzendorfer Kristóf³¹⁽⁴⁵⁾ németországi lakoshoz ment feleségül.³²⁽⁴⁶⁾ Ez valószínűleg 1483. aug. 20.-a előtt történt: ugyanis ekkor kezdi [160](#)meg Joachim Jakob az árvák vagyonának kezelését. Egy évvel azután Haberleiter Miklós is végrendekezett s végrendeletében Joachim Jakobot külön is megkérte, *ut sit pueris filii mei fidelis tutor et rerum ipsorum conservator* (I. 6: 28). Hitzendorfer Kristóf és neje Haberleiter Miklós halála (1485. márt. 25) után perrel támadták meg

végrendeletét. Hitzendorfer Kristóf már az első tárgyaláson (1485. máj. 16) nagyon kikelt Joachim Jakab ellen. Anna asszony pedig a végrendelet ellen fellebbezett és azt állította, hogy második házassága ellenére is gyermekeinek édesanyja maradt: a gyermekek vagyonának kezelése így őt illeti meg. Joachim Jakab, aki az 1485/6. évben városbíró volt, ezzel szemben kijelentette, hogy Haberleiter Miklós ép ésszel végrendelkezett, őt az egész tarácsnak jelenlétében végrendeletének végrehajtójául s földi javainak kezelőjéül fölkérte. Fia, János (II.) pedig saját és nagybátyja, Haberleiter János (I.) gyermekeinek gyámságával bízta meg s neki vagyonát gondozás céljából átadta. Végül is a város közönsége Joachim Jakabnak adott igazat, de kimondotta, hogy Jakabnak kiadásairól és bevételeiről évenként el kell számolnia. A gyermekeket Anna asszonnak kell felnevelnie, de a költségeket Joachim Jakab viseli. Ha viszont a gyermekek nagykorúságukat elérik, Anna asszony szabadon dönthet arról, vajjon továbbra is gyermekeivel marad-e vagy nem.

Hitzendorfer Kristóf nem fellebbezett az ítélet ellen, hanem egyenesen Mátyás királyhoz fordult s kétségbevonta Haberleiter Miklós végrendeletét. Sopron város közönségét pedig bevádolta, hogy hamisított végrendelet alapján forgatta ki őt és feleségét jogaiból. Mátyás király 1486. márt. 13.-án meg is hagyta a soproni polgároknak, hogy még egyszer vizsgálják meg az ügyet s Hitzendorfer Kristófnak és családjának, akiket különös királyi védelmébe és oltalmába fogad, igazságot szolgáltatassanak. Ha pedig nem tudnának megegyezni, akkor az ügyet a kir. tárnokmester ítélőszéke elé terjesszék. Hitzendorfer Kristóf Sopron városának második, az elsővel lényegében azonos ítéletét megfellebbezte s így a város 1486. ápr. 14.-én az ügyet a kir. tárnokmester és a hét szabad királyi tárnoki város (Buda, Pozsony, Sopron, Nagyszombat, Kassa, Eperjes és Bártfa) ítélőszéke elé terjesztette és a per egész történetére nézve felvilágosítással szolgált (I. 6: 38–41). A tárnokmester jún. 12.-én Joachim Jakabot, Herb Kristóf volt polgármestert és Ládonyi Istvánt idézi meg, karácsony táján pedig Joachim Jakab Bécsben hat előkelő soproni polgár kíséretében számolt be Mátyás királynak Hitzendorfer Kristófnak a várossal szemben jogtalanul emelt vádjairól, majd 1487-ben a városi jegyző járt ugyanebben az ügyben Mátyás király lichtenwörteri (A. A.) táborában. A per végül is Budán dőlt el. A király 1488. dec. 3.-ára hívta össze a szabad [161](#) királyi városokat s ekkor Nagylucsei Fülöp Orbán, egri püspök és kir. kincstartó, mint a tárnokmesteri székeknek a király által kirendelt bírója döntő ítéletet hozott. Hitzendorfer Kristófnak Budai Benedek litterátus, Joachim Jakabnak Mindszenty Torda István volt a prókátora. Az ítélőszék Hitzendorfer Kristóft és nejét azzal az indokollással marasztalta el (I. 6: 51–5), [33\(47\)](#) hogy Kristóf nem magyarországi lakos, Sopron városának nem polgára, Magyarországon vagyona nincs s így sem őt, sem nejét az árvák fölötti gyámság nem illeti meg. Az ítélőszék továbbá megállapította, hogy Sopron város közönsége nem hamisított végrendelet alapján hozta meg korábbi ítéleteit, Kristóf tehát a király előtt Sopron városával, különösen pedig a végrendelet aláíróival, Joachim Jakab, Herb Kristóf és Sieghart Tamás polgárokkal szemben hamisan emelt vádat. Ezért Hitzendorfer Kristóft az említett három soproni polgár vérdíjának megfizetésére, [34\(48\)](#) Sopron városát megbecstelenítő kijelentéseinek a soproni városháztéren való ünnepélyes visszavonására és ebben az ügyben örök hallgatásra kötelezte. A gyermekek feletti gyámságot végérvényesen Joachim Jakabra ruházta át, neveltetésüket édesanyjukra bízta. Így ért véget ez a hosszantartó per, amely végérvényesen Sopron városának adott igazat. [35\(49\)](#)

6. *A Haberleiter-gyermekek vagyonának kezelése.* Joachim Jakab még 1485-ben megkezdte az árvák vagyonának kezelését. Haberleiter Miklós végrendeletének végrehajtása után kifizette Miklósnak fennmaradt 7 font 14 dénár adósságát. [36\(50\)](#) Azután kimérette vagy eladta a 14 hordó (több mint 191 akó) bort, [162](#) amelyért 1489-ig 230 fontot, 1 dénárt és 70 magyar aranyforintot vett be, [37\(51\)](#) 1485. Sz. Mihály napjától (szept. 29) kezdve már ő szedte be a főtéri ház lakásai és boltjai után járó hasznobért, amelyet a bérlők két részletben, Sz. György (ápr. 24) és Sz. Mihály napján *utólagosan* fizettek. Az árváknak a

házhhoz tartozó 5–6 bolthelyiség, lakások és kamra után évi (Sz. György napjától Sz. György napjáig) 7 font 4 solidus dénártól 13 font 3 solidus 20 dénárig terjedő jövedelmük volt.³⁸⁽⁵²⁾

Ezzel szemben Joachim Jakob fizette az adót, amely évi 2–5 forint között váltakozott,³⁹⁽⁵³⁾ Azonkívül évi 1–16 forinttal járul a városi kölcsönhöz s e célra 1485-ben még külön 50 forintot ad,⁴⁰⁽⁵⁴⁾ 20 forintot Frauenburgi Gindersich városkapitány évi járandóságának teljes kifizetésére,⁴¹⁽⁵⁵⁾ 1488-ban pedig a város helyett 40 forintot Kassariel zsidónak.⁴²⁽⁵⁶⁾

A ház karbantartása 1485-től 1495-ig több mint 14 font dénárt emésztett fel (l. a mellékelt táblázatot). Tudjuk, hogy a gyermekek nagyapjuktól egy-egy Artzgruber-, Steiner-, Kohlenberg- és Tiefenweg-szőlőt örökölték (v. ö. még papikönyv 91). Joachim Jakob számadásában azonban 1/8–1/8 szőlő szerepel a Kohlenhersh-,⁴³⁽⁵⁷⁾ Tiefenweg-, a *Gaugan*- és a Saubrunn-dűlőkben. E négy szőlőnek megmunkáltatása évi 20–27 fontba került (l. az első részben levő táblázatot). Ehhez járult még a használt gazdasági eszközök ára és javítása, továbbá a szőlőműveléshez szükséges anyag ára.⁴⁴⁽⁵⁸⁾ Gazdaságtörténeti szempontból még értékesebb a következő kimutatás (l. az első részt), amely a bortermés **163** mennyiségét, értékesítését tünteti fel s a bordézsma kivetésére nézve ad felvilágosítást. A négy szőlő termése évi 18–55 veder körül mozgott. Ehhez járult még a szántóföldek után járó haszonbér.⁴⁵⁽⁵⁹⁾

7. *Haberleiter Margit és János (III.) neveltetése.* Haberleiter Margit és János apjuknak, Jánosnak 1481-ben bekövetkezett halálakor, amint láttuk, már éltek. Joachim Jakob 1485-ben vette át vagyonuknak kezelését, *ruháztatásukra és iskoláztatásukra* vonatkozó feljegyzéseit mégis csak 1489-ben kezdte el. Ez bizonyára azzal függ össze, hogy a gyermekek gyámságáért folytatott per csak 1488 decemberében dőlt el.

1489. húsvétjára (ápr. 19) Joachim Jakob a két gyermeket egészen új ruházattal látta el. *Margit* kapott 2 olasz vászonból való s selyemmel szegélyezett inget, 1 durva vászoninget, 2 hálófőkötőt, 2 kötényt, 1 pár hajfonat-vászonszalagot, aranyozott csatokkal⁴⁶⁽⁶⁰⁾ ellátott, zöld nürnbergi posztóból készült s prémmel díszített ruhát, barna nürnbergi posztóból készült palástot és egy prémes birétumot. Ehhez járult még 1490-ben egy hosszú, vörös (*hawssen*), hölgymenyétbőrrel prémezett ruha s 1 pár hajfonatba való cendelyszalag,⁴⁷⁽⁶¹⁾ 1491-ben 2 ing, 1 selyemszegélyű, olasz vászonból való fürdőing s egy kötény járt neki.⁴⁸⁽⁶²⁾ Ez év jún. 9.-én másfél évre, vagyis az 1492. év végéig Margit kolostorba került. Ide többek között új kancsót, 1 pár ivóedényt, olvasót, erszényt, hajtűket, 1 pár hajfonat-szalagot, majd nürnbergi posztóból készült ruhát stb. vitt magával.⁴⁹⁽⁶³⁾ A kolostorból való visszatérése után, az 1493. évben Sopronban maradt, ahol Joachim Jakob újból egészen felruházta. Így vett neki gyolcsinget, vászoninget és durva vászoninget (*sackpfait*), olasz vászonból való ingvállat.⁵⁰⁽⁶⁴⁾ Majd egy vörös arrasi (Franciaország) posztóból készült, prémmel szegélyezett s egy barna nürnbergi posztóból készült, fényes vászonnal bélelt rövidebb ruhát.⁵¹⁽⁶⁵⁾

164A Haberleiter-ház javítási munkálatai.

Év	Javítás helye	Az anyag			Munk
		mennyisége	egységára	összesen	
			dénár		
		4 tölgyfaoszlop	10	40	

Év	Javítás helye	Az anyag			Munk
		mennyisége	egységára	összesen	
			dénár		
1485	Ereszfedél	4 gerendafa	8	32	3 ácsbér
		200 deszkaszeg	0.22	44	
	Vargaboltok	láncok, kapcsok		32	4 ácsbér szállítás 3 kőművesbé 2 adogatóbé
		3 deszka	30	90	
		4 1/2 küszöbkő	12	54	
	4 mérő mész	8	42		
	–				
	Boltok,	1 1/2 deszka	40	60	2 ácsbér
	Ajtók	pántok, láncok	–	–	lakatos
1488	Vargabolt	1 lánc	4	4	lakatos
		1 vastag deszka	24	24	
		lánc, lakat	–	–	
1490	Lépcsőfeljárát, konyha, kamra tetőfedése	5 gerenda	6	30	12 ácsbér
		4 deszka	8	32	
		1600 hosszú zsindey	0.18	288	
		23 deszka	3	69	
		2000 zsindeyseg	0.7	140	
	325 deszkaszeg	0.24	78		
	Lóca		16	16	
		21 deszka	8	168	

Év	Javítás helye	Az anyag			Munk
		mennyisége	egységára	összesen	
			dénár		
1651491	Szénafélszer	2 gerendafa	16	32	2 ácsbér
		200 deszkaszeg	0-24	48	
	Vargaboltok				lakatos
	Festett üvegablak				János festő
	Kályha				kályhás
	Ablakkeretek				asztalos
1492	Emeleti ebédlő, padlásajtó	deszkák pántok, vasak		42 60	asztalos
1493	Ereszfedél	zsindelyek zsindelyszegek		32 20	2 ácsbér 1 adogató
1494	Lépcsők, vargaboltok	vakolat, téglá 5×10 font súlyú vaskapocs élelem	8	32 40 34	2 kőművesbér lakatos adogató és v
1495	Lóistálló teteje	10 deszka deszkaszegek	8 –	80 20	
Összesen 6 font 7 solidus 13 dénár					8 font 1 soli

166 Azután egy-egy zöld, barna és vörös löweni posztóból, fényes vászonnal bélelt palástot csináltatott neki. 52(66) A vörös palástot hölgymenyétbőr szegélyezte. 53(67) Utólag azután a zöld palástot ruhává alakíttatta át és nyúlőrrel prémeztette; 54(68) a barna palástot pedig meghosszabbította és feketére festette. 55(69) Kapott még két gyolcskötényt, 1 pár hajfonatba való cendelyszalagot, két aranyozott, ezüsből való s zsinórral átfűzött hajtűt, párduborból készült fejéket és olasz főkötőt. 56(70) Margit az 1494. évben ismét kolostorba kerül s mintegy másfél esztendeig tartózkodik ott. Ebből az alkalomból kapott olasz vászonból készült fürdőinget és ingvállat, 57(71) alsó inget, egy-egy pruszlikot olasz vászonból, gyolcsból és

szövetből, egy-egy kötényt olasz vászonból és szövetből, kettő durva vászonból, egy tarka, egy olasz vászonból való, arany- és selyemfonallal kivarrott, szegélyezéssel és szalagokkal ellátott főkötőt, egy egyszerű, olasz vászonból készült főkötőt, majd egy-egy fejkendőt olasz s gyolcsvászonból.⁵⁸⁽⁷²⁾ Ehhez járult még két nyúlborbunda (a második ezüstgombbal),⁵⁹⁽⁷³⁾ vörös arrasi posztóból, 28 menyétbőrből s 4 négy hölgymenyétbőrből ¹⁶⁷készült suba,⁶⁰⁽⁷⁴⁾ továbbá finom olasz vászonból⁶¹⁽⁷⁵⁾ való, prémmel és paszománnyal díszített ruha.⁶²⁽⁷⁶⁾ Az 1495. évben alsóinget, fehérített vászonból készült kötényt, hajfonatba való cendelyszalagokat kapott.⁶³⁽⁷⁷⁾ 1493-ban készült vörös ruháját meghosszabbították⁶⁴⁽⁷⁸⁾ és zöld posztóból (*halbperüsch posß*) fényes vászonnal bélelt, csatos ruhát csináltak neki.⁶⁵⁽⁷⁹⁾ Végül 2 font dénárért még egy bundát kapott.

Már említettük, hogy a legalább már 11 éves Margitot 1491. jún. 9.-én másfél évre kolostorba adták, ahová az 1493. évi, közel egy éves megszakítás után még egyszer, ismét másfél évre, 1495 nyaráig tért vissza. Neveltetéséről bővebbet nem tudunk.⁶⁶⁽⁸⁰⁾ Már 1494-ben betegeskedett s 1495. aug. 23.-án meghalt.

Temetését a Boldogasszony-templom plébánosa végezte, 16 papnak, a ferences gvárdiánnak és 10 ferencesnek segédletével, a koporsót pedig 6 hajadon vitte.⁶⁷⁽⁸¹⁾ A temetésen résztvevő egyháziak 28 gyászmisét mondtak, ezenkívül a ferencesek 15 misében, a Boldogasszony-templom papjai 5 misében emlékeztek meg az elhúnytról.⁶⁸⁽⁸²⁾

¹⁶⁸Margit testvérét, *Jánost* Joachim Jakab 1489-ben szintén teljesen fölruházta. Így kapott két olasz vászonból való, selyemszegélyű fürdőinget, két inget, két ruhát zöld nürnbergi, egy-egy ruhát barna boroszlói, barna nürnbergi és vörös nürnbergi posztóból s két fekete báránbőrsüveget.⁶⁹⁽⁸³⁾ Ehhez járult a következő évben egy suba kucsmával,⁷⁰⁽⁸⁴⁾ majd 1491-ben két ing, zöld posztóból készült ruha, 1492-ben pedig tafotából készült ruha,⁷¹⁽⁸⁵⁾ 1493-ban ismét kapott két inget, barna olmtüzi posztóból készült rövidebb ruhát⁷²⁽⁸⁶⁾ és egy subát kucsmával,⁷³⁽⁸⁷⁾ 1494-ben pedig hétköznapi ruhát barnásfekete olmtüzi, ünneplőt barna nürnbergi posztóból, ehhez vörös csuklyát, továbbá egy fekete kalapot.⁷⁴⁽⁸⁸⁾

János 1489-ben már legalább nyolcéves s a soproni iskolának növendéke. Ebben az időben a plébániai iskola már erősen a városi tanács befolyása alá került, úgyhogy lassankint városi iskolává kezdett átalakulni.⁷⁵⁽⁸⁹⁾ Az iskola látogatása évi 6 solidus 1 dénárba került.⁷⁶⁽⁹⁰⁾ Joachim Jakab azonban 1490-ben egy diákot (*schueller, shtudent*) fogadott János mellé nevelőnek (*pedygobe*), aki naponként az iskolába is elkísérte. Munkájáért ¹⁶⁹lakás, ellátás és ruházat járt neki. Az utóbbinak értéke nagyjából évi 1 és 4 font dénárt, 1490–1495-ig összesen 15 font dénárt tett ki.⁷⁷⁽⁹¹⁾ Távozásakor pedig útiköltséggel is ellátták; így pl. János első nevelője 1491-ben e célra fél font dénárt kapott.

János neveltetéséről közelebbi adatunk nincsen. Csak azt tudjuk, hogy 1493-ban 20 dénárért kapott egy tankönyvet (*daryn das ostende vnd benediczite stett*), 1495-ben pedig 3 colidus 15 dénárért vették meg számára Bécsben egy tankönyv első és második részéhez tartozó glosszákat, továbbá egy iskolatáskát 16 dénárért. János ebben az időben nagyjából 14–15 éves volt s a Bécsben vásárolt magyarázó glosszák bizonyára az iskolát befejező tanuló számára a latin nyelv alaposabb elsajátítását célozták volna. Erre azonban a dühöngő pestisjárvány miatt nem kerülhetett sor: Jánost 1495 júniusában Kirchsschlagba (Alsó-Ausztria), majd Csepregebe s onnan Sziget-be (ma Sárvár Vas megyében) vitték,⁷⁸⁽⁹²⁾ ahol szept. 7.-én meghalt s ott is temették el. Lelki üdvéért Joachim Jakab a soproni ferenceseknél és a Boldogasszony-templomban egy-egy gyászmisét mondatott s ugyanott 9–9 misében külön is megemlékeztek a halotról.⁷⁹⁽⁹³⁾

Margit és János nagykorúságuk elérése előtt, s egyenes örökösök nélkül hunytak el. Vagyonuk ezért néhai

Haberleiter Miklós végrendelete értelmében a Sz. Mihály-templomban létesített misealapítványra szállott. Azonban a főtéri házat a hozzátartozó boltokkal együtt a városi tanács, mint az alapítvány kegyúra 1502-ben Erdélyi Jakab polgárnak adta el s árát a misealapítványba fektette (telekkönyv 66).

8. *Haberleiter János* (I.). Miklósnál valószínűleg fiatalabb [170](#)Péter másik fia. *János*: 1467-ben öröklő apjának egyik Balfi-utcai házat; ezt 1483-ban eladja. Ugyancsak apjától örökölhette azt az 1/16 szőlőt a rákosi *Saubrunn*-dűlőben, amelyet 1478-ban fivére, *István* (l. a következő fejezetet) vesz meg tőle. Volt még egy szőleje a *Padnerr*-dűlőben.[80\(94\)](#) János 1485 elején halt meg s családját, úgy látszik, elég szűkös viszonyok között hagyta hátra. Gyermekének Ferber kereskedő, majd Heberler Lénárd, Igán Mihály volt a gyámja, de Joachim Jakab is gondoskodott róluk (II. 4: 381–2). Kiváltotta Leser zsidónál 15 solidus dénárért elzálogosított szőlőjüket s megmunkáltatta.[81\(95\)](#) Így kaptak tőle 1486-ban 19 akó bort és több mint 25 font dénárt, azonkívül fölruházta őket. A gyermekeknek és anyjuknak vett egy-egy pár cipőt, a gyermekeknek ezenkívül egy-egy ingecskét, egy-egy ruhácskát vörös és szürke posztóból.[82\(96\)](#) A gyermekekről utóljára 1495-ben hallunk, amikor 1 forint adót fizetnek (II. 5: 45, 62.)

9. *Haberleiter István*. Ugyancsak Péternek volt fia az 1424-ben a Fövényvermen feltűnő *István*, akit azután a Rózsa-utcában, az Állatvásártéren,[83\(97\)](#) majd apjának egyik Balfi-utcai házában találunk,[84\(98\)](#) Péternek halála után ezt a házat öröklő, 1443-ban Wesch János özvegyét, *Anna* asszonyt veszi feleségül;[85\(99\)](#) 1478-ban fentemlített testvérétől vesz egy szőlőt a rákosi *Saubrunn*-dűlőben stb. Így már korán a külváros jobb módú polgárai közé kerül. Ingatlan vagyonát 1459-ben 85 font dénár, 1463-ban 184 font dénár s 1468-ban 48 font dénár becsülik.[86\(100\)](#) Több szőlője és szántóföldje volt. Ugyanis bordézsója 1426-ban 3 1/2, 1431-ben 5, 1433-ban 21, 1435-ben 12, 1436-ban 13, 1438-ban és 1447-ben 2 1/2–2 1/2 akót tett ki, azaz a jelzett években legalább tízszer annyi bora termett. Gabonadézsma címén pedig 1431-ben fél kepét. 1438-ban 3 kepét, 1439-ben 2 kepét ad le, amiből gabonatermésére szintén következtethetünk.

[171](#)Istvánt az 1420-as években a tanács ellen fellázadó tekintélyesebb soproni polgárok között találjuk, akik csak nehezen menekülnek meg a fej- és jószágvesztéstől (I. 2: 293; II. 1: 168), 1487-ben, úgy látszik, már tanácsos (i. h. 224), 1488 táján halt meg (telekkönyv 51). Két leányára és unokájára 1489-ben 4 1/2 forint adót vetnek ki (II. 4: 416; II. 5: 6).

10. *Haberleiter Bertalan*. Péternek utolsó fiáról, *Bertalan*ról 1431-ben hallunk először, amikor a Fövényvermen testvérének, a fentemlített Istvánnak helyét foglalja el.[87\(101\)](#) Az 1450-es évek elején a Balfi-utcában szerez magának házat,[88\(102\)](#) de volt még szőlője és szántóföldje is. Ugyanis bordézsója 1431-ben 1 1/2, 1433-ban 4, 1435-ben 3, 1436-ban 3 1/2 akó (v. ö. még II. 3: 52), s 1459-ben szüretkor 3 1/2 akó cefrét szállít a városba (II. 4: 105); gabonadézsója pedig 1439-ben 1/2 kepét tesz ki. Úgyhogy ingatlan vagyonát 1459-ben 117 font dénár, 1468-ban pedig 44 font dénár becsülik.[89\(103\)](#) A külső tanácsnak tagja s kimutathatólag 1461-ben és 1463-ban külvárosi adószedő, 1485 táján halt meg. Özvegyéről utóljára 1499-ben hallunk. A Ranisch-dűlőben volt szőlője és az *Au(vnnderhalb* *Khüeperg*)-dűlőben pedig rétje.[90\(104\)](#)

Fia volt *György*, aki örökölt Balfi-utcai házat 1501-ben 42 font dénárért adja el, 1523-ban már van újabb háza a Sz. György-utcában.[91\(105\)](#) 1505-ben 2 1/2 forint, 1523-ban 4 forint adót fizet. Működése már a 16. századra esik s azért itt bővebben nem foglalkozhatunk vele. A 16. század elején György a Haberleiter-családnak egyetlen életben levő férfitagja, a 16. század folyamán azonban a család egyenes ágon egészen kihalt.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Mollay, Karl: Bürgerliches Leben der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts in Sopron.

Mollay, Karl: *Bürgerliches Leben der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts in Sopron.*

Den Kern der Arbeit bildet die Geschichte der Familie Haberleiter von 1379 bis in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts. Die Familie schwingt sich rasch zu den Ratsbürgern empor, das rasche Emporsteigen findet aber am Ende des 15. Jahrhunderts ein jähes Ende, so daß sich nur ein Angehöriger der Familie vor der wütenden Pest in das 16. Jahrhundert hinüberretten vermag. ¹⁷²Der vornehme Ratsherr, Johann Haberleiter hinterläßt 1481 zwei Waisen, deren Vormundschaft einem Ratsbeschluß gemäß dem Ratsherrn, Jakob Joachim anheimfällt. Dieser verwaltet Hab und Gut der Waisen, kümmert sich um ihre Erziehung und berichtet von Jahr zu Jahr (1483–1495) dem Rate von seiner Tätigkeit. Diesem Umstand verdanken wir ein Tagebuch ähnliches, umfangreiches Register, dessen Angaben wir als Belege der Lebensform unserer Bürger in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts im ersten, allgemeinen Teil unserer Arbeit unter dem obigen Titel auswerteten.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Dr. Thirring Gusztáv: Adatok a soproni céhekről a XIX. század első felében.

Dr. Thirring Gusztáv: Adatok a soproni céhekről a XIX. század első felében.

A céhek Sopron ipari életében már a 16. századtól kezdve jelentékeny szerepet játszottak. Koller Gusztáv és dr. Winkler Elemér idevágó munkái¹⁽¹⁰⁶⁾ a céhek fejlődését és életét az új kor első századaiban tüzetesen megvilágították. Sopron városa a 18. században című munkám (199–202. o.) a 18. században működött céhekről közöl adatokat. Ezekhez csatolunk most néhány adatot a 19. század első feléből, mégpedig az 1820. és 1840. évekre vonatkozólag, a városi levéltárban őrzött telekkönyvekben (Vermögenbuch) található kimutatások alapján.

1798-ban Sopron városában 35 cég állott fenn, ezeknek jegyzéke fentemlített munkám 201–202. lapján található. Ezek a céhek a következő 40 év alatt is változatlanul fennállottak, számuk azonban 1820-ig a festők és mázolók céhével 36-ra, 1840-ig pedig a sárgaréz művesek (Gürtler) céhének alakulásával 37-re emelkedett. A városi telekkönyvekben közölt adatok a céhek tagjainak számára nem terjeszkednek ki. Nagyságukra és működésükre azonban következtetni lehet a céhekre kivetett adók összegéből. A városi hatóság az iparosok kereseti adóját a céhekre vetette ki és ezek ezt az adót tagjaik közt osztották meg. Részint a feldolgozott anyag mennyisége, részint pedig az alkalmazott segédek száma alapján. Kétféle adót kellett fizetniök, ú. m. kereseti adót és házi adót (domestica). Az utóbbi, amely csak a 18. század legvégén lép fel, eredetileg a kivetett összes adóknak egy harmadával volt egyenlő és így 1798–99-ben a céhek is 2732.38 forint kereseti adó után 911.05 frt domesticát fizettek. Később azonban a házi adók kivetése más alapon történhetett,

lép fel, eredetileg a kivetett összes adóknak egy harmadával volt egyenlő és így 1798–99-ben a céhek is 2732.38 forint kereseti adó után 911.05 frt domesticát fizettek. Később azonban a házi adók kivetése más alapon történhetett,

173Céh	1820. évben			1840. évben		
	Keresetiadó	Háziadó	Együtt	Keresetiadó	Háziadó	Együtt
Kovács	121.–	181.30	302.30	100.–	40.–	140.–
Lakatos	61.–	91.30	152.30	61 .–	24.24	85.24
Sárgarézműves	–	–	–	30.–	12.–	42.–
Sarkantyús	30.–	45.–	75.–	15.–	6.–	21.–
Arany, ezüstműves	20.–	30.–	50.–	48.–	19.12	67.12
Kőműves	77.30	116.15	193.45	100.–	40.–	140.–
Ács	30 .–	45.–	75.–	30.–	12.–	42.–
Üveges	25.–	37.30	62.30	25.–	10.–	35.–
Festő és mázoló	60.–	90.–	150.–	45.–	18.–	63.–
Posztós	190.–	285.–	475.–	190.–	76.–	266.–
Posztónyíró	50.–	75.–	12.5.–	50 .–	20.–	70.–
Lenszövő	40.–	60.–	100.–	40.–	16 .–	56.–
Kötélgyártó	40.–	60.–	100.–	40.–	16.–	56.–
Magyar szabó	70 .–	105.–	175.–	40.–	16 .–	56.–
Német szabó	97.–	145.30	242.30	127.–	50.48	177.48
Cipész	190.–	285.–	475.–	190.–	76.–	266.–
Csizmadia	90.–	135.–	225.–	90–	36 .–	126.–
Szűcs	75.–	112.30	187.30	60.–	24.–	84.–
Kesztyűs	35.–	52.30	87.30	20.–	8.–	28.–
Kalapos	40.–	60.–	100.–	20.–	8.–	28.
Harisnyás	21.–	31.30	52.30	21 .–	8.24	29.24

173Céh	1820. évben			1840. évben		
	Keresetiadó	Háziadó	Együtt	Keresetiadó	Háziadó	Együtt
Zsinórkészítő	35.–	52.30	87.30	35.–	14.–	49.–
Mészáros	204.–	306.–	510.–	150.–	60.–	210.–
Pék	175.–	262.30	437.30	175.–	70 .–	245.–
Molnár	124.–	186.–	310.–	150.–	60 .–	210.–
Mézesbábos	40.–	60.–	100.–	40.–	16 .–	56.–
Asztalos	80.—	120.–	200.–	100.–	40.–	140.–
Bognár	80.–	120.–	200.–	60 .–	24.–	84.–
Kádár	90.–	135.–	225.–	175.–	70.–	245.–
Esztergályos	35.–	52.30	87.30	35 .–	14.–	49.–
Timár	190–	285.–	475.–	100–	40.–	140.–
Szűjgyártó	45.–	67.30	112.30	20.–	8.–	28.–
Nyerges	40.–	60.–	100.–	25.–	10.–	35.–
Szitakészítő	16 .–	24.–	40.–	20.–	8.–	28.–
Fazekas	36.40	55.–	91.40	36.40	14.40	51.20
Szappanos	110.–	166.40	276.40	110.–	44.16	154.16
Bércocsis	75.–	112.30	187.30	100.–	40 .–	140.–
	2738.10	4106.55	6845.05	2673.40	1069.24	3742.04

174mert 1820-ban az összes céhek 2738.10 frt kereseti adó mellett nem kevesebb, mint 4106.55 frt házi adóval voltak megterhelve, 1840-ben ellenben 2673.40 frt mellett csak 1069.24 frt házi adót vetettek ki rájuk. A kereseti adó magassága meglehetősen változatlan, bár egyes esetekben csökkenés vagy fokozódás észlelhető, ami nyilván az illető iparág jövedelmezőségének változására vezethető vissza. A házi adóban mutatkozó igen nagy eltérések csak a kivetés módjának megváltozásából magyarázható meg. A céhekre vonatkozó részletes adatokat a túlóldali (173. l.) felsorolás tünteti fel.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Hajós Elemér: A rábaközi népviselet.

Hajós Elemér: A rábaközi népviselet.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Hajós Elemér: A rábaközi népviselet. / Férfi népviselet.

Férfi népviselet.

A népi kultúra egyik legbecsesebb értékére a népviseletben bukkanunk rá. Viszont nagyon lesújtó, hogy a népi kultúrának eme felbecsülhetetlen értékei pusztulóban vannak. Vigasztaló azonban, hogy az utóbbi években a népi kultúra, elsősorban a népművészet és a népviselet iránt feltűnően nagy az érdeklődés, amitől a népi kultúra újabb felvirágzása várható. A város már rádöbben a mult nagy hibáira, hogy onnan indult el a népi erkölcs és kultúra megbomlasztása s mintegy jóvátenni igyekszik a multat, amikor a város hoz most legtöbb áldozatot e téren és terjeszti legszelebb körökben az eszmét a népi értékek megmentése érdekében.

A magyar néplélek még mostani válságában is igen nagy kincseket rejteget. Magyar önérettel és jogos nemzeti büszkeséggel állítható, hogy a legnemesebb magyar faji tulajdonságokat hordozó rábaközi nép a népviselet terén is olyat alkotott, amellyel az egész világ tetszését és elismerését meghódította. Éppen ezért szomorú dolog nagyon, hogy ma már csupán hét községben dívik a népviselet, de ahol még megvan, ott azután valóban gyönyörű az. Meg is érdemli ezért az a hét község, ahol még ma is viselik az ősök művészi ízléséről tanuskodó pompás népviseletet, hogy név szerint is megemlékezzünk róluk. Ezek: Kapuvár, Garta, Vitnyéd, Himód, Hövej, Csorna és Szany.

Érdemes megjegyezni, hogy mindegyik községben más-más ez a népviselet, pedig nem is esnek távol egymástól. Sőt, Kapuvár és Garta teljesen össze van épülve, a nagyon öregek szerint mégis más-más „módi” járta Kapuvárt is, Gartán is. Egyik község sem tágít a maga hagyományából, mert mindegyik megingathatatlanul hiszi, hogy ő öltözködik legszebben. Igaza is van mindegyik községnek! Legszebb viselet a kapuvári, de legszebb a vitnyédi is és a szanyiak is legszebben öltözködnek. Valóban az a legtalálóbb kifejezés mindegyikre, hogy „legszebb”. Éppen abban rejlik a rábaközi népművészet utolérhetetlen ízlése, hogy nem utánozza szolgáló módra a szomszéd falu szokásait, ügyeskedéseit, hanem veleszületett művészi meglátásaival maga teremti meg falujának népművészeti remekeit. Ezeket az eltéréseket igyekszem alkalomszerűleg mindig fel is tüntetni.

A férfiak fejfedője nemezéből készült, alacsony tetejű, másutt sehol sem látható pörge kalap, amelybe a szanyiak darutollat tűznek. Nagyon kackiás a kapuváriak rozmaringgal és színes gyöngyökkel kirakott, „brossal” díszített picike kis „asztragán sipkája”, amelyet hátul a kupájukon gumival erősítenek fel a fejük tetejére, mindig hetykén, ferdén. Ennek a kis „asztragán sipkának” az alsó széle visszahajtott. A szanyiak árvalányhajjas, nemzeti kokárdás „asztragán kucsmát” viselnek. Ez már komolyabb fejfedő, különösen télen, mert befödi az egész fejüket. Ennek alsó széle nincsen visszahajtva. Viselik még a fekete báránnyéből készült csúcsos vagy félgömb alakú úgynevezett „Árpád-sipkát” is a Rábaközben.

A férfiak ingét Kapuvár vidékén elől a mellén két oldalon piros, sárga és kék fonalakkal kihímezik, úgy mondják otthon: „tikkelik”. Az ing gallérját, valamint annak lehajtokáját is hímzésekkel díszítik. A ráncokba szedett ingujjat kézelővel gombolják össze a csukló fölött. A kézelőt is épp úgy díszítik hímzésekkel, mint az ing gallérját és melli részét. A szanyiak ingét ma már nem díszítik hímzésekkel, de régebben az ú. n. „mizlis” elejű inget viselték és csíkos hímzésekkel díszítették a bő ingujjat. Ünnepen a

férfiak csokorra kötött fekete selyemnyakkendőket viselnek. A szanyiak selyemnyakkendőjét fehér és piros négyzetek élénkítik.

Az ing fölé kerül a mellény, vagy mint otthon mondják; „puruc”. Ebbe a kis ruhadarabkába zsúfolják bele a rábaköziek népművészetük legjavát. Községenként a „puruc” is más-más. De mindegyiké legszebb! A kapuváriak purucának az anyaga síkselyem, amelyben fémbeszövéses préselt virágminták vannak. Mivel ez a síkselyem nagyon drága anyag, értékéhez mérten becsülik meg s az apától a fiú öröklí. Vitnyéden már bársonyból varrják a purucot, de a díszítése Kapuvár vidékén meglehetősen azonos. Elöl a mellen két oldalon gyöngyös, „flitteres” díszítés van, amelyet csavart aranszállal, ú. n. „fórisal” erősítenek a purucra. Két sor gömbalakú aranyozott vagy ezüstgombok, pitykék vannak sűrűn egymás mellett. Újabban virágos üveggombokat is varrnak rá. A puruc nyakát köröskörül, egymás fölött többrétű és többszínű, keskeny, berakott szalagfodorral 176ékesítik. A puruc háta sima, nem díszes, csupán két szalag lóg le a háti rész közepéről, amelyet „flitterekkel és fórisal” díszítenek. A két szalag végét pedig keskenyebb szalaggal kifodrozzák. A himodiak puruca egyszerűbb. Ők fekete szövétből varratják és zsinórokkal díszítik.

A szanyiak puruca megint más. Piros posztóból készül. Díszítése káprázatos. A szanyiak zsinórokkal díszítenek, az úgynevezett szanyi zsinórozást alkalmazzák. Ezt a zsinórozást olyan figurásan, különféle alakokban, mintákban és olyan sűrűn varrják föl, hogy sehol sincsen egy tenyérsi üres hely a purucra sem elöl a mellen, sem hátul, sem a vállon, de még a hónalj alatt sem. A szanyiak 120 rőf ezüst, zöld és sárga zsinórt is fölvarrnak egy-egy purucra és 60–70 fehér porcellángomb sokszor nem is elég a puruc melli részén és a zsebekben. Aki ezt látja, természetesen erre is azt mondja, hogy „legszebb”.

A letúnt régi magyar idők ízlését tárja elénk a kapuváriak búzavirágkék, úgy is mondják: „molnárkék” posztóból készült dolmánya, amelynek hátát, ujjait, gallérát és zsebeit fekete, többnyire inkább sárga zsinórozással díszítik gazdagon. A nagyon öregek állítása szerint hajdanában a gartaiak fél nem öltöttek volna fél világerért sem búzavirágkék dolmányt, mert akkor kapuváriaknak tartatták volna őket a hozzáértők. Már pedig a régi gartaiak, ha egészen összeépítkeztek is a kapuvárlakkal, arra azért mégis gondosan ügyeltek, hogy senki őket kapuvárinak ne nézhesse, ezért az ő dolmányuk régen sötétkék volt. Ma már egyformán öltözködnek a kapuváriakkal. A hővejek dolmánya viszont harangaljú. Csornán is sötétebb színű dolmányt viselnek, míg a szanyiak megint a búzavirágkék dolmányt hordják. A himodiak is a sötétebb színeket kedvelik.

A nadrág mindig olyan anyagból készül, mint a dolmány. Lábhoz simuló, szűk magyar nadrág ez. Elöl a combon, azaz már a zseben kezdődően egy csodálatosan figurás, művészi hatású és hatalmas terjedelmű zsinórozással ékes, amely valamicskével a térd fölött csúcsban végződik.

Jellegzetes rábaközi viselet a fehér vászongatya. A köznapi viseletnél kevésbé bő. Néha kék vászongatyát is látni még a munkánál, főként az őrző gyerekeken, cselédeken, de mindig ritkábban. Az ünnepi gatyá nagyon bő, felül széles korbá szedik, alul rojtos. Kapuvár vidékén a rojt fölött 4–5 cm-nyire szállhúzásos aszúrmintát képeznek ki köröskörül. Ez a szállhúzásos aszúrminta 3–5 cm széles. Amilyen széles az aszúr, éppen olyan széles szokott lenni a rojt is. A szanyiak és csornaiak gatyáján nincsen aszúrminta, csak 3–4 cm-es rojt van.

A gatyá fölé kötényt kötnek. Az ünnepi kötény anyaga Kapuvár vidékén fekete lüszter, a szanyiaké fekete glott. A kötény szélén köröskörül berakott fekete selyem csipkedíszítés és 177gyöngysújtás van. A szanyiak kötényének szélét „cakedlis” fekete csipkével szegik körül. A kötény kötője olyan hosszú, hogy azt nem hátul kötik meg, hanem elöl. Ez a kötő Kapuvár vidékén fekete. Szanyban zöld vagy rózsaszínű és

„szörkötőnek” mondják. A kötény alsó bal csücskét feltűzik baloldalt a kötény kötőjébe. Így a sarokra húzott kötény közepén, lenn, csúcsban végződik. A kötény kötőjébe bal felől, kivarrott, kihímtett szélű fehér díszszekendőt tűznek.

Lábukra a férfiak csizmát húznak. A „dologtevő” csizmára kár a szót vesztegetni, de annál inkább rászolgál az ünnepi csizma arra, hogy beszéljünk róla. Kapuvár vidékén a fekete bagaria csizmát kedvelik. Ezt „rámás, muzsikás és hármokás” csizmának mondják. Gyermekkoromban láttam még valóban muzsikáló csizmát a kapuváriak lábán. Sarkantyújuk felfelé kunkorodó szárában 2–3 akkora fémlemez muzsikált lépés közben, mint a mostani ötpengősünk. Ma már nem viselik, de azért akad még olyan helyrelegény most is, aki búcsúkor sarkantyús csizmában járja a rezgőcsárdást és a kopogóst. A csizmaszár szívvonala fonott selyemzsinórral körülszegett s elöl a közepén paszomántból rózsát varratnak fel. A szanyiak sarkantyús zergebőrcsizmában büszkélkednek. A csizmájuk szívvonalba metszett szárán elöl a közepén hosszú, piros bakló lóg le.

Amikor a rábaközieknek az így szépen kidíszített csizmájáról írok, akkor arról is meg kell emlékezni, ami abban a csizmaszárban van, mert azt egyesek nem tudják, igen sokan pedig rosszul tudják. Azt mondja ugyanis a világ róluk, rábaköziokről, főként a kapuvárvidékiekről, hogy rábaközi bicskások vagyunk. Pedig, aki ezt mondja, az ugyan nem látta még, hogy mi van abban a csizmaszárban! Nem bicska van ott, hanem kés. Még pedig jó hegyes, böcsületes disznóölő kés. Úgy beszélnek az öregek, hogy az ősök még a törökvilágban kaptak arra rá. Mikor eltörött ugyanis a fokos nyele, ezt rántották ki a csizmaszárból és azt mártogatták bele a rusnya törökbe.

A fokost ma már csak egyes kivételes és ünnepélyes alkalommal hordják s inkább csak az otthonukban őrzik igaz kegyelettel, mint a letűnt török és a kuruc-labanc világ sok vihart látott tanuját. Nem kevésbé veszedelmes azonban a kapuváriak nádpálcája, mert a felső végén jókora ólomgomb van.

Cifraszűr, suba nincsen a Rábaközben, mert az kimondottan pásztoröltözék volt ott. Magukkal vitték a pásztorok a nagy vízszabályozás után a déli vármegyékbe és bizony sokat veszített ezáltal a szín pompás férfi népviselet.

Általában a legények öltözéke szebb; mint a korosabb családapáké. Ez hihető is, hisz azokat a gyönyörű purucokat a lányok ügyes keze varázsolja oly káprázatos szépségűvé. Ez is a dolgok rendje. Amikor a gazda kezd már „hasbavállalodni”, 178a ház asszonya leparancsolja férje úráról a hetyke purucot s a fiának juttatja oda, hogy legyen addigra is, amíg elkészül majd az új, az igazi, a még szebb és még kedvesebb puruca.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Hajós Elemér: A rábaközi népviselet. / Női népviselet.

Női népviselet.

Tagadhatatlan, hogy a szín pompás, gyönyörű rábaközi népviseletet a rábaközi nők teremtették meg. Ebből következőleg a női népviselet még sokkal gyönyörűbb, mint a férfiaké. Ez egészen természetes is! A férfiak sokkal kevesebb ruhát öltenek magukra, mint a nők, tehát kevesebb is a szép holmi rajtuk. Ellenben a nők, vagy mint otthon mondják: a „fehérnépek” oly sok ruhadarabot öltenek magukra, hogy szinte beláthatatlan nagyságú terület nyílik élénk képzeletük, nemes ízlésük, boszorkányos kezűgyességük, káprázatos tervező és díszítő képességük megcsillogtatására. És ezt az alkalmat alaposan ki is használják a

fürgekezü iparművésznek született rábaközi fehérnépek.

Talán először a fejdíszekről emlékezzünk meg. A kisebb lányok egy ágba font hosszú hajukat leeresztve hordják s végébe színes szalagot fonnak. A nagy leányok két ágba fonják a hajukat s a fejükön koszorúba rakják. A hőveji leányok köpen elválasztva, halántékuk fölött visszahajtva, hátul tojásdad kontyba rakják. Kapuvár vidékén a menyecskék két ágba fonják a hajukat és szarúból, vagy pléhből készült, hosszú fogú fésűre szoros kontyba rakják. A szanyi menyecskék sokágúan fonják s a fejük csupa fonástól ékes. A fonás közepébe díszes szarúfésűt tűznek.

Kapuvár vidékén a menyecskék a kontyukba hátul „kobakot” tűznek. A kobak 6–8 cm széles, 10–15 cm hosszú lemezpapírból készül, amelyet selyemmel vonják be és szalagokkal, gyöngyökkel, flitterekkel díszítik gazdagon, Hajdanában a szanyi menyecskék is viseltek piros- és feketeszínű kobakot, amelyről széles, pillangós szalag lógott le.

A kapuvárvidéki menyecskék hétköznapiakon rózsás, rojtos, kasmir szorítókendővel kötik át a kontyukat. Ezt a szorító selyemkendőt úgy kötik fel, hogy az előbb ismertetett díszes kobak hátul jól érvényesülhessen. Tehát a selyemkendő két szarát a kobak alatt vezetik fel a konty két oldalán s a fej tetején a konty elülső részén kötik meg.

Ünnepnapokon a szorítókendő fölé kötik a „tilángli” kendőt, amely igazában tüllkendő, csak egy kicsit megmagyarosították a nevét. Bő csipkés fodrorral díszítik, erősen kikeményítik és fodrozóvassal hullámosra sűtik. Az idősebbek a szorítókendő fölé fekete selyemkendőt kötnek. Ezen a fekete selyemkendőn látható a nénikék illetőségi bizonyítványa. Ha ez a fekete kendő ugyanis a homlok fölött csúcsosan áll, akkor kapuvári asszony [179a](#) viselője. De, ha a homlok fölött a kendő ívben hajlik le, akkor már messziről megállapítható, hogy egy vitnyédi néni közelít felénk még mindig ringó lépéseivel. A szanyi menyecskék a piros leszorítókendő fölött gazdagon hímzett, derékig érő fehér csipkekendőt viselnek. Álomszerű gyönyörűség ez! A szorítókendő fölött viselnek még a szanyiak mintákkal díszített selyem atlaszkendőt is. Télen inkább különféle színű bársonykendőket viselnek.

A sok kendő között úgy igazodhatunk el igazában, ha mindjárt sorra vesszük azokat a kendőket is, amelyeket még viselnek a Rábaközben. Van még ugyanis belőle jó néhány fajta!

Először talán a vállravető kendőt vegyük szemügyre! Ez Kapuvár vidékén rózsás zseli, vagyis virágos kasmírkendő. Vállukról elől a mellen keresztben, a hónaljuk alatt hátravezetik és 5–6 cm széles, díszesen kivarrott selyemszalaggal szorítják le. Ezt a szorítószalagot „kikötőnek” mondják. A vállravető kendőt ezért nem kell hátul megkötni, hanem csupán a kikötővel szorítják le és így a kendő hosszú rojtja hátul, két oldalt a csípőn remekül érvényesül. Viselnek selyem vállkendőt is ugyanolyan anyagból, mint amilyen a leszorítókendő anyaga. A szanyiak aranypecsétes könnyű selyemkendőt tesznek a vállukra és a két végét hátul csokorra kötik meg, mert ők nem használnak leszorító kikötőt.

Ünnepnapokon még egy díszes selyemkendőt viselnek. Ezt a kapuvárvidéki menyecskék a ringó, karcsú darázsderékukra kötik s a kendő hosszú rojtja mélyen lóg le a szoknya aljáig.

Van még egy kendőjük, amely szintén nagyon díszesen kivarrott, finoman hímzett és csipkés szélű, ez a zsebendő. Mivel ezt már nem tudják hová tűzni, a kezükben hordják.

A Rábaközben minden kendőt keszkenőnek neveznek. Megállapítható ezekután, hogy a rábaköziek valóságos keszkenőkultuszt űznek. Még népdaluk is született a keszkenőről s ez olyan közkedvelt ott, hogy

a híres rábaközi búcsúkon ezzel a „keszkenőcsárdással” kezdik meg a táncot. E népdal szövegét Kapuvár vidékén túlradó életkedvvel és büszkén éneklük tánc közben. Lerí az arcukról, hogy nagyon büszkéek a sok szép keszkenőjükre, főként pedig arra, hogy ezt a valóban keleti színpompát ők őrzik leghívebben.

Ennek a „keszkenőcsárdásnak” története is van. Azt beszéli a nép, hogy egyszer egy ilyen gyönyörű megjelenésű rábaközi leány annyira megtetszett egy „vazsmegyei” gazdalegénynek, hogy nem tágított addig, amíg hozzá nem adták feleségül. De a Vas vármegyébe vitt rábaközi menyecske mindig csak búsult és szomorkodott, amit a férje költői módon így panaszolt el:

180 *Ezt a kislányt nem az anyja szülte,
Divófának a levele nevelte.
Divófának a levele, virága
Ráhajlik a szomorúságára.*

Meghallotta ezt a kesergést a férjura anyja, az anyós, aki így faragta tovább a verset:

*Lám megmondtam, ne vedd el, ne vedd el!
Nem győződ majd selyemkeszkenővel,
Kettőt köt a fejire, nyakára,
Egyet meg a karcsú derekára.*

Annyi bizonyos, hogy sok keszkenő kell a rábaközi menyecskének, amelyeknek darabjéért a rendes világban is elkértek még 30–35 pengőt is, de azért mégis megérdemlik, mert jó dolgosak, jó szakácsnék és igen jól nevelik a gyerekeiket.

De, mivel nem csupán keszkenőből áll a rábaközi női népviselet, vegyük sorra most már a többi ruhadarabot is, már csak azért is, mert ha lehet a keszkenőnél még szebb valami, akkor azok még szebbek, amelyek ezután következnek,

A nők felsőtestükön inget, pendelyt, vagy mint otthon mondják; „pintőt” viselnek. A hétköznapi ingük háziszöttes, nyaka nincsen, az ujjja szűk, a felső kar közepéig ér. Ez sehol sem látszik ki a ruha alól.

Az ünnepi ingük ujjja Kapuvár vidékén bokros, Szanyban „buggyos”. A vállukig feltolják az ing bokros, buggyos ujját s a felső kar közepén szalaggal rögzítik meg. A kapuváriak bokros ingének ujját „filéhurkolású” csipkével díszítik, amelyet ők „neccelésnek” neveznek. Ezeket a necceléssel készült kézímunkákat árulják a kapuvári menyecskék Budapesten a Nemzeti Színház mellett. A bokros ing nyaka kilátszik a felsőruha alól s a nyak körül hímzett fodor van, amit a kapuvárvidékiek „tarának” hívnak. A tarán felül világoskék vagy piros gránátgyöngyöt hordanak. Ez állandóan a nyakukon van. A tara alatt fényes habgyöngyöt viselnek több sorban. A szanyiak buggyos inge nincsen díszítve, csak a nyaknál sűrű redőkbe szedik és hímzés helyett öt-hatsoros „kaláris” fűzött gyöngyűkkel díszítik.

A bokros ing fölél Vitnyéden „prucka” kerül. A prucka anyaga selyem vagy bársony. Színe többnyire piros vagy kék, ritkábban zöld. A pruckát zsinórokkal és csillogókkal ékesítik.

A kapuvári lányok és menyecskék „mellest” öltenek a bokros ing fölé. A melles anyaga és díszítése azonos a vitnyédi pruckáéval, csupán a szabása más, A melles elől ugyanis keskeny, a mell alatt húzódik hátra. De van hozzá egy behúzott melltartó rész is, amelynek pántjai a vállon át hátul keresztben kapcsolódnak rá a

melles háti részére.

181 Szanyban a bugyos ing fölé „pruszlikot” öltének. Ennek anyaga színes selyem. A szanyi lányok és menyecskék a pruszlikot nagyon dús ezüst zsinórozással díszítik.

Hét közben a prucka, pruszlik és melles helyett „majkót”, „rizikét” vagy „rütyökét”, továbbá „réklit”, azaz „totyát”, Szanyban „balidont” viselnek.

A majkó szövetből készül, testhez álló blúz ez, amelynek az alja harangszabású. A majkó nyaka magas és gyöngyös csipkével díszítik. Anyaga és színe azonos a szoknyáéval. A hővejek a majkó magas nyaka fölött bársonyszalagot viselnek és a nyakat díszítő gyöngyfüzéreket is nagyon kedvelik.

A rizike vagy rütyöke kartonból vagy delénből készül, az alja szabadon lebeg, nincs a derékhez szabva vagy kötve és nem fogják be a szoknyába sem.

A kapuvárvidékiek totyójának anyaga parchet, az alját a szoknyával lekötik és sohasem egyszínű a szoknyával. A szanyiak réklije, azaz balidonja hosszú- vagy rövidujjú, piros, kék, rózsaszínű szalagokkal díszítik, két oldalán a nyakán és az ujján fehér csipke díszlik.

A köznapi szoknya anyaga parchet vagy karton. Az alját fodorral, piros, kék és rózsaszínű szalaggal díszítik. A szalagot fodrosan, mint mondják: „hólyagosan” varrják rá. Alája 4–5 szoknyát is felvesznek.

Az ünnepi szoknya anyaga nehéz selyem, bársony, csillagos bársony vagy brokát s az alsó lábszár közepéig ér le. Az alját berakott szalagokkal és gyöngypaszománttal díszítik, legaljára pedig seprűszinórt varrnak. Az ünnepi szoknya nagyon bő, néha 8–10 szélből varrják. Alája 7–8 parchet- és kartonszoknyát is felvesznek. Ezek felett van még egy fehér sifonszoknya is, amelyet kivarrással és csipkével díszítenek. Kapuvár vidékén bokros szoknyát is viselnek, amelyet nyers keményítővel erősen kikeményítenek s így a szoknya szépen tartja bokros alját. A gartai lányok legforróbb vágya a csillagos bársony szoknya. A kevésbé tehetősek inkább elmennek szolgálni a városba, hogy a csillagos szoknyára valót minél előbb megkereshessék.

A szanyi menyecskék párját ritkító pompát fejtenek ki a szebbnél-szebb szoknyáikkal. Az ünnepi szoknyáik anyaga és színe az ünnepnapnak megfelelően változik. Karácsony napján kék, zöld és barna szövetszoknyát viselnek. Karácsony másodnapján bíbor és drapp szövetszoknya szokásos. Vízkereszt napian fehér vagy krémszínű, farsang vasárnapján égszínkék vagy rózsaszínű, böjti napokon fekete, pünkösöd napján pedig piros nehéz selyemszoknya járja.

A kapuvárvidékiek szoknyái megint mások az egyes ünnepeken. Így karácsonykor zöld, húsvétkor kék, pünkösödkor piros 182 az uralkodó szín a szövet- vagy selyemszoknyáknál. Éjféli misére a kapuvári és vitnyédi menyecskék és lányok tiszta fehérben mennek.

A rábaközi menyecskéket tehát nemcsak keszkenővel nehéz győzni, hanem szoknyával is. De nemcsak a sok szép keszkenőt érdemlik meg, hanem a sok gyönyörű szoknyát is, mert tapasztalás szerint, minél több keszkenője és szoknyája van a menyecskének, annál jobb gazdasszony az illető. Megtojtatják őket ugyanis a „tiktyúkkal”, lúdjukkal, récéjükkel a sok keszkenő és szoknya árát, mert igen jól értik őket, hogyan kell kicsalni a „tikokból” a tojást.

E gyönyörű szoknyák fölé, ha lehet úgy mondani, akkor mondjuk úgy, hogy még gyönyörűbb kötényt kötnek. Az ünnepi kötény anyaga vastag selyem, amelynek mindkét oldala más-más színű. Ez a nehéz

selyemkötény mindig több színben játszik, valósággal a színek orgiáját láthatjuk benne, A kötény szélén fekete selyem csipkedíszítés van.

A hövejjek selyemkötényeit a hozzáértők előtt a hímzéseik teszik még feltűnőbbé. Világhírű ugyanis a höveji hímzés. Ez áttört tűcsipke, azaz tűazsúr. Ilyen gyönyörű hímzések díszítik a hövejjek fehérmeműjét is. A hövejjek nagyon szeretik kézimunkáiknál a virágokat és virágágakat alkalmazni, amelyeket lazán szétszórtan helyeznek el az anyagon s többféle áttöréssel, laposöltésekkel varázsolják oda. A pesti lakások üvegszekrényeiben a csecsebecsék alatt gyakran találkozunk höveji hímzéssel készült kisméretű, sokszor egészen parányi kis tojásdad vagy kerek terítőkkal vagy nagyobbacska tálcakendőkkel. Igen becses művészi hatást gyakorolnak a hozzáértő szemlélőre ezek a kis apróságok, mert a szélek is körformájú áttöréssel készülnek. Sokan kapuvári hímzésnek ismerik tévesen. A kapuváriak a „neccelésben” mesterek, de már a hövejjek túlfinomult kézimunkáit nem tudják megcsinálni.

A rábaközi lányok és menyecskék éppen azzal mutatják meg ősiktől örökölt vérbeli népművészetüket, hogy nem érik be a megszokott formákkal, hanem mindig újat termelnek ki élénk és folytonos alkotásokra ösztönző képzeletükkel. Joggal elmondható, hogy minden rábaközi leány és menyecske született iparművész, csak az a baj, hogy sokan nincsenek ennek tudatában. Ez a művészi lelkület hozza magával, hogy a Rábaközben még a harisnyából is kultuszt űznek. Még abban sem tűrik meg a szokott külsőségeket, hanem külön alkotnak maguknak rábaközi módra kötött harisnyákat. Ezek legszebbje a rozmaringos harisnya, amely kötésénél a rozmaring szárát és leveleit utánozzák hüen. A tökmagos harisnyán a tökmag alakját látjuk sokszorosan egymás mellett és szétszórtan. A „vízfolyásos” harisnya kötésénél a víz hullámalt igyekeznek minél tökéletesebben [183](#)utánozni. A „csöcsös”, „gombos” vagy „rücskös” harisnya szárán apró kis gömböcskék vannak nagyon sűrűn. A harisnyát a térd alatt színes szalaggal kötik meg, ami menés közben is, de főként a táncnál kivillan a szoknya alól, ami megint csak emeli azt a színpompát, amelyet a felsőruhák mutatnak.

A kapuvári és gartai lányok, menyecskék a formás kis piros csizmákat kedvelik. A vitnyédiek csak télen húznak csizmát, nyáron piros bársony vagy bagaria félcipőt viselnek. Ezeket a piros topánkákat akár bőrből, akár bársonyból készítik is, mindig színes szalagokkal, flitterekkel és gyöngyökkel ékesítik. A szanyiak nyáron színes cérnával kivarrott icike-picike kis cipellőkben büszkélkednek, amelynek a sarkát rézzel díszítik és jó szorosra fűzve hordják, hogy minél kisebbnek, formásabbnak lássék. Télen ők is csizmában járnak.

A lábbeli viseletnél is ragaszkodik minden falu a maga ízléséhez s abból nem enged. Csupán egyben egyeznek meg, abban, hogy minden faluban nagyon szeretik a csikorgós lábbelit. El nem felejtik a rendelésnél külön kikötni a csikorgót. A rábaközi templomok körül vasárnap délelőtt is, délután is olyan huncut kis muzsikálást csapnak ezek a kis topánkák és piros csizmák, hogy mosolygós gyönyörűséggel hallgatja, aki azt hallhatja. Azt mutatja ez, hogy vígkedélyű, nótás, muzsikát szerető, táncot kedvelő nép a derék rábaközi nép.

Kesztyű, vagy mint ott mondják; „keszte”, csupán nagy hidegben kerül az asszonyok, lányok kezére. A kesztyűt is maguk kötik nagyon ügyesen.

Hidegebbre forduló időben a fiatalok kötött kendőt terítenek magukra, az idősebbek rojtos gyapjúkendővel fedik be egész alakjukat. A még öregebbek pedig felső szoknyájukat borítják a fejükre, főként akkor, ha kíváncsiságuktól hajtva, titkok ellesésére indulnak a sűrű sötét vagy akár holdvilágos estéken is, hogy ugyan „mellik lánho mellik legin jár?”

Az ékszereket is kedvelik a lányok és menyecskék. Elmaradhatatlan az arany vagy ezüst fülönfüggő kövel és „reszketővel”. Ez a reszkető többnyire négylevelű lóhere, amely a függőről leszaladó 1–2 cm hosszú láncocskán csüng és minden mozdulatnál megrezeg, ezért nevezik reszketőnek. Gyűrűt is viselnek aranyból is, ezüsből is, de a rézgyűrűt is szívesen hordják. E tekintetben tehát korántsem olyan igényesek, mint a keszkenőknél, szoknyáknál és selyemkötényeknél. Legjobban kedvelik a kövesgyűrűt, de a lányok előszeretettel húznak ujjakra karikagyűrűt utánzó úgynevezett szerencsegyűrűket is. A kapuvárvidékiek a mellükre „brosztút” tűznek, amelynek keretében szentkép van. Így mennek a templomba. De ha táncolni mennek, akkor színes gyöngyökkel kirakott brosst tűznek a keblükre.

Nagy örömmel forgattam a tollat, amikor szűkebb hazám **184**páratlanul gyönyörű népművészeti remekeiről írtam. De egyúttal kétségeim is voltak amiatt, vajjon sikerül-e majd szavakba önteni azokat a káprázatos szépségeket, amelyekkel a jó rábaköziek megajándékozták ezt a drága, szép hazát. Éreztem, hogy rengeteg olyan kifejezésre lesz szükségem, amelyeket csak rábaközi nők ajkáról lehet ellesni s férfiak szájából csupán olyankor hallható, amikor már ilyenféle írásokat követnek el. Mivel magam is idejutottam, e körülmény rákényszerített, hogy e téren fogyatékos szókincsemet némi szívességi kölcsönökkel szaporítsam meg.

Ez úton fogadják azok a rábaközi lányok és menyecskék hálás köszönetemet azért, hogy szívesek voltak rendelkezésemre bocsátani gazdag tárgyi ismereteiket.

Bár lenne e szerény ismertetésnek olyan foganatja a Rábaközben, hogy az utánunk következő nemzedék ne a népkultúra további pusztulásáról, hanem gazdag gyarapodásáról számolhatna be s azt mondhatná, hogy már nem csupán hét községben, hanem huszonnégy faluban viselik megint az ősök művészi színvonalú népviseletét.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Hajós Elemér: A rábaközi népviselet. / Hajós Elemér. Volkstracht in der Raabau.

Hajós Elemér. *Volkstracht in der Raabau.*

Verfasserr berichtet über die altüberlieferte Kleidung in der Raabau, einer ländlichen Gegend im Komitate Sopron, Besonders die Volkstracht in den Gemeinden: Kapuvár, Garta, Vitnyéd, Himod, Hővej, Csorna, Szany wird darin eingehend besprochen. Die Volkstracht der Raabau ist einer der schönsten ungarischen Trachten. Malerisch wirkt die Kleidung der Männer mit reich verzierten Westen, Stickereiarbeiten, Verschnürungen, demgegenüber die weibliche Tracht in ihrer Farbenpracht orientalisches Gepräge zeigt. Bei festlichen Anlässen ist diese Volkstracht noch heute gebräuchlich. Die folkloristische Sammlung des Museums zu Sopron bewahrt diesbezüglich reiches Material.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / ifj. Csemegi József: Középkori kőlémpások Sopron területén.

****185**ifj. Csemegi József: Középkori kőlémpások Sopron területén.**

Sopron középkori építészetének igen érdekes maradványai azok a kisméretű kőépítmények, melyek mindegyike a városon kívül, az utak mentén került egykor felállításra.¹⁽¹⁰⁷⁾ Szerepüket s megszületésük

körülményeit történeti adatok hiányában még nem tisztázta a történelemtudomány s formai megoldásuk feldolgozásával ezideig az építészettörténelem is adós maradt. Mivel még rendeltetésükre vonatkozóan sem ismerünk történeti támpontokat, így első feladatunknak azt kell tekintenünk, hogy magukból az építményekből olvassuk ki: egykor mi célt szolgáltak?

Hogy e kérdésre feleletet adhassunk, vegyük szemügyre a szóbanforgó építményeket. Az egyik, a Pihenőkereszt, – formáit tekintve legrégebb – a Balf felé vezető kocsút jobboldalán tűnik az arrajárók szemébe (1. ábra). Fülkévé formált egyszerű tornyocskáját dísztelen kősisak borítja és négyzetalaprajzú, négyoldalt félhengerekkel tagozott pillér tartja. E tartópillér a kísérő félhengerekkel együtt tagolatlan hasábos alépítményen áll, melyet egy lépcsőfok vesz körül.²⁽¹⁰⁸⁾ Építményükre jellemző még az a kisméretű, igénytelen formákkal kialakított fülke is, mely a homlokoldalon a törzset kísérő félhengert díszíti.

Egy másik építmény – az úgynevezett Lénárt-oszlop – valamikor a Kismagyar-kapunál állott³⁽¹⁰⁹⁾ s mai helyére, a Bécsiútra, csak néhány év előtt került. Időtől vásott köveit Storno Ferenc részben kicserélte (2. ábra). A Lénárt-oszlop négyzetes alaprajzi rendszerben készült. Párkánydíszsel szegett lábazon áll a vakrácsdíszsel ékes törzse kősisakkal fedett fülkét tart, melynek sarkait a koronázó párkányra állított négy kis toronyfi hangsúlyozza. E koronázó párkány az egyik oldalon mesterjegyes pajzsot is hord, mely azonban ma már nem eredeti: formáját a Storno-féle megújítás előtt nem igen lehetett már pontosan kivenni.

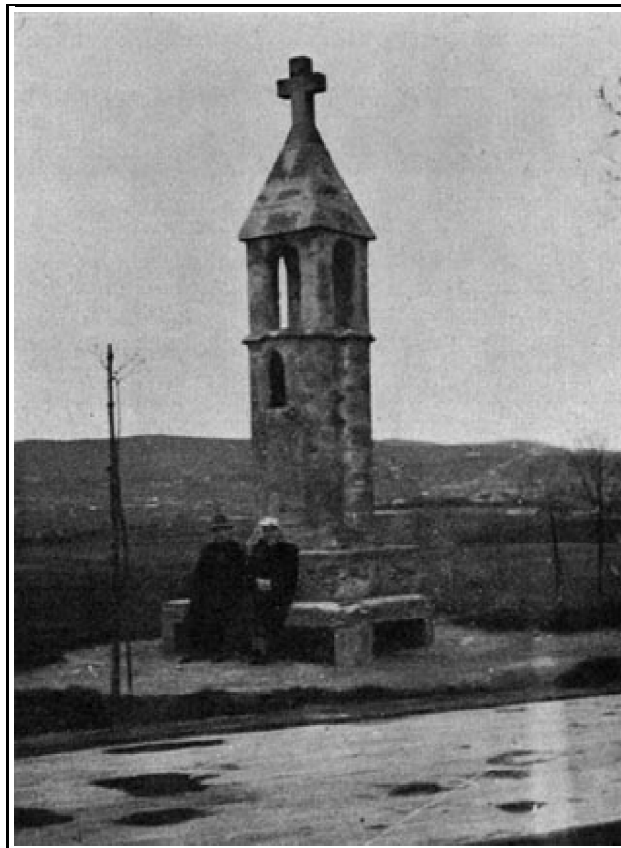
A harmadik ilyenmű alkotást, az úgynevezett Bäckerkreuzot az Edelbrunni-út mentén találhatjuk meg (3. ábra). Felépítése Fényegében a Lénárt-oszlopéval megegyezik, csak arányaiban és részletformáit tekintve mutat lényegesebb eltérést.

186Amint látjuk, mind a három emlék megegyezik abban, hogy törzsük fülkeépítményt hord s csak sorozatunk elsőnek ismertetett tagja mutat a többiekhez képest valamelyes eltérést, amennyiben alkotója a koronázó fülkeépítményen kívül még a törzsön magán is egy kisebb fülkét készített. Ha tehát a középkori Sopron e három emlékének rendeltetését kívánjuk megállapítani, úgy elsősorban arra, kell feleletet adnunk, hogy mire lehetett ezeket az építményeket használni, illetve ilyenmű alkotásokat milyen célból létesítettek?

Sajnos, a felelet azonban a középkorra vonatkozó kutatásaink fényében eleddig még nem rajzolódott ki tisztán szemünk előtt, amit az is mutat, hogy az ilyenmű emlékek meghatározására a műtörténeti irodalom legalább féltucat kifejezést (kőlámpás, útszéli kereszt, halotti lámpás, imaoszlop stb.) használ. Remélhetően e sorok módot fognak nyújtani arra, hogy az építmények rendeltetésének pontosabb meghatározása lehetőségessé váljék s újabb szempontok felvetése által talán még irányítással szolgálhatnak a jövő helytörténeti kutatásának is.

Egyet azonban mindenesetre máris leszögezhetünk: a szóbanforgó építmények mind a három esetben lámpás befogadására alkalmas tornyocskában végződnek s így rendeltetésüket illetően kőlámpásoknak tekintendők. E megállapításunk alapján kizártnak tartjuk tehát, hogy e soproni építmények emlékművek, imaoszlopok, vagy útszéli kereszttek lennének. Különben is emlékműveknek már csak azért sem tarthatjuk őket, mert a középkorban, melynek szelleme, modern kifejezéssel élve, sokkalta kollektívabb volt, mint a mai, az egyéntiszteletnek ezt a formáját nem ismerte. Az egyén ebben a korban inkább valamely vallásos alapítványon keresztül vált emlékezetessé az utókor számára, vagy ily módon örökölte meg nevét, közvetlenül azonban nem állított emléket önmagának. Bár tagadhatatlan, hogy az egyéni áldozatkészségből megszületett építkezéseknek, egyházi berendezéseknek, vagy felszereléseknek mellékes célzata az egyén megörökítése is lehetett, mégis a középkor embere e vágyát elsősorban vallásos érzületének nyilvánításán

keresztül élte csak ki. Imaoszlop létesítése sem lehetett alkotóink célja, bár az építmények elhelyezés tekintetében erre vallának, mert a középkori imaoszlopok leginkább utak mentén kerültek felállításra, mint azt például a bécsi, úgynevezett Spinnerin am Kreuz esetében is látjuk. Azonban az útmenti imaoszlopoknak nem szokott lámpa befogadására alkalmas fülkeépítményük lenni. Alkotóik rendszerint megelégedtek kisebbmértű, minden bizonnyal szobor befogadására alkalmas fülkéske létesítésével, olyasfélével, mint amelyhez hasonló a Balfi-út mentén álló kőlámpásunk törzsén láthatunk csupán. Az imádságos hangulat felkeltése céljából rendszerint szobrokkal [187](#)vagy domborművekkel voltak ékesítve. Végül úti keresztnek sem tarthatjuk ezeket az alkotásokat, mert sisakkeresztjük formai szempontból nem uralkodó jellegű rajtuk, a kereszt tehát tartalmilag sem lehet lényegbe vágó, csak járulékos alkotó elemük.

1. ábra.
Kőlámpás a Balfi-úton. (Pihenőkereszt.)

Meggondolás tárgyává kell tennünk még azt is, hogy a formai szempontból ilymódon megalkotott kőlámpások a középkor egyházi építészetében a halotti kultusszal kapcsolatosan jutottak szerephez. Alkalmazásuk a középkor szellemének ismeretében könnyen érthetővé válik, ha meggondoljuk, hogy a világosság, [188a](#) fény, már a kora-keresztény időkben Istenszimbólummá vált, aminek természetes következménye volt a sötétségnek a bűn jelképévé való válása.[4\(110\)](#) Az Oltáriszentséget őrző oltár előtti öröklámpa mintegy Krisztusnak, a világ Világosságának,[5\(111\)](#) a Tisztaságnak, az Örökkévalóságnak szimbóluma. Ezért az elköltözött fölött is, ki a halotti szentség felvétele révén az örökkévalóságra érdemesült s majdan az Utolsó ítéletkor Krisztus jobbján fog állapi, az örök világosság örökös.[6\(112\)](#) A szentek és mártírok sírja felett már az ókeresztény korban lámpát gyújtottak a hívők, mert ők már a

mennyei világosság részeseivé váltak. Ez a szokás később minden sírra áterjedt, amiben erősen közrejátszhatott a világosságnak és az éberségnek, örködésnek fogalmi egymásbakapcsolódása is. Ugyanis a halott, ki Krisztusban nyugalmat talált, zavartalanul alussza örök álmát, mert a világ Világossága, Krisztus örködik felette. Az örökmécs világa tehát a sötétség gonoszait, kísérteteit elüldözi a sírtól s így azok a halott álmát nem háborgathatják. A halotti lámpás gondolata tehát az imént elmondottak jegyében születhetett meg s elhelyezés szempontjából alkalmazásra elsősorban a temetőkben került. De mivel a temetők a középkorban túlnyomórészt a templomok körül kerültek el, a halotti lámpások egyrésze a templomépülettel magával került szorosabb térbeli függésbe,⁷⁽¹¹³⁾ nagyobb részük azonban a temető területén inkább önálló térhatásra tervezve került megvalósításra.⁸⁽¹¹⁴⁾

¹⁸⁹E megfontolások alapján ki kell mondanunk tehát, hogy a soproni kőlámpások nem szolgálhattak halotti lámpások céljára sem, mert közvetlen környezetükön a középkorban tudásunk szerint temető nem volt.

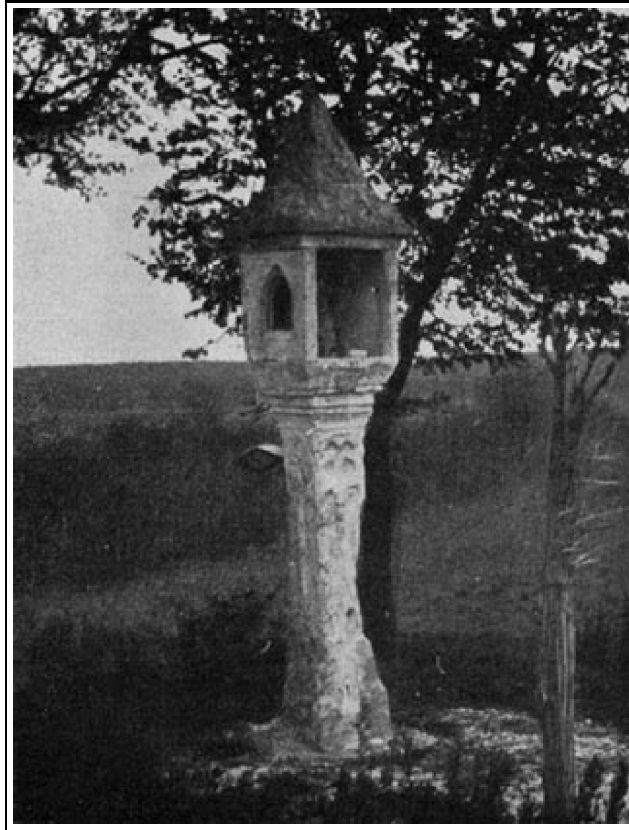
2. ábra.
Lénárt-oszlop.

Eddigi megfontolásainkban azonban még nem vettük figyelembe azt az érdekes körülményt, hogy a világosság mint szimbólum a nép körében határozottan apotropeikus, démonűző színezettel ¹⁹⁰bővült. Ugyanis a néphit szerint az Ördög a jámbor emberekre a sötétben leselkedik, s az elkárhozott lelkek az utak

mentén, főként az útkereszteződéseknél várnak áldozataikra, Mivel pedig a gonosz sötétség hatalmát csak az égi világosság ereje győzheti le, következésképpen az éjszaka kísértéseitől csak az öröklámpás fénye mentheti meg az istenfélő jámbor vándorembert. Ez a valószínűleg látszó magyarázat egyszerűen érthetővé teszi előttünk e kőlámpások utak mentén, vagy városkapuk előtt való felállítását. Véleményünket hatásosan támogatja még az a jelenség is, hogy ezek az útmenti építmények legfőképpen a velünk szomszédos Stájerországban tettek a legnagyobb elterjedésre szert, abban a tartományban, hol e néphit a középkor folyamán különös erővel tört fel.⁹⁽¹¹⁵⁾

De gondolatainkat még tovább is fűzhetjük. Ugyanis a középkorban ezeknek a kőlámpásoknak pislákoló fénye az éjszakai vándornak biztató sugárként tűnhetett szemébe, mintegy megnyugvásul, hogy a Mindenható örökös felette s lobogásukban a sötét erők felé intő jelet láthatott, hogy az isteni igazságszolgáltatás mindenütt jelen van. E feltevéssel kapcsolatban felvetődhetik annak gondolata is, hogy ezek az alkotások mintegy figyelmeztetőkként állhattak az útonállók számára is azon célból, hogy elriasszák őket istentelen cselekedetek elkövetésétől és a könnyörtelen igazságszolgáltatás következményeire emlékeztessék a vándorokat. A fenti két gondolatsor szoros párhuzamban áll egymással, úgyhogy egyesítésük különösebb nehézségbe nem is ütközik. Összefoglalásként tehát azt mondhatnók, hogy kőlámpásaink egyrészt az élők, másrészt pedig a holtak számára szolgáltak volna intő jelként; hogy az emberi, illetve az isteni igazságszolgáltatás mindenütt éberem őrököl az anyagi és szellemi javak és erők fölött.

Hogy pedig e meggondolásunkat a valóságból vett példával is támogassuk, megemlítjük, hogy Ober-Murauban fennmaradt egy olyan útmenti építmény, amely körül előkerült leletek arra engednek következtetni, hogy közvetlen környéke egyszersmint az úti bíraskodás színhelye is volt.¹⁰⁽¹¹⁶⁾ A fentiek alapján tehát kőlámpásaink mind liturgiai, mind pedig kultúrtörténeti szempontból egységes értelmezést nyernek. Az eddig elmondottakból önként következik, hogy kőlámpásaink a halotti lámpások és az úti imaoszlopok között mintegy átmenetet alkotnak. Az imaoszlopokkal való rokonságot leginkább a Balfi-úti kőlámpás tartja, melynek törzsén szobor befogadására alkalmas fülke lát ható. ¹⁹¹E fülkében minden bizonnyal Sz. Kristófot, az utasok, vagy Sz. Jodokot, a zarándokok védszentjét ábrázoló szobrocska állott, előtte az elfáradt vándor útközben megállván, elrebegetett egy röpke imát is.

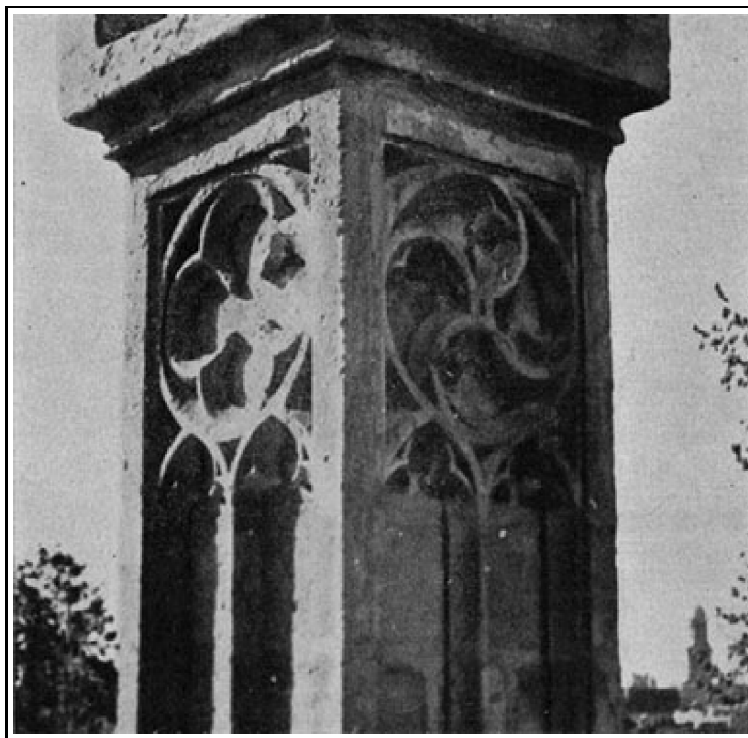
3. ábra.
Kőlámpás az Edelbrunni-úton. (Bäckerkreuz.)

Most pedig, hogy a soproni kőlámpások kultúrtörténeti meghatározására elfogadható magyarázattal szolgáltunk, áttérhetünk a három középkori emlék kormeghatározásának taglalására is. A Balfi-úton lévő kőlámpás, noha formái igen egyszerűek s részleteiben egyenesen nehézkesnek hatnak, egészében rossz arányúnak mégsem mondható s művészi értékét tekintve, Sopron 192 helyi gótikus építészetének szerény, de nem lebecsülendő alkotása. Korát illetően semmiféle történeti támpontunk nincsen, így megépítésének idejét csak a stíluskritika közelítő módszereinek segítségével tudjuk némiképp korhatárok közé szorítani. E célból figyelembe kell vennünk lámpásunk törzsének alaprajzi elrendezését, mely a késő-románkori templompillérek jellemző megoldását követi, másrészt viszont nem szabad figyelmen kívül hagynunk azokat a kétségtelenül gótikus formaelemeket, így a toronyfíszszerűen kialakított lámpásfülke megoldását, avagy a szoborfülkécske formáját, továbbá a határozottan gótikus szellemre valló részletformákat, tagozatokat, így a lábazat, a keretelés, a párkány stb. kialakítását. E részletek vizsgálata mind együttvéve arra mutat, hogy alkotója egy erősen régies szellemben dolgozó gótikus mester lehetett, aki művét már mindenesetre 1300 után készíthette el.¹¹⁽¹¹⁷⁾

A *Lénárt-oszlop* kifaragásának idejéről ugyancsak hallgat a történelemtudomány, korára szintúgy csak a formatörténeti vizsgálatok adnak felvilágosítást. De ez esetben számolnunk kell azzal is, hogy Storno Ferenc lámpásunkat erősen megújította s így részletformáinak egyrésze már nem eredeti. Kormeghatározás szempontjából még leginkább törzsének vakrácsdísze jöhet számításba, mely eredetiségét a legjobban megőrizte. E vakrácsok díszítőelemei között igen változatos formákat találunk: a lámpás törzsének egyik

oldalát négykarélyos rózsza díszíti, egy másikon orrívés háromszög tűnik szemünkbe, egy helyen pedig a forgóban elhelyezett halhólyagmótvum is alkalmazásra került (4. ábra). Ugyan az első két formaelem már a kora-gótika formatárházából ismeretes és így korhatározó értéke kisebb, addig az utóbbi általános használata inkább a 15. század második felében mutatható ki, s így kormeghatározás szempontjából döntően esik latba. Mivel pedig ez a díszítőelem a 15. század harmadik negyedében újjáépült soproni Sz. János-kápolna nyugati homlokzatának kerekablakán ugyancsak visszatér,[12\(118\)](#) így a Lénárt-oszlop elkészítésének idejét is bizvást az 1450–75 közötti évekre tehetjük.

Az Edelbrunni-út mentén álló ú. n. *Bäckerkreuz*-nak különös jelentőséget ad az a körülmény, hogy alkotója a lámpás felállításának évét a lámpásfülke talapzatába belevészte. Innen tudjuk, hogy elkészítése az 1484-es esztendőben történt. Kár, [193](#) hogy újabbkori kifestése alkalmából hozzánemértő olvasója az évszámot helytelenül betűzte ki s az eredeti évszámot festéssel 1885-re javította át. E kőlámpásnak a Lénárt-oszloppal hasonló felépítésmódja s különösen a lámpás törzsének ugyancsak vakrácsokkal való díszítése e két alkotást formatörténeti szempontból közel hozza egymáshoz. De míg a Lénárt-oszlop tömör, erőteljes formáival még a 15. század közepetájának szellemét tükrözi, amikor a késő-gótikus építészet még javában virágzott hazánkban, addig a Bäckerkreuz már a hanyatló gótika elerőtlenedett formakincsének jellegzetességeit viseli magán. E megfigyelés alapján a Lénárt-oszlop előbbi kormeghatározása csak még valószínűbbnek látszik előttünk.

4. ábra.
Részlet a Lénárt-oszlopról.

A Balfi-úti kőlámpás formai szempontból az irodalomból ismert kőlámpások sorában teljesen társtalanul áll, így az általános [194](#)formatörténeti fejlődésbe való besorozása ezidőszerint lehetetlen. Ezzel szemben a Lénárt-oszlop és a Bäckerkreuz részletkialakítás szempontjából nem áll már mindenben egyedül. A

törzseknek vakráccsal való beborítására a nagymartoni,¹³⁽¹¹⁹⁾ a fertőszéleskúti,¹⁴⁽¹²⁰⁾ a bécsújhelyi,¹⁵⁽¹²¹⁾ a bécsi¹⁶⁽¹²²⁾ és a brünni kőlámpások, illetve imaoszlopok szolgáltatnak hasonló jellegű példákat, vagy ha a Lénárt-oszlop érdekesen kialakított sisakkeresztjét tekintjük, úgy ennek testvérmegoldásait Hainburgban¹⁷⁽¹²³⁾ és Brünnben¹⁸⁽¹²⁴⁾ találhatjuk meg. Ezek a formai kapcsolatok ugyanazokat a földrajzi területeket határozzák meg, melyek a bécsi építőiskola történetében szerepet játszottak, Ugyanis a 14. század második felében a bécsi dóm építése alkalmával a prágai Parler építópáholyban tanult kőfaragómesterek is jelentős szerephez jutottak. Természetesen művészetük Ausztriában hamarosan önállósult, de eredetét megtagadni sohasem tudta. Így előbbi példáinkban egyrészt Brünn, másrészt Bécsújhely és Hainburg szerepe világossá válik. A későbbi időkben tehát – mint azt a fennmaradt emléktanyag bizonyítja – Ausztria építészetének vezetése legnagyobb részben a bécsi dómépítópáholy mestereire hárult, továbbá azokra a kisebb helyi jellegű páholyokra, melyek az osztrák tartományok egy-egy építészeti alkotásának megvalósítására a bécsi páholy szárnyai alatt alakultak. A 15. század folyamán ezek a mesterek jellemzően helyi formákat termeltek ki, melyek a más vidékeken dívó gyakorlattól sokszor lényeges tekintetben elütöttek.¹⁹⁽¹²⁵⁾ Ebbe a formai fejlődésbe kapcsolódtak be a mi helyi mestereink is, kik azonban a korai osztrák megoldások erősen szobrászi felfogását nem tették magukévá s nem követték azokat a példákat sem, melyekben a lámpások törzse sokszor a törékenységgel karcsú, díszítés nélküli, nyolcszögletes pillérből állott. Alkotásaik inkább zömökeknek, izmosabbaknak mondhatók, összehatásukat illetően pedig építészi **195**szellemet tükröznek. Mondanunk sem kell tehát: a soproni alkotások (az idesorozott fertőszéleskúti és nagymartoni kőlámpással együtt) minden ausztriai kapcsolatban felül önálló mű emlékcsoportot alkotnak, s művészi tartalom szempontjából a magyar építőművészet szellemében fogantak.²⁰⁽¹²⁶⁾

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kárpáti Zoltán dr.: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén.

Kárpáti Zoltán dr.: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kárpáti Zoltán dr.: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. / II.

II.

A Soproni Szemle 1938. évi II. évfolyamának 1–2. számában, a 74–84. oldalon hasonló címmel ismertettem Sopron környékének növényföldrajzi jelentőségét és közöltem néhány újabb növényelőfordulást.

Gyűjtéseimet és megfigyeléseimet azóta is folytattam s ezek eredményeiről az alábbiakban számolok be:

Mint említettem, Sopron városa a noricum és pannóniai flóraterek határán, érintkezési vonalán fekszik. A határ igen éles, aminek oka elsősorban a geológiai viszonyokban, a talaj összetételében keresendő. Míg a noricum flórát nálunk gneiszen és filliten találjuk, amelynek növényzete inkább nedvességkedvelő, addig a pannóniai flóra, amely természeténél fogva a szárazabb talajt és a meleget kedveli, az ilyen természetű növényzetnek megfelelő lajtamészen fejlődött ki.

Ez a flóra-választóvonal azonban sok tekintetben nemcsak elválasztó, hanem összekötő is, mert a két flóraterület kölcsönösen átsugárzik egymás irányába, amennyiben mindkét területen találunk a másikra jellemző növényeket, éppen a feltűnő közelség miatt.

196 Különösen vonatkozik ez a pannóniai flóraterület erdeiben (Dudlesz, Szárhalom) előforduló hegyvidéki növényekre. Ennek magyarázata az, hogy ezek főleg mészkedvelő növények, amelyek a Sopron melletti noricumiban hiányzó mésztalaj miatt a nekik megfelelő magasságban nem fordulnak elő, vagy igen ritkák s így a legközelebbi meszes talajú területre, de már pannóniai flóraterületre húzódnak le. Jelenlétük itt az Alpok közelségére vezethető vissza; ezt igazolja, az is, hogy csak közvetlenül itt, a noricum határán fordulnak elő, ellenben a pannonicumban keletebbre már sehol sem.

Így pl. a *kövi benge* (*Rhamnus saxatilis*) az Alpok alacsonyabb régióiban mészen nem ritka, de kelet felé, a Lajta-hegységen át csak a Sopron melletti Szárhalom-erdőig és Pozsony vidékéig terjed. Az *ökörsem* (*Buphthalmum salicifolium*) szintén magasabb hegyvidékek mésztalajú erdeiben a leggyakoribb s Sopron mellett alig 180 m tengerfeletti magasságban egész a Dudlesz- és Szárhalom-erdőig lehúzódik, ahol helyenkint tömeges előfordulású. Megvan ugyan a Rozália-hegység erdeiben is kristályos palákon, de itt sokkal ritkább. A noricum-i tölgyesek és gyertyánosok egyik jellemző növénye az *erdei galaj* (*Galium silvaticum*), amely a Sopron melletti pannonicumi erdőkben is megvan még, de a tipikus pannóniai Magyar-Középhegység erdeiben már mindenütt a hozzá hasonló *Galium Schultesii* helyettesíti.

Ennek a néhány példával igazolt jelenségnek viszont az ellenkezője is fennáll. A közeli pannonicum hatása a noricum-i terület növényzetében is mutatkozik. A Tóalmok feletti napos lejtőkön gyakori *fekete kökörcsin* (*Pulsatilla nigricans*) pl. a Vándormagaslaton is előfordul, a Szárhalom-, ill. Dudlesz-erdőben található mészkedvelő *erdei pácics* (*Anemone silvestris*) és *prémes tárnics* (*Gentiana ciliata*) a Sopronbánfalva melletti Erdei-malom felett lévő hegyen ugyancsak megvannak, de nem mészen, hanem gneiszen, jellegzetes noricum-i növények társaságában.

Bár Csonkahazánk többször megnagyobbodott és növényzet szempontjából is igen sokat kaptunk vissza, Sopron környékének növényzeti érdekessége továbbra is fennáll, mert egyrészt a Keleti Alpok végső nyúlványait képviselő noricum-i flóraterület városunk környékén kívül, a mai területünkön is csak Vas megyében, Kőszeg Környékén van még meg, másrészt pedig kevés helyen találunk oly éles flórahatárt, mint amilyen Sopron városán át húzódik.

*

Gyűjtéseim közben néhány újabb növényelőfordulást állapítottam meg; ezek a következők:

197 *Nephrodium spinulosum* (Müll.) Stemp. – Hidegvízvölgy felső végében az Asztalfő felé vezető út mentén, a patak mellett lévő sziklás helyeken.

Equisetum ramosissimum Desf. var. *altissimum* A. Br. – A Kis- és Nagytómalom közti erdő szélén cserjésben.

Allium montanum Schm. – A Dudlesz-erdő sziklás, füves helyein.

Helleborine purpurata (Sm.) Druce. – A sopronbánfalvi Erdei-malom feletti gyertyánerdő szélén.

Anemone silvestris L. – Az Erdei-malom feletti hegyoldal egyik irtásában, Sopronbánfalva utolsó házaival egy vonalban. A társaságában termő *Gentiana ciliata*-val együtt a pannóniai flóraterületen sokkal

gyakoribb. Itteni előfordulásuk nem mészen, hanem gneiszen és noricumi növények társaságában azért érdekes, mert minden valószínűség szerint a pannóniai flóra hatására vezethető vissza.

Thalictrum simplex L. – A Dudlesz-erdő szélén cserjésben, a Hubertusi-vadászház közelében.

Sorbus domestica L. (*Berkenyefa*). – Dudlesz-erdőben tölgyesben elszórva, teljesen vadon több példányát találtam.

A berkenyefa őshonossága, éppúgy, mint több más vadontermő gyümölcsfánké (pl. alma, körte, gesztenye, dió) sokat vitatott kérdés, s a vélemények arranézve megoszlanak, hogy a vadon termő példányok őshonosak-e nálunk, vagy csak a kultúrából kivadultak-e? *Jávorka Magyar Flóra* (1924) c. művében (l. 480. old.) a berkenyefa hazájául Dél-Európát és Elő-Ázsiát jelöli meg; hazánkban csak az Alduna vidékének és Horvátország erdeiben, cserjés lejtőin itt-ott szálankint előforduló példányokat tekinti biztosan őshonosaknak, a Magyar Középhegységben és a Dunántúlon termő példányokat ellenben talán csak kivadultaknak.

Hegi: *Illustrierte Flora von Mittel-Europa* c. művében (l. IV. 2. kötet, 713 old.) szintén csak a szóbanforgó terület (Németország, Svájc, Ausztria) délkeleti részein termő példányokat tartja őshonosaknak, a terület legnagyobb részén termőket ellenben ültetetteknek, illetve meghonosodottaknak tekinti.

A hazai berkenyeről *Gáyer Gyula* a *Természettudományi Közlöny* 1929. évfolyamában a 709–712. oldalon a következőket írja: „Hazája a Földközi-tenger környékének hegyvidéke. Innen hordta szét az ember más vidékekre, s ki tudja, milyen régen s milyen ősnép telepítette meg Magyarország területén.” *Rapaics Rajmund* viszont a Magyar Középhegység erdeiben több helyütt előforduló példányokat őshonosaknak tartja (l. *Természettudományi Közlöny*, 1938. évf., 451–453. old.).

198A berkenye a Sopron-környéki kertekben elég ritka, leginkább a Lövérékben s a Sopronbánfalva körüli gyümölcsösökben és a gesztenyések közt látni; elvadult példányokat azonban itt, ahol erre alkalom lett volna, sehol sem találtam. Vadontermő példányt *Gombocz E.* (l. 123. old.) *Kitaibel* nyomán a borbolyai erdőből, *Walz* nyomán pedig a Lajtahegységéből ismerteti. Ezek az előfordulások éppen úgy a pannóniai flóra területén vannak, mint a Dudlesz-erdőben nőnek. Itt viszont sehol a közelben nincs gyümölcsös vagy szőlő, ahonnan a berkenye kivadulhatott volna,

A Magyar Középhegységben, tehát a legtipikusabb pannóniai flórateületen a *Rapaics* által őshonosnak tekintett berkenye teljesen hasonló körülmények közt fordul elő, mint pl. az ugyancsak a pannóniai flórateületen lévő Dudlesz-erdőben termő példányok. A berkenye hazája a Földközi-tenger környéke, tehát mediterrán flóraelem. Ilyen flóraelemekben pedig a *pannonicum* elég gazdag. Ilyenformán tehát nagyon valószínű; hogy a sopronmegyei *pannonicum* vadontermő berkenyéje szintén őshonosnak tekintendő.

Genista pilosa L. f. *silvestris* *Boenningh.* – Sopronbánfalván, az Erdei-malom melletti kőfejtő cserjével benőtt szikláin.

Sarothamnus scoparius (L.) *Wimm.* – A fertőbozi állomás közelében lévő cserjés szélén.

Peucedanum alsaticum L. – A Fertőbot község felett lévő dombokon, cserjések szélén.

Melissa officinalis L. – Sopronbánfalva mellett, az Erdeimalom kőfejtőjénél, sziklás, cserjés helyeken,

Verbascum thapsus L. – A Hidegvíz-völgy és az Asztalfő környékének köves helyein, szálankint.

Chaenorrhinum minus (L.) Lge. – A rákosi köfejtő kőtörmelékes helyein bőven.

Euphrasia Rostkoviana Hayne. – Sopronbánfalva mellett, az Erdei-malom feletti gesztenyésben bőven.

Melampyrum pratense L. var. *vulgatum* Pers. f. *lanceolatum* Spenn. – Sopronbánfalva mellett, az Erdei-malom feletti gesztenyésben bőven.

Galium rotundifolium L. – Az Asztalfő közelében, fenyvesben.

Galium silvaticum L. – A noricum-i flóratereleten kívül a pannonicumban a Dudlesz- és Szárhalom-erdőkben gyakori.

Artemisia pontica L. – A Fertőbot község és az állomás közt lévő dombon, lőszön.

Centaurea scabiosa L. lus, *albiflora* Wagn. – A Fertőboz község és az állomás közt lévő dombon.

199 *Serratula tinctoria* L. – A pannóniai flóratereleten a Dudlesz-erdőben.

Carlina acaulis L. var. *alpina* Jacq. – Ezt az érdekes, magasabb hegyvidékek flórájára jellemző növényt a Fertőbot vasútállomásával szemben levő akácokban szedtem. A *Carlina acaulis* szár nélküli törzsalakja Sopron környékén úgy a noricum-i, mint a pannóniai flóratereleten előfordul, mindenütt aránytagan igen alacsony tengerfeletti magasságban, s éppen azért érdekes, hogy ez a hosszúszerű alhavasi változat egész alacsonyan fekvő lelőhelyről (csupán kb. 150 m magasságból) a pannóniai flóratereletről került elő, holott inkább nagyobb magasságból a noricum-ból vártuk volna.

Erre a növényre érdekes körülmények közt bukkantam rá. Évekkel ezelőtt kezembe került *Gombocz Endre* „Sopron vármegye növényföldrajza és flórája” c. munkájának az a példánya, amely egykor *Gáyer Gyula* tulajdonát képezte, s amelybe ő igen érdekes adatokat jegyzett fel. Ezeket a jegyzeteket a Vasi Szemle II. (1935.) évfolyamának 3. számában a 162–165. oldalakon közzé is tettem, melyek közt legérdekesebb, szinte meglepő, a következő bejegyzés volt: „*Cirsium acaule*, Fertőbot állomással szemben, akácok legelőn.” Ez a növény ugyanis alhavasi legelőkön terem, s az egész történelmi Magyarország területén igen ritka, de itteni előfordulása mégsem volt teljesen valószínűtlen, mert egyrészt Pozsony környékéről, a Csallóközből – tehát hasonló előfordulási helyekről – már közölték ezt a növényt, viszont másrészt még több hasonló természetű növény szintén előfordul a Fertő környékén. Mindamelllett, mikor ezt az adatot leközöltem, a szakkörök erősen kétségbevittek azt, hogy *Cirsium acaule* Fertőboz mellett előfordulhat s az a gyanú merült fel, hogy elírás történt s az adat nem *Cirsium*, hanem *Carlina acaulis*-ra vonatkozhatik, amely a környéken nem ritka.

Gombocz munkájában ugyanis *Carlina acaulis* szerepel, *Cirsium acaule* ellenben nem. Én az elírást azért nem tartottam valószínűnek, mert a fertőbozi előfordulást *Gáyer* egyszerűen odaírhatta volna a *Carlina* többi lelőhelyei mellé s nem kellett volna így egy új növényt a többi közé beiktatni. Az elírás lehetősége mellett szólt viszont az a körülmény, hogy ha *Gáyer* tényleg *Cirsium acaule*-t talált volna Fertőboz mellett, ezt a rendkívül érdekes, s nemcsak Sopron megyére, de az egész Dunántúlra új előfordulást ő valahol feltétlenül leközölte volna.

A példány ugyanis a Nemzeti Múzeum gyűjteményében nincs meg. Ebben az ügyben kéréssel fordultam a szegedi egyetem Növénytan Intézetének akkori igazgatójához, *Györffy István dr.* egyetemi r. ny. tanár úrhoz, hogy az odakerült *Gáyer* herbáriumban nincs-e Fertőbozról *Cirsium acaule*, vagy *Carlina* 200 *acaulis*? A válasz az volt, hogy egyik sincs meg. Ugyanezt a választ kaptam a szombathelyi múzeum

természetráji osztályának vezetőjétől, *Pákay Arnold* igazgató úrtól is. Fáradozásukért fogadják ezúton is hálás köszönetemet.

A kérdést azután megoldottam úgy, hogy 1940. év őszén felkerestem ezt a helyet. Teljes félnapot töltöttem itt, minden talpalattnyi helyet felkutattam, de *Cirsium acaule*-nek sehol nyomát sem találtam, ellenben a *Carlina acaulis* egyik változatát, a var. *apina*-t annál bővebben. Így tehát beigazolódott az a feltevés, hogy elírás történt, ami könnyen érthető, mert mindkét növény szárnélküli, „*acaulis*”, mindkettő a fészkesvirágzatúak családjába tartozik, s mindkét közel rokon nemzetségnek a neve „C”-vel kezdődik.

Az elírás úgy történhetett, hogy *Gáyer Gyula* abban az időben nagy figyelemmel kutatta, hogy vajjon egy kelet felé erősen terjedőben levő nyugateurópai *Cirsium*-faj, a *C. anglicum* elérte-e már hazánk nyugati határán a Fertő környékét? Egyik levelében engem is megkért arra, hogy figyeljem ott ezt a növényt. Így azután, amikor a nagy *Cirsium*-keresés közben *Carlina acaulis*-t talált, lett véletlenül a beírás közben a *Carlina*-ból *Cirsium*.

Így tehát a *Cirsium acaule*-nek ezt az adatát sajnos, törölnünk kell, viszont nemcsak Sopron környékének, hanem az egész Dunántúlnak flórája egy új alhavasi elemmel: a *Carlina acaulis* var. *alpina*-val gyarapodott.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kárpáti Zoltán dr.: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. / Dr. Zoltán Kárpáti. Merkwürdige und neue Pflanzenfunde in der Umgebung von Sopron (Ödenburg), II.*

Dr. Zoltán Kárpáti. Merkwürdige und neue Pflanzenfunde in der Umgebung von Sopron (Ödenburg), II.*⁽¹²⁷⁾

Verfasser bringt die Ergebnisse seiner weiteren Forschungen in der Umgebung von Sopron. Von den floristischen Angaben sind folgende hervorzuheben: Das Vorkommen des Spierlings (*Sorbus domestica*) im pannonischen Gebiet liegenden Dudles-Walde in wildwachsendem Zustande, scheint hier nicht bloß verwildert, sondern spontan zu sein. Dieser Baum kommt in Obstgärten gepflanzt, hauptsächlich im Noricum, hie und da vor, seine verwilderten Exemplare wurden hier nicht gefunden. Den Standortsverhältnissen nach ist es aber unwahrscheinlich, daß die Exemplare im Dudles-Walde Gartenflüchtlinge wären. Der Spierling kommt nämlich auch im Ungarischen Mittelgebirge, also im typischen Pannonicum mehrorts wild vor; diese Exemplare werden von *Rapaics* (Természettudományi Közlöny, 1938. S. 451) als spontan wildwachsende angesehen. Wenn *Sorbus domestica* im mittelungarischen Pannonicum spontan gedeiht, ist diese Baumart auch im westungarischen Pannonicum als ursprünglich wildwachsend zu betrachten.

*

²⁰¹In der Zeitschrift Vasi Szemle, Jg. II. 1938. Nr. 3. S. 162–165 publizierte Verfasser *Dr. Gy. Gáyer's* Randbemerkungen, die dieser in sein Handexemplar von E. *Gombocz's* Werk „Sopron vármegye növényföldrajza és flórája” (Die Pflanzengeographie und Flora des Komitates Sopron) eintrug. In diesen Randbemerkungen wies *Gáyer* darauf hin, daß *Cirsium acaule* auch bei Fertőbot (Holling) vorkommen soll.

Im Herbst 1990 suchte Verfasser diesen, von *Gáyer* angegebenen Fundort auf und fand hier *Carlina*

acaulis var. *alpina*. Das Vorkommen dieser Alpenform in einer Meereshöhe von bloß 150 m ist äußerst merkwürdig. *Cirsium acaule* suchte Verfasser aber vergebens, obzwar diese Stelle sehr eingehend durchgeforscht wurde. Auch in *Gáyer's* Herbar ist kein *Cirsium acaule*-Exemplar aus Fertőbot vorhanden. Es ist daher offenbar, daß *Gáyer* sich verschrieb, diese Angabe bezieht sich wohl auf *Carlina*, und so ist das Vorkommen- von *Cirsium acaule* aus dem Komitate Sopron zu streichen.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban.

Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban.

A soproni Koronázó-domb alján (Königsberg-dűlő) a bécsi-kapui vámháztól északnyugatra 240 méterre egy ellipszisalapú földtöltés terül el, amelyet azelőtt prehisztórikus telepnek, avar földsáncnak, avagy a II. Rákóczi Ferenc idejéből¹⁽¹²⁸⁾ való erődítménynek tartottak.

A múlt század 80-as éveiben, amikor Paur Iván és ifj. Storno Ferenc a Bécsidombot és környékét átkutatták, az „Obere Erdburg”-dűlőben kelta temetőre akadtak; e földtöltés környékét azonban nem tárták fel. Azóta senki sem foglalkozott e hely megvizsgálásával, csak gyermekek akadtak néha egy-egy római éremleltre. 1925 nyarán ilymódon annyi lelet került elő, hogy a szakszerű kutatás megkezdését a hatóság is szükségesnek látta. A város, mint e terület tulajdonosa, előterjesztésemre az ásatást engedélyezte (12.578/1925. VIII. sz. hat.) azzal a feltétellel, hogy a feltárt leletek a város tulajdanát képezik. Az engedély alapján 1925 augusztus 31-én néhány napszámossal a munkát megkezdtem. Az első napon már meglepő volt az eredmény, a munka további folyamán pedig egyre fokozódott. Mind több és több edény-, mécses- és tetőcseréptöredék került elő, helyenként vastag koromrétegbe ágyazva, annak jeléül, hogy az egykoron itt állott épületet tűz ²⁰²pusztította el. A leletek helyenként 10–15 cm, másutt 1 m mélységben feküdtek az agyagos talajban. Érdekesítő gondos munka után végre szeptember 27-én két feliratos kőre akadtam, ez derített azután világosságot az egykori épület rendeltetésére és a mögötte elterülő földsáncra is. A Nemesisnek szentelt fogadalmi kövek s a Nemesis-relieftöredékek egy nemeseumot igazoltak s így a mögötte levő ellipszisalapú földtöltés nem lehet más, mint amfiteátrum.²⁽¹²⁹⁾ Ennek tudatában már érthető volt az aréna hossz tengelyében még ma is jól látható két mélyedés (1. kép, helyszínrajz I és K), mint a két kapu nyoma és könnyű volt a pódium és kettecek helyét alaprajzi analógiák kapcsán megtalálni.

Helybeli szakkörök eleinte nagy kétkedéssel fogadták megállapításomat, mégis 1925. október hó 1-én írásbeli jelentést tettem a Nemzeti Múzeumnak az ásatások eredményéről. Október hó 10-én dr. Paulovics J. és dr. Oroszlán Zoltán múzeumi kiküldöttek megjelentek a helyszínén és megállapításaimat mindenben igazolták. Az ásatások folyamán előkerült nagymennyiségű kő, melyet a falmaradványok későbbi kijavítására szántam, néhány faragott oltárköttöredékkel – sajnos – eladásra került, és egy a közelben épülő modern villa alapzatába jutott. A feltárt falmaradványok szakszerű megóvása – sajnos – 1934. július hó 14-én kelt (9836/1934. I. városi iktatószám) beadványomra sem történt meg, s közben az időjárás behatása folytán jóformán teljesen elpusztultak. Az ásatás helyének tüskésdróttal való későbbi bekerítése céljának egyáltalában nem felelt meg. A kerítés rövid időn belül a karókkal együtt el is tűnt.

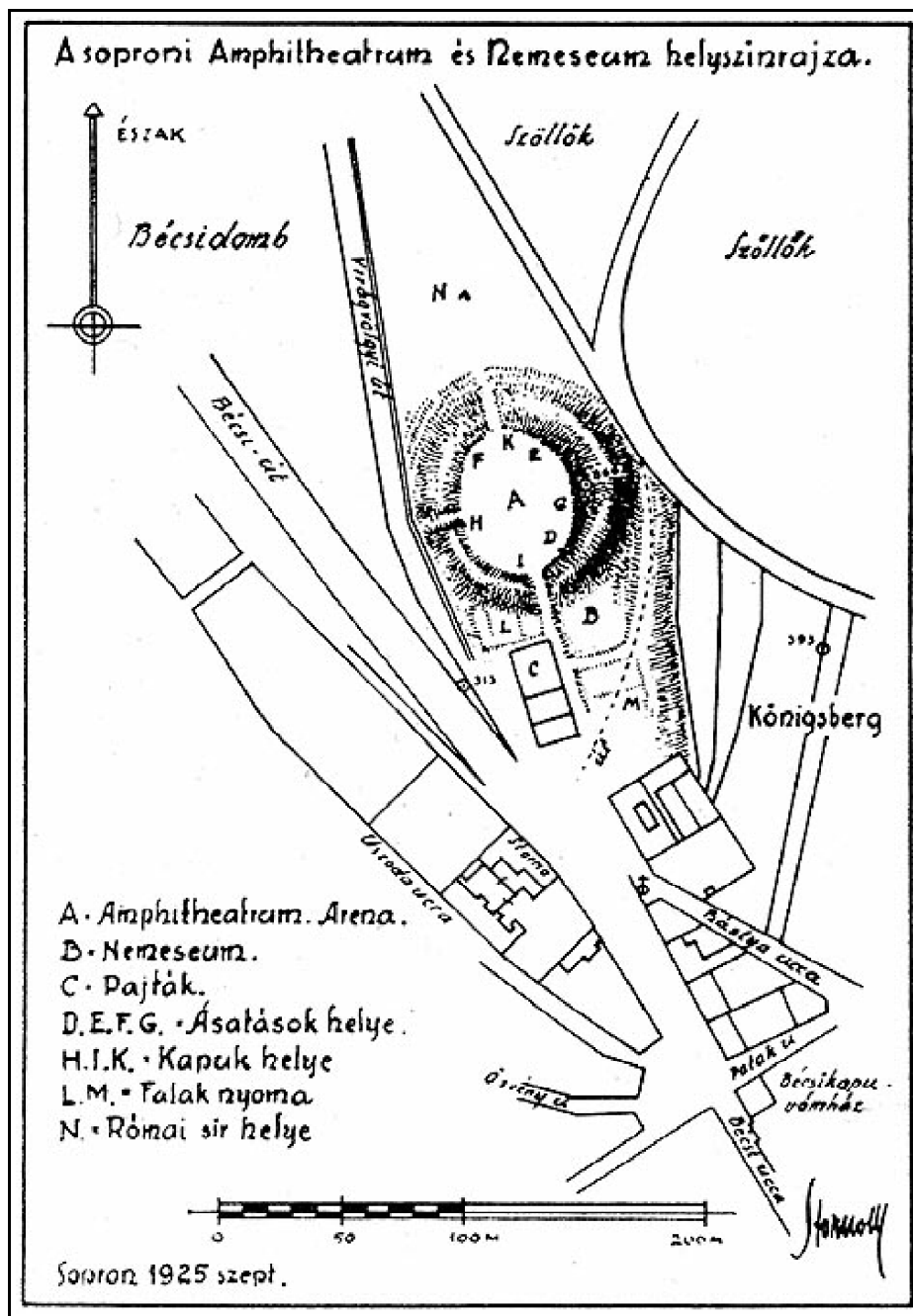
A jelenlegi viszonyok az ásatás folytatására nem sok reményt nyújtanak s ezért szükségesnek tartom, hogy az általam annakidején végzett kutatások eredményét a későbbi munkálatok érdekében is összefoglaljam.

**1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban. / I.
Helyszínrajz. (1. kép.)**

I. Helyszínrajz. (1. kép.)

Az amfiteatrum Sopron város északi határán, a bécsikapui vámháztól 240 méterre fekszik északnyugati irányban, a „Königsberg”-dűlő nyugati alján. A történelmi emlékü, tengerszínfelett 250 m magas „Koronázódomb” (Krönungshügel, 1625) csak néhány méterrel emelkedik az amfiteatrum jelenleg legmagasabb pontja fölé (1. ábra 366 – pont), ahonnan délkeleti és déli irányban szép kilátás nyílik a város nagy részére, nyugati irányban a Rozália-hegységre, a Lajta-hegység egy részére és távolabb az alsóausztriai Schneebergre. Keleti irányban a kilátást a Königsberg-dűlő domboldala fõdi el.

 [203A 366](#) pont az amfiteatrum keleti oldalának közepére esik, és 10.60 m-rel fekszik magasabban az aréna jelenlegi szintjénél. A szembenlevő nyugati oldal feltöltése már jóval alacsonyabb, és átlag 1.60 m magas.

1. kép.
Az amfiteatrum és a nemeseum helyszínrajza.

Ez utóbbi feltöltés külső határán halad a Virágvolgyi-út. Ez valószínűleg azonos a Szárazvám, illetve Kismarton felé vezetett római úttal.

Szembevető a feltöltés egyes részeinek magasságkülönbözete. Ez azzal magyarázható, hogy a nézőtér az aréna körül már eredetileg sem volt egyforma magasságú és a terepviszonyokhoz [204](#) alkalmazkodott, de

még ilyen elrendezés mellett is több ezer néző befogadására volt alkalmas.

Az analógiák szerint az amfiteatrum közvetlen a lakott városrész határán állott s így Scarbantiának a mai Sopronhoz hasonló kiterjedése mellett szól, legalább is ezen városrészben, bár egyebütt előkerült leletek is ezt a feltevést igazolják.

Az ásatást 1925-ben a helyszínrajz (1. kép) *B*-vel jelölt részén, a nemeseumnál kezdtem. Miután az itt előkerült leletek alapján a földtöltés rendeltetését felismertem, az aréna mentén a *D*, *E* és *F*-fel jelzett helyeken kezdtem el a kutatást. *D*-nél ráakadtam a belső támfal (pódium) és egy pados nyomára, *E*-nél falmaradványra, ellenben *F*-nél csupán törmelék került elő. A *G*-vel jelölt helyen nagy kőtömbök jeleztek egy nagyobb kamra (tömlöc) helyét, melynek közelében szarvasmarha (bika?) csont- és szarvtöredékét találtam.

Az aréna hossz tengelyében levő két mélyedés a kapuk (*I* és *K*) helyét jelzi.

A főbejárat *I*-nél volt, mert ez tekintett a város felé, s előtte jobbkéz felé volt a nemeseum (*B*). A szemben levő (*K*) kapu előtt ifj. Storno Ferenc a múlt század utolsó évtizedeiben (1886?) római sírt tárt fel (*N*), melyben elég jókarban levő üvegcorsó (*lecithus*) és vasból készült vakaró (*strigilis*) töredékei voltak. Alkalmassint egy, az amfiteátrumban elesett gladiátor sírja lehetett, s nincsen kizárva, hogy ott a közelben talán még több hasonló sír vár feltárára.

A *H*-val jelzett helyen egy, az előbbieknél (*I* és *K*) kisebb mélyedés látható a földtöltésen. Itt lehetett egy külső bejárat is bíró kamra, melyen át a hullákat szállították el az arénából³⁽¹³⁰⁾ (*Porta libitinae*). Külső lépcsőfeljárata is lehetett az amfiteátrumnak. Ennek nyomait az *L*-vel jelzett helyen keresem, ahol több falmaradvány került elő. Úgy látszik, a nemeseum közelében (*M* körül) is állottak épületek. Talán itt volt a gladiátorok laktanyája.⁴⁽¹³¹⁾

Az amfiteátrumok alaprajzi elrendezése nagyjában mindenütt ugyanaz volt, csupán a méretek változtak. Valószínűleg a belső kiképzés is hasonló volt. Ez utóbbira vonatkozólag bővebb adatokra Sopronban alig számíthatunk, mivel az épület falaiból csupán kis részek maradtak meg, és valamikor, úgy látszik, még a törmeléket is elhordták. Az amfiteatrum keleti feltöltését és az arénát a 2. kép mutatja be. Ez az *F* pont közelében készült, déli irányból nézve.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban. / II. Méretek.

205II. Méretek.

Az amfiteatrum alaprajzi méretei az eddigi ásatások alapján pontosan még nem határozhatók meg. Ehhez további kutatásra lesz szükség. Feltehető, hogy a soproni nagyjából akkora lehetett, mint az aquincumi. A támfalaitól megfosztott hatalmas feltöltés évszázadok folyamán mind az aréna felé, mind a külső támfal mentén kifelé csúszott és miután az alapfalazat ²⁰⁶nagy részét is elhordták, a méretek csak megközelítőleg adhatók meg. Eszerint az aréna nagytengelye kb. 60.00 m (Aquincumban 53.00 m),⁵⁽¹³²⁾ kistengelye kb. 43.00 m (45.00 m), a belső és a külső támfal közötti rész szélessége kb. 15.00 m² (kb. 15.00 m),⁶⁽¹³³⁾ az aréna területe kb. 2025.00 m² (1943.66 m²), a nézőtér (*cavea*) területe kb. 3132.00 m² (3061.00 m²),

2. kép.
Az aréna észak felől nézve. (A helyszínrajz F pontja közeléből.)

Népliget a Bécsidombon, a római amfiteatrum helyén. (1941 június 2.)

A mai követelmények szerint színházi nézőtérre 0.5 m^2 -t számítunk személyenként. Ezek alapján a soproni amfiteatrumban körülbelül 6000 személy férhetett el. Ebből a tekintélyes számból bizonyos következtetéseket vonhatunk le Scarbantia lakosainak számára nézve, A mai városi színház pl. 426 m^2 területű nézőtere 846 személy befogadására alkalmas.[7\(134\)](#)

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban. / III. Leletek.

III. Leletek.

1. 47 cm vastag, 55 cm széles, 68 cm magas, három oldalán tagozott (profilírozott), hátsó lapján simára dolgozott (oltár?) kő. Felső része letörött.
2. 137 cm hosszú, 45 cm széles, 34 cm vastag, két szélén rézsúsen ledolgozott kőlap (talapzat?).
3. és 4. Két darab, összesen 137 cm hosszú, 110 cm széles, 20 cm vastag kőlap, melyen a 2. számú kőlap feküdt.
5. 85 × 72 cm méretű, 37 cm vastag kőlap.
6. 62 × 100 cm méretű, 22 cm vastag kőlap.
7. 43 × 44 cm méretű, 18 cm vastag kőlap.
8. 110 × 78 cm méretű, 14 cm vastag kőlap.
9. 54 × 39 cm méretű, 50 cm magas, három oldalán tagozott, hátsó lapján simára dolgozott (oltár?) kő. Felső része letörött.
10. 40 × 39 cm méretű, 70 cm magas. három oldalán tagozott, hátsó lapján simára dolgozott fogadalmi kő (3. kép). Elülső lapján:

NEMESI
SACR
IVLIA MVSA

felirat van. Az *M* és *V* betűk az utolsó sorban összevonva. Helyesírási hiba *Maesa* helyett. E kő mellett volt egy jókarban levő *Julia Maesa* Aug. feliratú ezüst dénár.

11. 48 × 39 cm méretű, 80 cm magas, három oldalán tagozott 207oltár- vagy fogadalmi kő. Felső része letörött (4. kép). A feliratból csupán egyes betűk vehetők ki:

...
RIC...
. LD...

3. kép.
Nemesisnek szentelt fogadalmi kő.

A bevéssett betűk mélyedéseiben piros festék nyomai.

12. 92 × 31 cm méretű, 17 cm vastag kőlap.

13. 63 × 58 cm méretű, 30 cm vastag kőlaptöredék, felül két szélén 5 cm széles, 4 cm vastag kerettel.

14. 26 × 16 cm méretű, Nemesis-relieffel ellátott fogadalmi kőtöredék. A relief felső részével együtt, mely külön töredék, kb. 80 cm magas volt. Felirata:

208 NEMESI
AVG
RVTA
EX VOTO

Nagyon puha, erősen megrongált kő, Nemesis jobbájában korbácsot, baljában pajzsot tart. (5. kép 1. és 2.)
A bevéssett betűk mélyedéseiben piros festék nyomai.

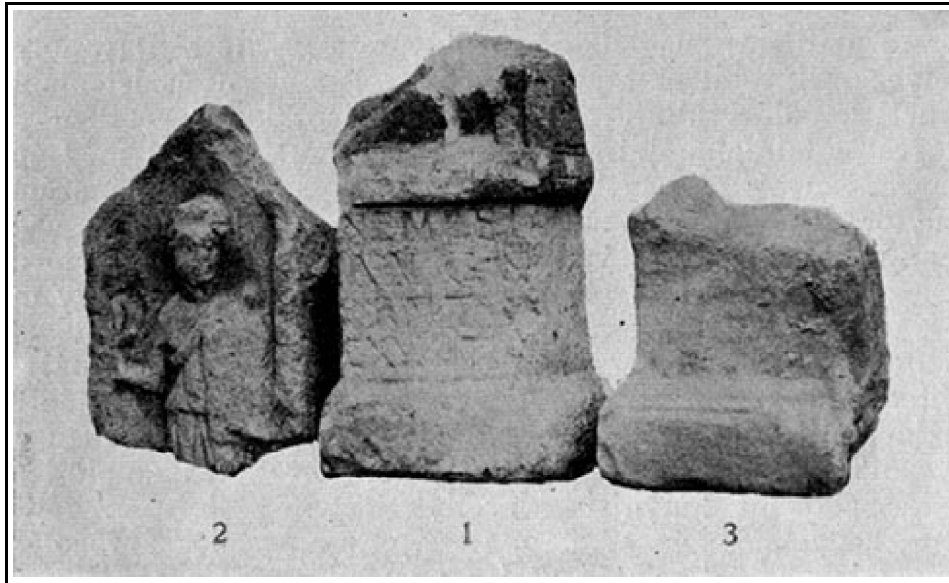

4. kép.
Oltár- vagy fogadalmi kő.

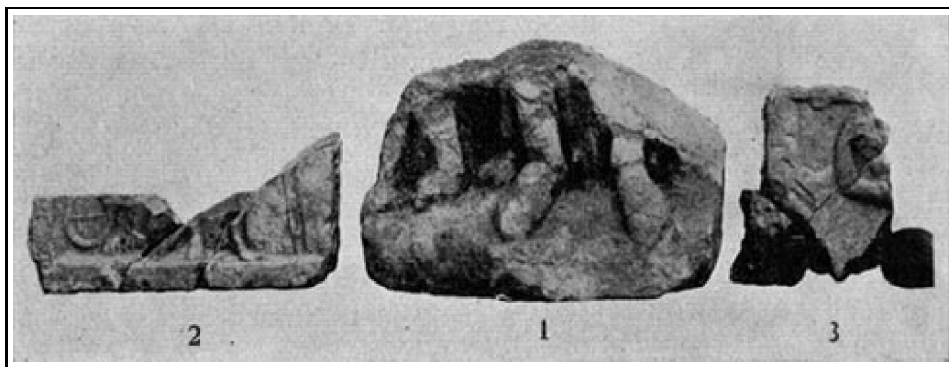
15. 21×12 cm méretű, 28 cm magas fogadalmi kőtöredék. Nagyon rossz állapotban. Három oldalán tagozott, hátsó lapján simára dolgozva. Felírás nyomai láthatók rajta. A felirat már nem állapítható meg. (5. kép, 3.)

16. 40×30 cm méretű, 28 cm magas Nemesis-relieftöredék. Nemesisnek és a tőle jobboldalt álló griffmadárnak csupán a lábai láthatók. (6. kép, 1.) Nagyon puha kő, rossz állapotban.

17. Kisebb, 24 cm széles, 9 cm vastag relieftöredék (5 darab) fehérszínű, meglehetősen kemény kőből. A relief valószínűleg Nemesiset ábrázolta. Az álló alaknak csak (lábszárai) láb fejei láthatók; tőle jobbra egy kerék, mellette griffmadár (?) lábfeje. Az alak balkarjában (kormány-) rudat tartott, melynek 209. alsó vége látható. (6. kép, 2.) A relief felső részéhez tartozott két töredéken az alak felfelé emelt jobbkarja látható. (6. kép, 3.) A 10. és 14. számú kövek felirataiban megmaradt festék nyomok valószínűvé teszik, hogy a nemeseum összes oltár- és fogadalmi kövei színezve lehettek és a festék csak a legvédettebb helyeken, vagyis a betűk mélyedéseiben állt ellent az évszázados átnedvesedésnek.

5. kép.
Nemesisnek szentelt fogadalmi kövek.

6. kép.
Nemesis-relief töredékek.

Ezt a feltevést a fertőrákosi Mithraeum is igazolja, ahol a reliefen kék, piros és sárga festék nyoma volt megállapítható. Egyéb környékbeli építészeti maradványok is emellett szólnak.

210 Mind a betűk, mind a reliefek és profilok kidolgozása nem nagy gyakoriságról tesznek tanúságot, de így is értékes adatokat szolgáltatnak Scarbantia történetéhez.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban. / IV. A nemeseumnál talált agyaglámpák.

IV. A nemeseumnál talált agyaglámpák.

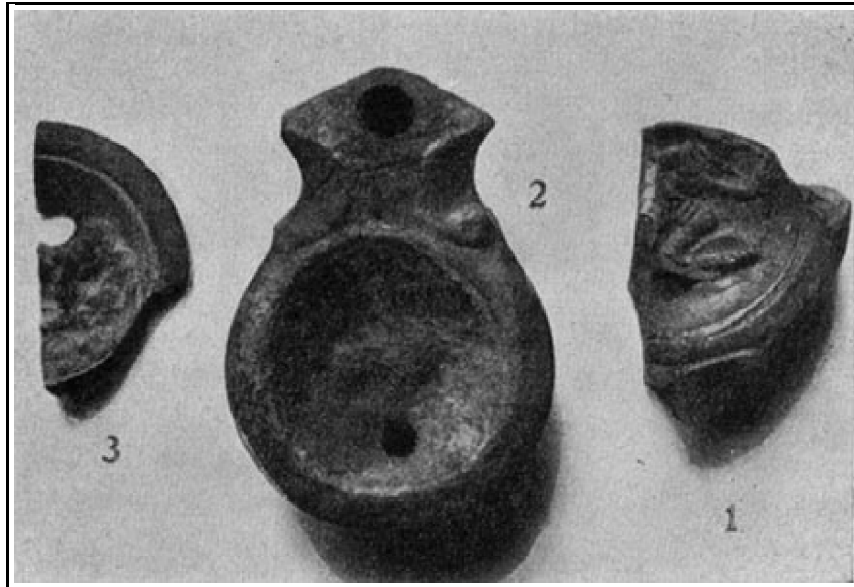
Az amfiteatrum délkeleti főbejárata mellett, ugyanolyan elhelyezéssel, mint az aquincuminál, volt a Nemesis istennőnek szentelt kápolna. Minthogy a nemeseum csak kis részben van feltárva, a

talajalakulatról ítélve, valószínű, hogy itt még épületmaradványok és egyéb leletek is előkerülnek. A számos edénytöredéken és római pénzen kívül ezen a helyen nagyszámú mécses-töredéket találtam. Ezeknek nagyszámú előfordulása ezen a helyen a Nemesis-kultusszal függ össze. Ahogy még ma is egyes szentképek vagy szobrok előtt szokásos templomokban gyertyát gyújtani, épúgy gyujthatott egy-egy lámpát az amfiteatrumban fellépő gladiátor szereplése előtt vagy után fogadalomból Nemesisnek. Az egyik itt talált lámpatöredéken egy legyőzött gladiátor látható. Baltérdére ereszkedik, előtte a pajzs, balkarját kinyújtja, hüvelykujját függőlegesen felfelé tartva, kegyelmet kér. (7. kép, 1. sz.) Ez a töredék ábrázolásával és lelőhelyével szintén utal a nemeseum és az amfiteatrum közötti összefüggésre. A nemeseum alaprajzát, az eddigi ásásokból még nem lehetett megállapítani. A számos tetőcseréptöredék alapján feltehető, hogy cseréppel volt fedve. Két ékalakú boltozati téglá boltozatra enged következtetni. Az oltárnak, valamint egyéb köveknek rendszertelen elhelyezése és erősen megrongált állapota s elszenesedett farészek arra utalnak, hogy a templom tűznek és erőszakos pusztításnak esett áldozatul. Igazolja a feltevést még az a körülmény is, hogy az együvé tartozó edény- és lámpatöredékek elszórva, egymástól távol fekszenek.

A lámpákhoz használt agyag nagyon különböző. A világos téglavöröstől a sötétvörösig minden árnyalat előfordul, de van néhány szürke és szürkésbarna színű is. A kiegészített agyag keménysége is változó. Egyes töredékek körömmel karcollhatók, viszont mások szinte kőagyagkeménységűek. A lámpák némelyikén fénylő részeket lehet észrevenni, mintha arany vagy ezüst festékekkel vonták volna be őket. A lámpák formái a szokottak, s egy kétlángú kivételével (22. szám), mind egylángúak. Egy lámpa annyiban különbözik a többitől, amennyiben rajta egy fogantyú (*ansa*) nyoma látható (24. szám). Nagyságuk különböző; a legnagyobbik (3. szám) átmérője 61 mm, a legkisebbiké (25. szám) 42 mm. Több lámpatöredéken a bélyeg annyira lekopott, hogy már nem olvasható el, mások viszont bélyegnélkül valók.

211A bélyegek (*figulus* nevei) közül a leggyakoribb FORTIS. Ez kilencszer, NERI háromszor, CRESCES, VIBIANI és PULLI kétszer, a többi csak egyszer fordul elő. A bélyegek betűi mind a lámpa aljából kiemelkedők.

1. OCTAVI. Hiányos példány, Vörös agyag,
2. FAVOR F(ecit). Az A és V összevonva. Hiányos példány. Vörösesbarna, nagyon kemény agyag. A név alatt F (fecit).
3. CERALIS. Ép példány. Szürkésbarna agyag. A kanóc részére való nyúlvány (*nasus*) csak nagyon keveset nyúlik ki a lámpa testéből (*discus, infundibulum*),
4. (Favo)RI. Töredék. Világosvörös, nagyon kemény agyag.
5. NERI. Töredék. Világosvörös, nagyon kemény agyag.

7. kép.
Agyaglápák.

6. FORTIS. Töredék. 9 darab. Világosvörös, sárgászörös, sötétvörös agyag.

7.... PSP. Töredék, Vörösbarna, nagyon kemény agyag.

8. VIBIA(ni). Töredék. Vörös agyag.

9. PULLI. Töredék. 2 darab. Az *I* betű kisebb. Sárgáspiros agyag.

10. (Lun)ARI. Töredék. Vörös agyag.

11. CRE(SCE)S. Töredék. 2 darab. Az *S* betű a második sorban. Világosvörös és vörösesbarna agyag.

12. (Edes)SI. Töredék. Sötétvörös agyag.

13. (Sex)TI. Töredék. Sötétvörös, nagyon kemény agyag.

14. NE... Nem NERI. Töredék. Világosvörös agyag.

15. VETTI. Töredék. Sötétvörös, nagyon kemény agyag.

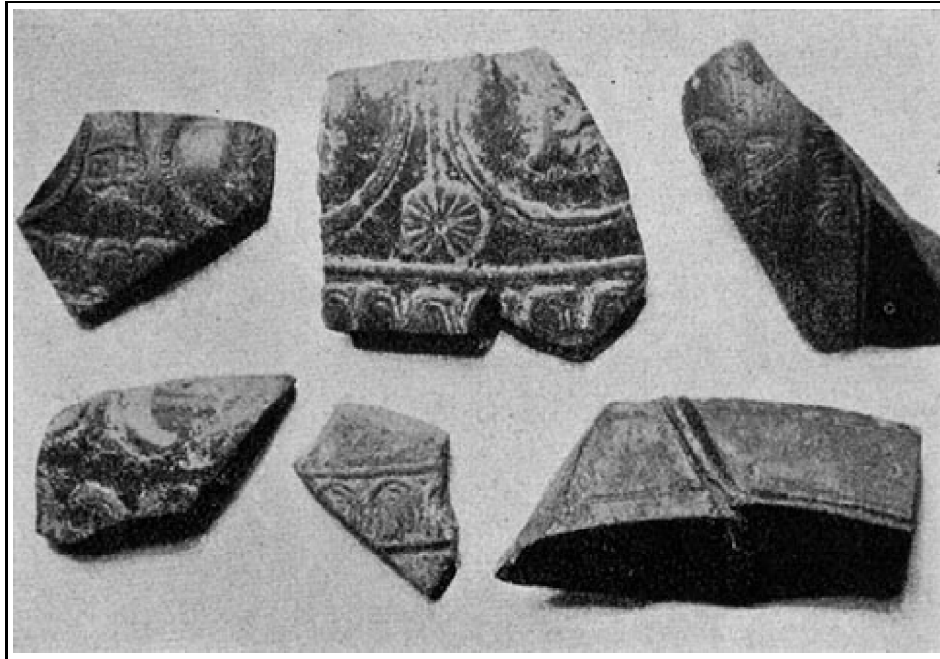
21216. (Pu)LLI. Töredék. Világosvörös, nagyon kemény agyag. Az *I* betű kisebb. Mintha arany festékkal vonták volna be.

17. F(ortis). Töredék. Vörös, kemény agyag.

18. (Luna) RI. Töredék, Sárgászörös agyag.

19. ...BV. Töredék. Betűk a lámpa felső lapján. Terra sigillata színű. A betűk valószínűleg jelmondatból valók.

20. FESTI. Töredék. Világsvörös, kemény agyag.
21. SEXTI. Hiányos példány. Sárgásvörös agyag.
22. Töredék kétlángú lámpáról. Vörösesbarna agyag.
23. Töredék. Lámpa felső lapja. Vörös agyag.
24. Töredék. Világsvörös agyag, mázzal lehetett bevonva. Alul bélyeg nyoma. Fogantyú (*ansa*) helye.

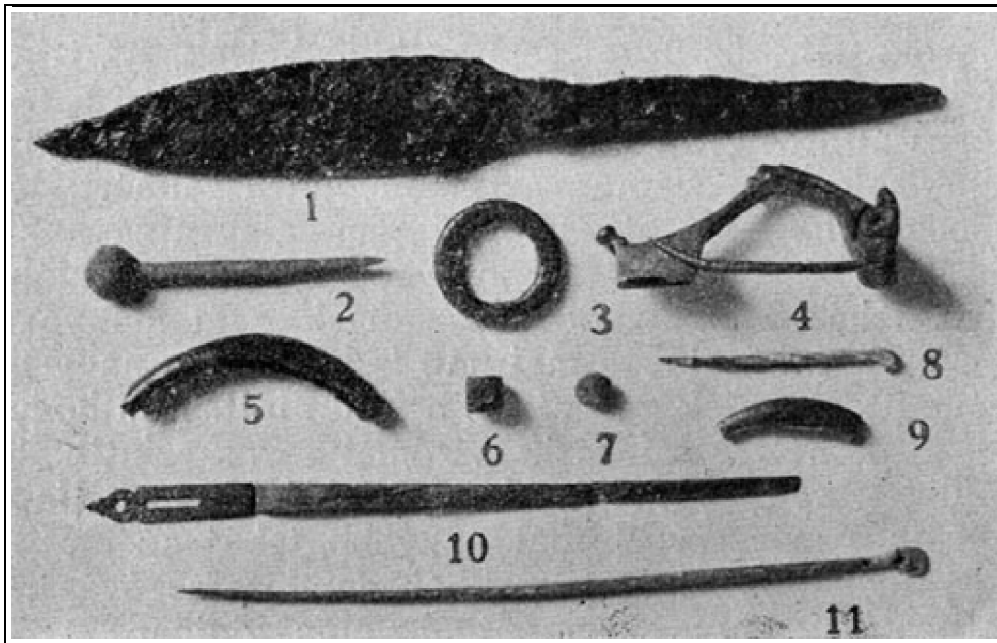

8. kép.
Terra sigillata-töredékek.

25. Töredék. Alul bélyeg nyoma. Ezüst festékekkel lehetett bevonva. Vörösesbarna, nagyon kemény agyag.
26. Töredék. Lámpa. Alsó része teljesen hiányzik. Felső lapján díszítés nyomai. Sárgásbarna, kemény agyag. (7. kép, 2. szám.)
27. Töredék. Sárgás agyag.
28. Töredék. Nasus. Kemény agyag. Mázzal lehetett bevonva.
29. Töredék. Nasus. Sárgásbarna agyag. Mázzal lehetett bevonva.
30. Töredék. Barna, nagyon kemény agyag. Felső lapján: fekvő nő, balkezében fésű(?). (7. kép, 3. szám.)
31. Töredék. Barna, kemény agyag. Felső lapján: legyőzött, térdreereszkedett gladiátor, balkarját kinyújtja, balkeze **213** hüvelykujját függőlegesen felfelé tartva, kegyelmet kér. Előtte pajzsa. A lámpa alsó lapján kis kör, közepén kiemelkedő pont. (7. kép, 1. sz.)

A fentebb felsorolt és egyéb töredékekkel együtt eddig kb. 80 darab lámpát állapíthattam meg. A lámpákon

kívül néhány darab terra sigillata edénytöredéket is találtam. Ezek egyikén bekarcolt kurzív írásban jól olvasható: VLPIA CC. A tál(?) belső alján bélyegző: EL(in....), valamint néhány egyenes vonal és egy kereszt bekarcolva. Néhány kisebb töredék a szokásos díszítéseket mutatja. (8. kép.)

9. kép.
Kisebb leletek.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban. / V. Kisebb leletek. (9. kép.)

V. Kisebb leletek. (9. kép.)

1. Késpenge vasból; 15 cm hosszú.
2. Gömbfejű tőrészlet; 5 cm hosszú.
3. Gyűrű vasból; átmérője 2 cm.
4. Fibula bronzból; 4,5 cm hosszú. Teljesen ép.
5. Töredék (karperec?). Feketeszínű üveg; 4 cm hosszú.
6. Sötétkék színű, átlukasztott üvegyöngy. 6×6 cm méretű kocka, 8 sarka szabályosan lecsiszolva.
7. Tűfej bronzból; 6 mm átmérőjű.
8. Csavart tőrészlet, bronzból; 3,6 cm hosszú.
9. Bronztárgy töredéke; 2,3 cm hosszú.

10. Lapos tű(?) bronzból; 11.5 cm hosszú.

11. Bronztű lapos fejjel (orvosi műszer?); 12 cm hosszú.

12. Négyzetleges érctükrő töredéke, helyenként vastag zöldszínű patinával; 5 × 6 cm.

Az ásatás alkalmával előkerült nagymennyiségű római rézpénz⁸⁽¹³⁵⁾ 214 és egy IVLIA MAESA ezüstdenár a Krisztus utáni III. és IV. századból való, melynek az épület kormeghatározásán kívül értéke nem nagy.

A közelmúltban és a már régebben előkerült leletek nyomán megállapítható, hogy a római város nem szorítkozott csupán a mai belváros területére, bár kétségen kívül ez volt Scarbantia központja és a kelta földsánc felhasználásával várszerűleg megerősített része.⁹⁽¹³⁶⁾

Eköré csoportosultak azután a külvárosok, többé-kevésbé a mai kiterjedésükhöz hasonlóan. Provinciális viszonylatban magas kultúrájú élet folyt itten, fényesen berendezett és díszített köz- és magánépületekben. Ismerve a rómaiak kultúrigényeit és szokásait, közfürdőt sem nélkülözhetek. Ez ifj. Storno Ferenc feltevése szerint az előkerült leletek nyomán a mai Széchenyi-téren állott. Ezt a feltevést erősíti meg id. Storno Ferenc 1865/66-ból való, 45. számú vázlatkönyvében felmért, légfűtéssel (*Hypocaustum*) ellátott nagy terem alaprajza a „Promenade”-ről (mai Széchenyi-tér), melynek hossza 102 lábra van feltüntetve, tehát 32.6 m volt. Közművek sem hiányoztak. A Greilinger-malom közelében mai nap is megvan a nagy gonddal épített római vízvezeték egy része, a föld alatt. Minthogy a mai belváros kb. 4 méterrel fekszik a római város szintje fölött,^{1*(137)} egyes épületek vagy városrészek alaprajzának megállapítására aligha kerülhet már sor. Annál nagyobb tehát az amfiteatrum maradványainak jelentősége. Ezeknek gondos megóvása, további feltárása nemcsak helyi szempontból volna fontos.

Sopron földrajzi fekvésénél fogva a római uralom idején is messze vidékre kiható kulturális és gazdasági központ szerepét töltötte be. Ezt a rendeltetését csupán a népvándorlás és azt követő néhány évszázad akasztotta meg, de végleg megszüntetni nem tudta.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Storno Miksa: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban. / Storno, Max: Das römische Amphitheatrum und Nemeseum zu Sopron (Scarbantia).

Storno, Max: Das römische Amphitheatrum und Nemeseum zu Sopron (Scarbantia).

Am Fuße des „Königsberges” erstreckt sich ein ovaler Erdwall, welchem man früher keine Beachtung widmete. Von Zeit zu Zeit fand man dort jedoch römische Münzen, deren Zahl im Laufe der Zeit so anstieg, daß eine gründliche Durchforschung der Fundstelle geboten erschien. Nach eingeholter Bewilligung von Seiten der Stadt als Grundeigentümer, begann ich die Grabungen an der am Situationsplan (Abbildung Nr. 1) mit *B* bezeichneten ²¹⁵Stelle und bereits nach zwei Tagen hatten die Arbeiten ein sehr lohnendes Ergebnis. Zwei römische Votivsteine, der Göttin Nemesis geweiht, wiesen auf ein Nemeseum hin, und so lag der Gedanke nahe, daß der sich unmittelbar dahinter anschließende Erdwall die Reste eines Amphitheatrum's berge. Von dieser Erkenntnis ausgehend, war es nunmehr einfach, die zwei, an den Enden der Längsachse liegenden Vertiefungen *I* und *K* als Stellen der ehemaligen Eingangstore anzusprechen und an Hand von Grundrißanalogien das Podium und die Stellen der Käfige (*D*, *E*, *F*, *G*) aufzufinden. Eine geringere Vertiefung in der westlichen Wallseite bei *H* dürfte die Stelle der „Porta libitinae” bezeichnen.

Das Haupttor des Amphitheatrum's befand sich bei *I*, welches der Stadt zugekehrt liegt. Unweit des

gegenüber befindlichen Tores *K*, an der mit *N* bezeichneten Stelle hob Franz Storno jun. um 1886(?) ein römisches Grab, in welchem sich als Beigaben ein Lecithus und Bruchstücke eines Strigilis befanden. Es dürfte dies das Grab eines im Amphitheatrum gefallenen Gladiators gewesen sein. Möglicherweise können an jener Stelle noch mehrere Gräber liegen.

Wahrscheinlich hatte das Amphitheatrum von außen auch wenigstens einen Stiegenaufgang, dessen Stelle ich bei *L* vermute. Bei *M* stieß ich ebenfalls auf Mauerspuren. Vielleicht stand hier die Kaserne der Gladiatoren. Über den Auf- und Ausbau des Gebäudes dürften wir hier aber kaum weiteren Aufschluß erwarten, da man ja nicht nur das aufgehende Mauerwerk, sondern größten Teiles auch die Fundamente später als Baumaterial verwendete. Abbildung 2 zeigt uns die Arena in ihrem heutigen Zustande vom Punkte *F* gegen Süden gesehen. Infolge des Fehlens der Fundamente sind die Maße der Anlage nur annähernd zu bestimmen, dürften aber mit jenen zu Aquincum nahezu übereinstimmen.

Die Längsachse der Arena beträgt cca 60 m, die Querachse cca 43 m. Die Breite zwischen den Stützmauern mit durchschnittlich 15 m angenommen, ergibt sich das Ausmaß für die Arena mit 2025 m², jenes des Zuschauerraumes mit 3132 m², was nach heutigen Anforderungen bei Theatern mit 0.5 m² für eine Person, einem Fassungsraum von 6000 Personen gleichkäme. Dieses Ergebnis erlaubt uns einen Rückschluß auf die Einwohnerzahl Scarbantias zu ziehen, die demnach sehr beträchtlich gewesen war.

Die Relief-, Altar- oder Votivsteinreste wurden alle beim Nemesium *B* zu Tage gefördert und bilden das interessanteste Material der Grabungen. Die Inschrift des unter Bild 3 wiedergegebenen Steines weist offensichtlich einen Schreibfehler auf, und ist an Stelle von „Julia Musa“ *Julia Maesa* zu lesen. Unmittelbar neben diesem Stein wurde ein Silberdenar: IVLIA MAESA AVG. gefunden.

Die Funde sind aus ziemlich weichen Sandstein, daher die Inschrift an einigen (vgl. Abbildung 4 und 5) kauen mehr zu entziffern. In den Vertiefungen der einzelnen Buchstaben hat sich stellenweise rote Farbe erhalten, Daher ist es anzunehmen, daß sowohl die Steine, als auch die Reliefs polychrom behandelt waren. Die Bruchstücke 1 und 2 der Abbildung 5 gehören zusammen, Die Gesamthöhe des Votivsteines dürfte cca 80 cm betragen 216 haben, Die Rückseite sämtlicher Steine ist flach abgearbeitet, ohne daß die Profile herumgeführt wären. Sie sind demnach jedenfalls unmittelbar an einer Wand gestanden. Die Ausführung ist ziemlich primitiv.

Das Nemesium stand auf der rechten Seite knapp vor dem Haupttor des Amphitheatrum. Diese Stelle ist bisher noch nicht vollständig durchforscht. Es kamen hier zahlreiche Münzen, Gefäßbruchstücke und besonders Tonlampen zum Vorschein. Dies steht jedenfalls mit dem Nemesiskult in Verbindung. Das Bruchstück einer dieser Tonlampen ist deshalb von besonderem Interesse, weil auf diesem ein besiegter Gladiator abgebildet erscheint (Bild 7. Nr. 1), der seinen Arm mit erhobenem Daumen ausstreckend um Gnade fleht. Es ist dies jedenfalls das Votivlämpchen eines Kämpfers, der Göttin Nemesis geweiht.

Der Grundriß des seinerzeit mit Ziegeln gedeckten Tempels konnte noch nicht bestimmt werden. Aus den Funden ist jedoch ersichtlich, daß er mit Gewalt und durch Feuer zerstört wurde.

Die sehr einfach gearbeiteten Tonlampen weisen verschiedene Töpfernamen auf. Der am häufigsten, neunmal, vorkommende ist FORTIS. NERI findet sich dreimal, CRESCES, VIBIANI und PVLLI je zweimal, die anderen bloß einmal. Im ganzen konnte ich Bruchstücke von cca 80 Tonlampen feststellen, davon bloß eine (Bild 7. Nr. 2), jedoch ohne Bodenteil, erhalten ist. Es wurden auch einige Terra sigillata-Bruchstücke mit den üblichen Verzierungen versehen, gefunden. (Bild 8.) Auf dem Bruchstück

einer Schüssel ist in Kursivschrift ULPIA CC... eingekratzt.

Unter den kleineren Funden (Bild 9) befindet sich eine sehr gut erhaltene Fibula (Nr. 4), das Bruchstück eines Armringes(?) aus schwarzem Glas (Nr. 5), eine blaue Glasperle (Nr. 6), eine flache Nadel(?) (Nr. 10) und ein ärztliches Instrument(?), (Nr. 11.)

Aus diesen und vielen anderen Grabungsergebnissen geht hervor, daß sich die Ausdehnung Scarbantias nicht bloß auf das Gebiet der heutigen Inneren Stadt beschränkte, wo übrigens auch das Forum war, welches der mit Verwendung des keltischen Erdwalles befestigte Teil der Ansiedlung war, Um dieses Zentrum gruppierten sich dann die Vorstädte, ähnlich der heutigen Lage und auch Ausdehnung. In verhältnismäßig prächtig ausgestatteten öffentlichen und privaten Gebäuden herrschte hier reges Leben. Es fehlte weder das öffentliche Bad, noch die Wasserleitung, deren einzelne Teile auch heute noch in sehr gutem Zustande erhalten sind.

Das Niveau der römischen Stadt liegt stellenweise cca 4 m unter dem heutigen Straßenpflaster und so ist es leider nicht wahrscheinlich, daß wir den Stadtplan jemals bestimmen werden können, obwohl bei Kanalisierungen Mauerreste des öfteren angetroffen werden. Umso wichtiger erscheinen mir deshalb die Überreste des Amphitheatrums, dessen weitere Erforschung als unbedingt geboten erscheint.

Scarbantia bildete infolge seiner geographischen Lage ein auf weite Gebiete wirkendes Kultur- und Handelszentrum. Die Erfüllung dieser Bestimmung konnten die Völkerwanderungen und die darauffolgenden Jahrhunderte bloß unterbinden, aber nicht zerstören.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A Seemann-házaspár művészete.

217 Horváth József: A Seemann-házaspár művészete.

Kivonat Horváth Józsefnek 1941 március hó 7-én tartott előadásából. [10\(138\)](#)

Az előadó néhány évet töltött Seemann Kálmán rajztanár oldala mellett. Nemcsak a jó embert ismerte meg benne, hanem a kitűnő rajztanárt is, aki a régi soproni reáliskola rajztanítását igen magas szinten tartotta és pedagógiailag úgy vezette, hogy az a fiatal tanárra csak gyümölcsöztető lehetett. De nemcsak tanítani volt képes Seemann mesterien, hanem nevelni is. Kevés tanár tudott a kellő tapintatot, úri tartózkodást mindig betartva, annyira leereszkedőleg, feddő és korholó szavait is többnyire jóízű humorba burkolva, fegyelmezni és az ifjúsággal bánni, mint ő. Feleségével: magyarbéli Vörös Erzsivel több mint 30 esztendeig irányítólag szóltak bele Sopron művészeti életébe; e nemes emberpár megérdemli, hogy arcképét megrajzoljuk és vele emléküknak áldozunk.

Vörös E., Seemann K. és Vörös E. arcképe.

Seemann Kálmán 1859 december 27-én született a zempléni megyei Bodrogkisfaludon. Atyja a falu jegyzője volt. Középiskoláit a kassai reáliskolában végezte. Rajztanárja ugyanaz a Klimkovics volt, aki régebben Benczur Gyulát is tanította ugyanebben az intézetben. A fiatal Seemann tán nem volt mintadiák, de a rajzolásban sohasem esett hiba, amint ezt ránk maradt vázlatkönyvei is bizonyítják; nagyon sokat és korához mérten 218jól is rajzolt. Így az érettségi megszerzése után 1879–83 az Orsz. M. Kir. Mintarajziskolának és Rajztanárképzőnek volt növendéke Székely Bertalan alatt. Az akkori idők szelleme szerint jól megtanult rajzolni. Iskolatársai közt több kiváló, később nagyhírű akadt: Balló Ede, Csók István, Roskovits Ignác, Révész Imre stb. Tanárai közt Székelyen kívül Greguss és Gyulay László szerepeltek a figurális rajz tanításánál, az építészetnél pedig Schulek Frigyes. Ő mellette segédkezett a tanári oklevél megszerzése után (1883) a Mátyás-templom restaurálásánál, majd egy ipariskolánál tanít és 1885-ben kerül Nagyváradra tanárnak. A természet daliás természettel áldotta meg, a sportok közül a vadászást és a vívást kedvelte és új állomáshelyén az utóbbit tanította is. 1887-ben Kecskemétre helyezték.

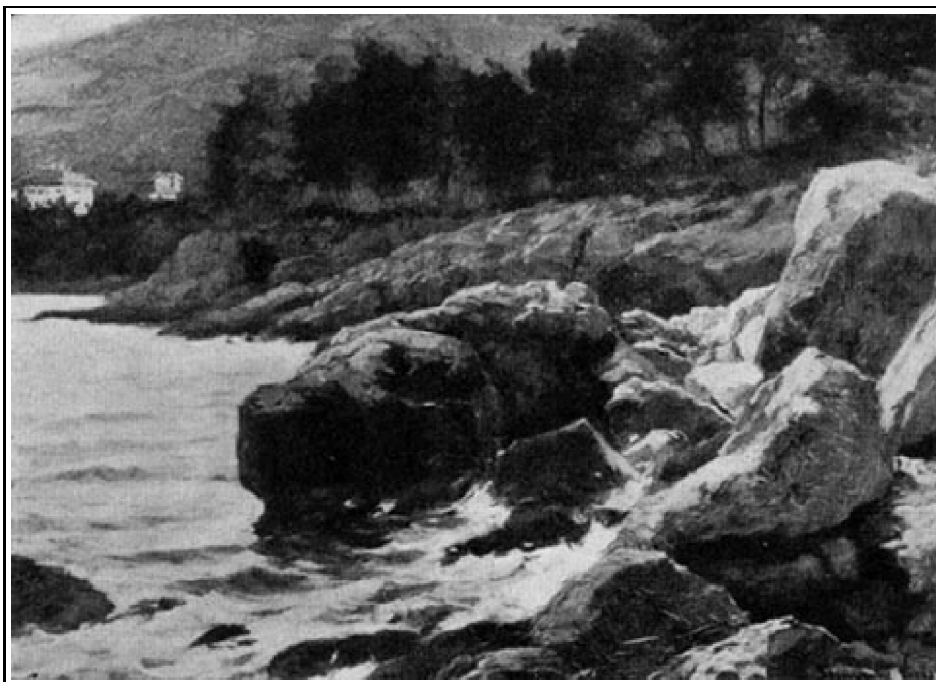
A következő évben nősült is, elvette feleségül régi szerelmét, a szép és ritka tehetségű Vörös Erzsit, a Székely-iskola büszkeségét. Násznagyuk Lotz Károly, a menyasszony utolsó tanára volt és nászajándékkul egy gyönyörű aktképpel kedveskedik. Ez a kép az özvegy hagyatékából a Szépművészeti Múzeumba került. Kecskeméten a színmagyar környezetben jól érezték magukat, ámbar az ottani vidék a mienkhez képest sivár, de a vázlatkönyvek mutatják, hogy ilyen jellegét is igyekszik kihasználni, rajzolja tehát a város határában levő cigánytanyát, ami ugyan romantikus zsúfoltság után vágyó lelkét nem elégítette ki, de mégis jellemzője volt a vidéknek.

A vidéknek az ő szempontjából való motívumszegénysége folytán elkíváncozott Kecskemétről és 1895-ben saját kérelmére Sopronba helyezték. Új idők szellemét hozta magával. A régebbi, minták másolására alapított oktatás sutba került, most már majd mindent természet után rajzolnak a növendékek. Már akkor tanított emlékezés és elképzelés után rajzot, amikor más iskolák növendékei ilyesmiről nem is hallottak. Tanítványainak munkáit nem jellemzi sohasem a dilettántság, a munkák mindig komolyak és mindig kimerítik a tárgykört, amelyre készültek. A Széchenyi-gimnázium rajzszerterának van egy rajzalbuma, abba gyűjtik a Berzsenyi Önképzőkör rajzpályázatának nyertes munkáit. Évről-évre Seemann írta ki a pályázat tárgyát. Hol csendélet, hol belsőség, hol tájkép stb., más és más eljárással. Az első díjat Bors Károly nyerte meg 1899-ben (ma jónevű festő Debrecenben). Azóta a mintegy 80 nyertes pályamű olyan magas színvonalat jelent, amilyennel alig dicsekedhet még magyar iskola. A nyertesek névsarából említjük

meg Vendl Aladár, jelenlegi műegyetemi rektor nevét, továbbá Ágoston Ernőt, Mechle Józsefet, Steiner Antalt, Richly Emilt, Ákos Ernőt, Gallusz Lászlót stb., mint akik ma is művészeti életünk szereplői. Ez a vaskos mappa mindennél fényesebben bizonyítja, hogy Seemann a dolgát mennyire komolyan vette!

219 Még egy újítás volt nevelői munkásságában: iskolájában ő bevezette a művészettörténetnek dióhéjban való tanítását is.

1897-ben Steiner Rezsővel megalapítja a Soproni Képzőművészeti Kört és haláláig buzgó kiállítója maradt. Sopron ugyan nem azt nyújtotta neki, amit remélt, de a soproni ősz mindig kedves csemege volt a számára. Sopron és a környékbeli falvak sűrűn ihletik. Nem nagyméretű, de nagyon részletesen kidolgozott vízfestmények, rajzok kerülnek ki keze alól. Nagyon jellemzi őket a szigorú tárgyilagosság és technikailag, a csínra való törekvés.

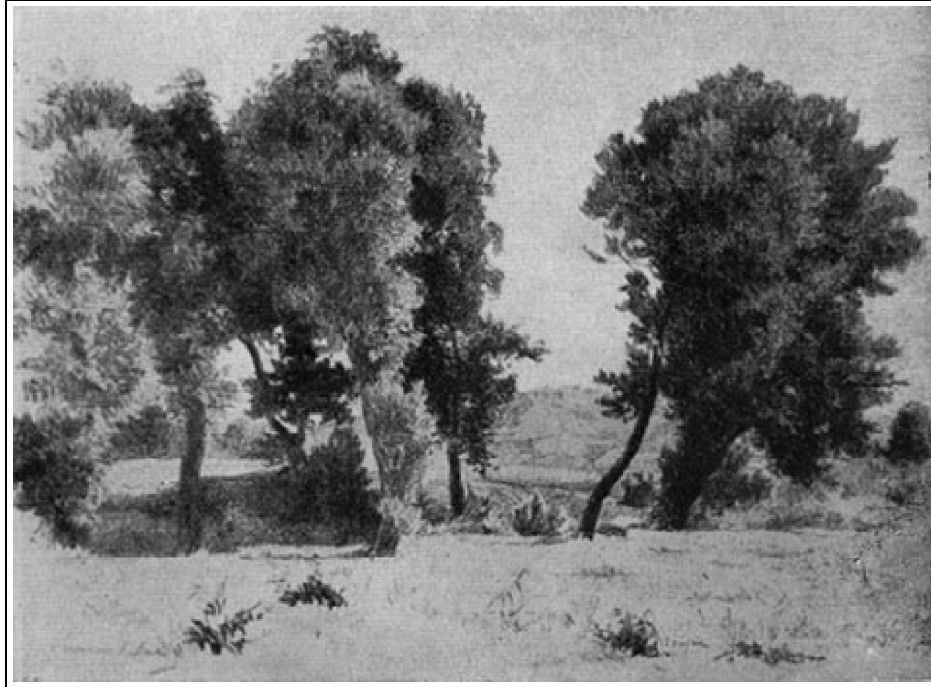

S. Vörös Erzszi: Hullámverés. (Soproni múzeum.)

Nem testi fáradtság, hanem a szolgálati évek felszaporodása ösztökélte Seemannt, hogy helyet adjon az utána következő fiataloknak. 1923 júniusában nyugalomba vonult, de továbbra is vezető szerepet játszott a soproni művészeti életben. Később erőt vett rajt egy gyógyíthatatlan betegség és 1933 december 7-én hosszas szenvedés után elhunyt.

Az ittmaradt özvegy hét évvel élte túl urát. Kettőjük közül művészi értékre ő az igazán jelentős. Seemann Kálmánné Vörös Erzszi Alsódabason 1864 augusztus 3-án született Pestmegyében. Atyja előkelő állású hivatalnok volt. A fiatal leányban már korán megnyilatkozott az isteni szikra, amint azt a hagyatékából a Képzőművészeti Kör emléktárának jutott 1874-ből való 220 vázlatkönyvek tanúsítják. Ezek ugyan minták után készült másolatok, de a koraérett gyermek csodálatos megfigyelő tehetségét, szeretetét, odaadását bizonyítják. Úgy látjuk Vörös Erzsit, mint aki a legmagasabb csúcsok felé van indulóban. Minden jogcíme megvolt hozzá s mégsem jutott el az ígéret földjére. Célunk az, hogy rámutassunk a megállás okára.

Fiatalon 1879-ben Székely Bertalan iskolájába kerül és ottmarad 1885-ig. Tanítója a nagy, de módszere szerint elfogult mesterek közé tartozik, akitől sokat lehetett tanulni, de az egyéniség szabadabb fejlődését nem engedte meg. Amit tőle tanulni lehetett, azt Vörös Erzsi át is vette. A tanulás ideje alatt készült tanulmányfejek a természet finom átköltéséi és belőlük finom muzsika érződik ki, amely a természetet adó szolgai valóságfestésnek sohasem sajátossága.

Seemann K.: Facsoport.

1885-ben Székelytől a művésznő Lotz Károlyhoz megy át. A két mester egymás merő ellentéte. Lotz szabadon követte csapongó képzeletét és boszorkányos gyorsasággal festett. A mester és új tanítvány jól megértették egymást. Most festi Vörös Erzsi azt a fekvő női aktját, amelyet folyóiratunk 1941. évi 1. számában közölt. Lotz hatását erősen érezteti a kép. Már nem tanulmány, hanem az igazi kép magasabb igényeivel készült: egyensúlyozottan formálódott. Sikerral szerepelt az 1886-os tavaszi [221](#)tárlaton a Múcsarnokban és a katalógus is hozta. Vörös Erzsi a Lotz-iskolában Mészöly Géza vezetése alatt kezdett tájképeket is festeni.

S. Vörös Erzsi: Ruhatergetés. (Sopron. Széchenyi-gimnázium.)

Azonban hova-tovább érezni kezdte Vörös Erzsi; hogy külföldre kell tanulmányútra mennie. Választása Párisra esett. Boldogan készülődött az útra és terv szerint édesanyja kísérte volna, de az hirtelen meghalt, az álmok szertefoszlottak és a művésznő egyedül maradván, a régi ismeretség alapján hozzáment Seann Kálmánhoz, aki ekkor Kecskeméten állomásozott, úgy hitte, hogy művészember oldalán képességeinek kivirágzását fogja megérni. De a házaselet lelegején festett képek már azt mutatják, hogy Vörös Erzsi nem vett tudomást a kezdődő impresszionizmus koráról, művei nem kapcsolódnak bele annak problémavetésébe, a szabad világítás színelt egy képen sem találjuk. Az új idők hozták a szín és a valór problémáit, azt sem [222](#)Székelynél, sem Lotznál nem lehetett megtanulni. Ha Párisba menet a művésznő és ha idejét továbbra is a festésnek szentelheti, akkor ritka rátermettségénél fogva maradandó darabokkal gyarapítja a magyar művészetet.

Jó háziasszony és példás feleség volt, de azért itt-ott egy-egy erőpróbát megkockáztatott. Mégis, bármely biztos volt is a rajz és könnyű a festése, a kort jellemző nagy feloldottságig, a színek világos egybesugárzásáig nem jutott el. Élete utolsó harmadában sok tájképet festett a mindig jellemző könnyedséggel és mesterségbeli bravurral, köztük egy remek csendéletet, amely ma a soproni múzeum tulajdona (1907), amely annyira eleven, színes, plasztikailag tökéletes, hogy szinte egy lélekzetre festett.

Tájképet egy-egy ülésre megfestett; talán önön megnyugtatósára teremtette ezeket az apró önvallomásokat, hogy dolgozik. S itt-ott, bármilyen szép és finom darabok kerültek ki ecsete alól, mint múzeumunk Tengerparti részlete, mégis csak narkotikumok voltak ezek és a festői munka narkózisát hozták neki; Vörös Erzsí erejét és képességét tekintve, hogy hasonlattal éljünk, csak kavicsokat hajigált, mikor sziklákat kellett volna emelnie.

Férje halála után társtalanul emlékeinek él csak. Ez legszomorúbb szakasza életének, többet nem fest. Hétesztendős özvegység után 1940 szeptember 25-én elragadja hosszas betegség után őt is a halál.

A férj mint igaz ember, mint nagy nevelő fáradhatatlan tanító és nemes jóbarát, nemcsak tanári munkájával, hanem a társadalmi téren is olyan emléket állított magának, hogy akik ráemlékeznek, ezt csak a szeretet és elismerés alapján tehetik.

A feleség az igazi kiválasztottak közül való, de magános volt, semmi közösséggel a fejlődés országútján vonuló tarka karavánhoz. Élte nem más, mint szomorú torzó. De a visszaemlékezés rá is mindenkor csak a hála és nagyrabecsülés alapján történhetik.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI

223 A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI

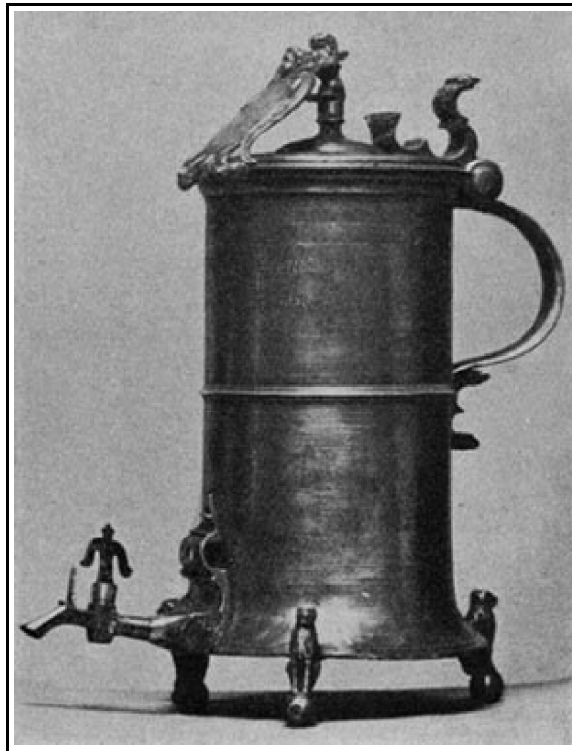
1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI / Csipkés Kálmán:
Céhedényeink.

Csipkés Kálmán: Céhedényeink.

A Városi Múzeum rendkívül gazdag céhtörténeti gyűjteményében jelentős helyet foglalnak el a régi céhedények; kannák, kancsók, serlegek, tálak, poharak. Ezek, mint ismeretes, a céhek életében szokásos összejöveteleken, lakomákon és áldomásokon fontos szerepet töltek be.

Sorozataink eléggé változatos formákat ölelnek fel; egyes tárgyak érdekes felépítésre, tagozottságra és díszítésre vallanak; sok esetben céhtörténeti szempontból értékes feliratok, címerek és bélyegek adnak bővebb tájékozódást. A legrégebb és legbecesebb darabokat az ónedények sorában találjuk, de a fajánszok

és üvegek között is van több értékes példány. Eredetre nézve a legtöbb darab soproni és sopronmegyei.

1. kép.

A soproni molnárok céhkannája. Ón, 1678. (54. cm magas.)
Diebold felv.

Az alább következő sorokban válfajok szerinti csoportosításban, ezen belül pedig időbeli sorrendben ismertetjük az egyes emlékeket; a jellegzetesebbeket képen is bemutatjuk.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI / Csipkés Kálmán: Céhedényeink. / I. Óntárgyak.

224I. Óntárgyak.

Az ón általános használata már a 13. században kezdődik; iparművészeti szempontból jelentős kialakítása főképp a 16–18. századokban követhető nyomon. Az egyes korszakok jellemző stílusjegyei az ónból öntött tárgyakon is fel ismerhetők. Legjellegzetesebbek a későreneszánsz, vagy kora barokk ízlésben fogant alapformák és díszítmények; ezek gyűjteményünk régibb edényein kitűnően észlelhetők. Több darabon soproni ónöntők mesterjegye és a céh u. n. látójegye beütve; két tárgyon bécsi mesterjelzés, egyesek jeltelenek. A bélyegek igen sokszor szerencsés eligazodást nyújtanak.^{*(139)}

1. *A soproni szűcsök céhének fedeleskancsója.* Profilált talp. A felfelé keskenyedő hengerded test közepén bevéssett céhcímer (pajzsalakra formált hermelin), ettől jobbra-balra 16–53; pereme alatt kettős körvonallal határolt keskeny övezetben a következő felirat: I. A. E. O. W .∴. L. A. C. H. P. E. R. G. E. R. Profiláll fedél, ennek szélén az S alakban hajlított fül felett fogantyú. A fülön bélyeg: két pajzs, mindegyikben rózsza, felette G B betűk [valószínűleg B(P)ürger György ezen időben élt soproni ónműves nevének kezdőbetűi.

Belső fenekén rózsabélyeg. – 24 cm magas.

2. kép.
Diebold felv.

A soproni kőművesek és kőfaragók céhkannája. Ón. 1693. (56.5 cm magas.)

2. *A sopronnyéki csizmadiacéh fedeleskannája.* Alul ívelten kiszélesedő, hengerded teste három, golyón álló szárnyas angyalfejen nyugszik; középen kidomborodó, gyűrűs tagozat, fölötte és alatta vésett övszalagok. A profilált fedél közepén ülő oroszlánszobrocska; a hiányzó címert tartotta mellső lábával. A kanna füle és a vele kapcsolatos fedélütköző domborművű díszítéssel – stilizált oroszlánfejek [225](#)– ellátott. Lenn bélyeges rézcsap; a bélyegkép gyíkra emlékeztet. Felirat és évszám a palást felső szakaszán: MARZ. KNEDL / ANDRE, PEVER / STEPHAN. LAKICZ. / 1672. – 54 cm magas.

3. *A soproni molnárcéh fedeleskannája.* Három, golyón ülő oroszlán hátán nyugszik. Hengerded teste lenn ívelten kiszélesedik; középen kidomborodó, gyűrűs tagozat, fölötte és alatta vésett övszalagok. Profilált fedelének közepén talapzaton ülő oroszlán mellső lábával a molnárcéh domborművű korabarokk-keretbe foglalt és szárnyas angyalfejjel koronázott, kerekded címerpajzsát fogja; a pajzson véset: 4 küllőjű kerék, alatta 1678-as évszám. A címer talpa a kanna fedelének széléhez erősített. A bélyeges csappal felszerelt kanna palástjának felső tagozatán háromsoros felirat: CASPAR. VMBGEHER / GEORG. HÜPFEL / HANS. FORSTHVEBER. Fedélütközőjén két domborművű, stilizált oroszlánfej. A finomívelésű fülön bélyeg: három címerpajzs; közülük a két egymásmelletti felsőn Sopron címerképe, az alsóban füleskanna, tőle jobbra-balra E–K betűk (Kesler Ernő soproni ónműves nevének kezdőbetűi). – 54 cm magas. (1. kép.)

4. *Fedeles céhkancsó*, felfelé keskenyedő hengerded testtel, hegyes ajakkal, füllel. Profilált fedelén fenn, középen véset: babérkoszorúban G. S. betűk, alattuk 1690-es évszám. A kancsó pereme alatt és a fülön egy-egy bélyeg: pajzsban fenn 1690. alatta I. Lipót monogramraja (bécsi hitelesítő jegy) – PWV betűk, alattuk pajzsban 1690. A fülfogantyú stilizált levélformát követ. – 23.5 cm magas.

3. kép.

A soproni mészárosok céhkannája. Ón. 1726. (58.5 cm magas.)
Diebold felv.

5. *A soproni kőművesek és kőfaragók céhének fedeleskannája*. Három profilált, golyós lábon áll. Fenn és lenn ívelten kiszélesedő, profilált talpban és peremben végződő hengerded testét középen ugyancsak profilált gyűrű övezi. Peremének felső szakaszán véset: babérkoszorúban ötsoros felirat: ZV. DER / MAVRER. VND / STEINMETZ / EN. ZECH / 1693 Profilált fedelének gombjához a fedél szélére állított, korabarakk-keretbe foglalt és 226szárnyas angyalfejjel koronázott tojásdad pajzs támaszkodik; rávésve a két mesterség jelvényei: háromszög, vakolókanál, kalapács, körző, véső stb. A fülön bélyeg: két egymásmelletti pajzs mindegyikén A S betűk, lenn füleskorsó és csillagok. (A. S. a soproni Schrick András ónműves monogramraja) A kanna alul rézcsappal ellátott. – 56.5 cm magas. (2. kép.)

6. *A soproni mészároscéh fedeleskannája*. Három profilált, golyós lábon nyugszik. Teste felfelé ívelten keskenyedik; középen profilált gyűrű övezi, talpa és pereme gyengén profilált. Felső szakaszán véset: babérkoszorúban ötsoros felirat: ZV / DER: LOEBLICH / EN: FLEISCHHA / CKER: ZECH. / 1707. Profilált fedelén talpazaton ülő címertartó oroszlán (a címer hiányzik). Az érdekesen alakított fülön bélyeg: két egymásmelletti pajzs; a baloldalin várbástya (Sopron címerképe), a jobboldalin fenn A–S (Schrick

András) betűk, alattuk füleskorsó. A bélyeges csappal felszerelt kanna 55.5 cm magas.

4. kép.

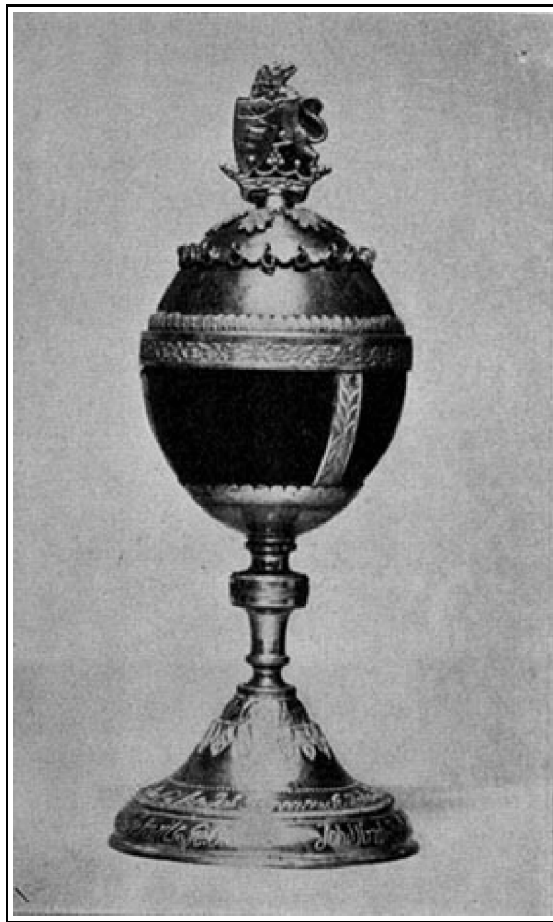
A soproni molnárok céhkancsója. Ón. 1803. (32 cm magas.)
Diebold felv.

7. *A soproni mészároscéh fedeleskannája.* Csonkakúpalakú, talpánál és pereme körül profilált teste három, golyón álló szárnyas angyalfejen nyugszik. Palástját vésett körvonalak övezik; felső harmadán vésett babérkoszorúban négy soros felirat: 1726 / M. T. H. D. Z. H. / G. M. E. D. Z. O. A. / E. H. S. B. Kidomborodó, profilált fedelén, közepén, talapzaton ül a oroslán korabarokk-keretbe foglalt, szárnyas angyalfejjel koronázott kerekded pajzsot tart; ezen ökör és alatta tagló vésett rajza. A pajzs talpa a kanna fedelének széléhez forrasztott. Az ötletes módon formált fedélfogantyú a fülhöz kapcsolódik; a fogantyún két, a fülön egy, domborművű, stilizált oroslánfej szerepel, mint díszítés. A fülön bélyeg: három pajzs; a két egymásmelletti felső közül a baloldalin fenn M–R betűk (Richter Mihály soproni ónműves nevének kezdőbetűi), alattuk Sopron város címerképe; a jobboldalin fenn M–R betűk (Richter Mihály), alattuk füleskorsó; az alsó címerpajzs [227](#)képe azonos a felső baloldalival. A kanna csappal ellátott, – 58.5 cm magas. (3. kép.)

8–9. *A soproni molnárcéh fedeleskancsói.* Két teljesen azonos példány. Élénken tagozott gyűrűs talpból fejlődik a hengerded test; palástján a hegyes ajak körül háromsoros, vésett felirat: M–T / M–T / 1731. Kidomborodó fedelének közepén gomb, ajakfeletti részén szívalakú lap. A füllel kapcsolatos fedélütköző stilizált levélben végződik. Bélyeg nélkül valók – 22.5 cm magasak.

10. *A soproni mészároscéh fedeleskancsója.* Széles gyűrűvel övezett talpból fejlődő, hengerded teste hirtelen kiszélesedik, felfelé keskenyedik. Egyszerű, domború fedelén véset: babérkoszorúban fenn A. N. betűk alattuk 1731. ez alatt tagló. A fülhöz rögzített fedélütköző gombban végződik. Fülén a 4. sz. alatti kancsón szereplő bécsi mesterjelzés látható, elmosódva. – 18 cm magas.

11. *A soproni molnárcéh fedeleskancsója.* Profilált gyűrűs talpból kinövő hengerded teste felfelé keskenyedik. Domborúan alakított fedelén kisfiúcska álló szobrocskája. A kancsó füle egészen egyszerű. Pereme alatt, körben négy kiálló, gyűrűre emlékeztető kis tagozat; kettőről rézbádogból domborított, kerekded, fityegő (bemondótábla) csüng alá; babérkoszorúval övezettek s a céh címerének vésett rajza és felirat látható rajtuk; az egyiken: *Joh. Schirk / Ao. 1803*, a másikon *Mihl. Kutrler / Ao. 1808*. Bélyeg nem fordul elő. – 32. cm magas. (4. kép.)

5. kép.

A soproni timárok céhszerlege. Kokuszdíó, 1820. (31.5 cm magas.)
Diebold felv.

12. *A soproni takácsok céhbillikoma.* Gyűrűs talpa alatt nyolcszögletűre formált, lába élénken tagozott. Hengerded, hosszúkás kuppáján négy sor vésett felirat: M. PAUL. TASCH. BEI / M. FRANZ. TALEMASL. BEI / VINCENZ. GERTNER / JOHANES. PALER. 1804. Fedelén Sz. Ulrik püspök két nézetre felépített szobrocskája. Bélyeg nélkül való. Paur Iván gyűjteményéből került a múzeumba. – 43.5

cm magas.

22813. *A soproni molnárlegények céhserlege.* Baluszterre emlékeztető alak. Palástján hatsoros felirat: *Bey Erichtung des Wilkoms / War Alt Irten Gesell / Joh: Delefoi: v: KI: Zell / Jung Irten Gesell Jos: Zacharias: v: Brennberg / Ignatz Németh: von Raab. / Ano 1835.* Bélyeg nem szerepel. – 24. cm magas.

14. *Billikom* a 19. század első feléből, felirat, évszám és bélyeg nélkül. Alakja baluszterhez hasonló, 23.5 cm magas.

15. *A harkai kovácsok és bognárok céhének fedeleskannája.* Három, golyószerű lábón álló, hengerded teste talpánál íveltlen kiszélesedik, derekánál gyűrűvel övezett. Fedelének ütközőjén urnaalakú gomb. Palástján, fenn, ráforrasztott kerek lap, közepén a két mesterség jelvényeivel, alattuk két keresztbefektetett babérág közt 1839-es évszámmal; körirata: EHR: SCHMIDT: U : WAGNER : ZUN : SIG : I : M : HARKAU : B : OEDENB. Rézcsappal ellátott. Fedelének belső oldalán, közepén, bélyeg: PETER / MARCHIONINI / IN OEDENBURG. – 50 cm magas.

6. kép.

Diebold felv. Üveg pohár asztalosjelvénnel. 19. század első fele. (14 cm magas.)

16. *A felsőlövői lenszövők fedeles céhkannája.* Csonka-kúpalakú, sima teste három egyszerű golyón nyugszik. Hegyes ajkának fedőlapján négy sor véset: *Von / F L. Zinn / in / WIEN.* A fülhöz kapcsolódó, urnás ütközővel felszerelt fedelén céhcímer és 1841-es évszám. Palástján az ajak alatt kétsoros vésett felirat: *Hoch lebe die ehrsame Leinweberzunft / der freien Gemeinde Oberschützen.* Fenekén kerekded

bélyeg: Sz. Mihály arkangyal mérleggel és karddal, alatta babérágak közt F L Z betűk – 41 cm magas.

61. *Csizmaalakú kancsó*, ónozott bádogból, sárgaréz-zsinórdíszítéssel és -sarkantyúval. A 19. század első feléből. Bertók Sándor városi tanácsos hagyatékából. – 33.5 cm magas.

**1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI / Csipkés Kálmán:
Céhedényeink. / II. Kokuszdíó-serlegek.**

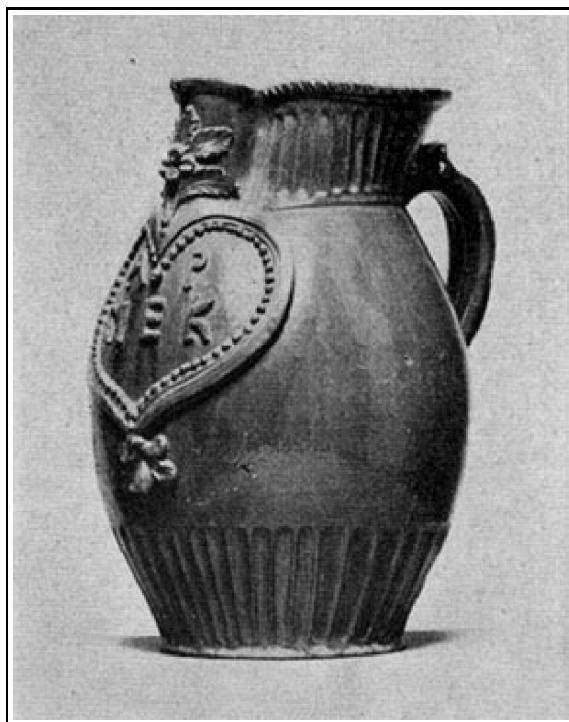
229II. Kokuszdíó-serlegek.

1. *A soproni tímárok fedeles céhserlege*. Cibóriumhoz hasonlít. Profilált, aranyozott réztalppal és -nódusszal; kuppája és fedele kokuszdíóból való, aranyozott rézfoglalattal. Tetején rézből készült koronázódísz: nyitott koronából kinövő álló oroszlán pajzsot tart; ezen a mesterség jelvényeinek vésett rajza található. A címer hátlapján négy soros vésett felirat: *Mathias Kern / 1820. / Stephan Kern / 1825* A rézből alakított részletek díszéül trébelt, stilizált levelek és virágok szolgálnak. Talpán három övezetben vésett körirat: *Joh: Choboda / Jos Danzer. M: Wahlner. And Reich. Ch: Schneider Mar: Catlas. Joh: Brenner. St: Záko. / Joh: Ulrich. Jos: Bachm. Paul: Andrachi. Math: Andrachi. Jos: Koch. Adam: Bredl. Ge: Galawits. Ge: Oman.* – 31.5 m magas. (5. kép.)

2. *Fedelesserleg a 19. század első feléből*. Egyszerűbb, cibóriumalakú. Kuppája kokuszdíóból, profilált talpa, rozettával ékített fedele és a kupa pántjai rézből készültek. – 21 cm magas.

**1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI / Csipkés Kálmán:
Céhedényeink. / III. Üvegpoharak.**

III. Üvegpoharak.

7. kép.
Diebold felv.

Mázos cserépkorsó, 1819-ből. (37 cm magas.)

A céhjelvénnyel ellátott poharaink sorozata 6 darabból áll. Az asztalosok, a kovácsok és a kádárok pohara, az alkalmazott jelvényeket nem számítva, teljesen egyező alakú és díszítésű. Hengerded, átlátszó, színtelen, részben sárgára pácolt; metszett és köszörűit díszítéssel; elől sárga mezőben az egyes mesterségek jelvényei: gyalu, harapófogó, patkó, hordó stb. metszett képe. A csizmadiák, valamint a szabók pohara szintén hengerded, átlátszó, színtelen, metszett díszítésű pácolás nem fordul elő; palástjukon elől a megfelelő jelvény: csizma, illetőleg vasaló, olló, két virágos gally között. A bognárok pohara a legegyszerűbb; hengerded, átlátszó, színtelen, metszett céhcímerrel ellátott. A 19. század első feléből [230](#)valók. Magasságiak 13–15 cm. Az asztalosok poharát a 6. képen mutatjuk be.)

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI / Csipkés Kálmán: Céhedényeink. / IV. Mázos cserépkorsók.

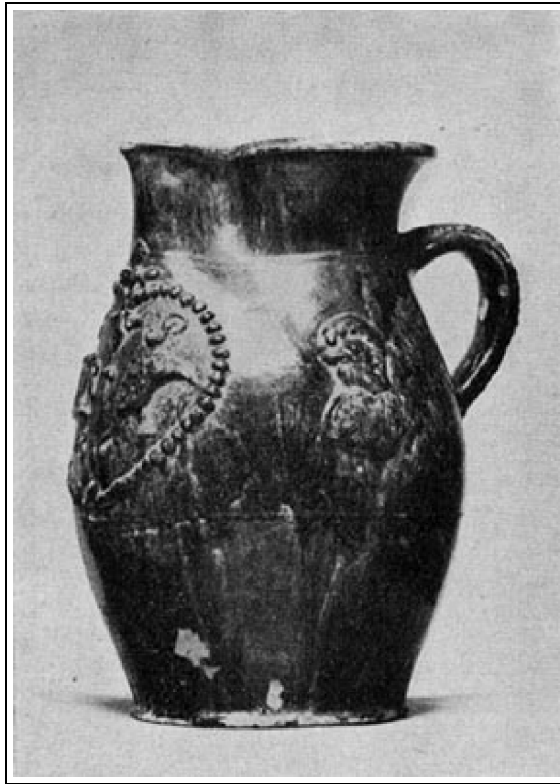
IV. Mázos cserépkorsók.

A sopronmegyei eredetű sorozatnak mind a 12 darabja meglehetősen hasonló alapformát mutat: a keskenyebb talpból fejlődve, egyharmad magasságban kihalasodik, felfelé keskenyedik, majd pereme alatt ismét kiszélesedik; hegyesajakú száját egy darabon fedőlap takarja; füllel ellátott. Mázuk a zöld szín különböző árnyalataiban. Testüket domborművű és bekarcolt dísz borítja; az egyes mesterségek jelvényei legtöbbször megtalálhatók. Kislétszámú falusi céhek birtokában voltak, s a 19. századból származnak. Az egyes darabokat, időrendben, alább ismertetjük.

1. A legrégebb példány. Hasán domború ékítmény: koszorúban kerék (bognárcéhjelvény), a nyak tövén

gyöngysorszerű dísz fut körül. Bekarcolva: I. S J / 1812. – 37 cm magas.

2. A korsó hasán domborművű kerettel határolt szívalakú felületen AP / MEK betűk, ugyancsak domborítva. A száját részben fedő lapon 1819-es évszám. – 37 cm magas. (7. kép.)

8. kép.
Diebold felv.

Csizmadiák céhkorsója. (40 cm magas.) Mázas cserép, 1836.

3. Palástján bekarcolt keretbe foglalt szívalakú mezőben, domború kivitelben a takácscéh jelvénye és bekarcolt 1825-ös évszám; a kerettől balra és jobbra bekarcolt írás: *Dieser Grug bringt / den Ehrosamen Webern / Meister zu in Markt / Mannersdorf den 21 May / Johan Zimmerman / Hafner Meister zu / in Markt Mannersdorf*. Répcekehelyről (Mannersdorf) való. – 30.5 cm magas.

4. Hasán domborművű keretelésű, szívalakú felületen csizmadiajelvények, I W betűk és 1826-os évszám, ugyancsak domborítva. Szerepel még rozetta- és virágos indadísz. – 32 cm magas.

2315. Domborművű díszítéssel: szív, tulipán, szekfű, rózsza, pontok; szívalakú keretben a csizmadiacéh jelvényei: csizma, harapófogó, kalapács, ezenkívül 1832-es évszám és K H betűk. A korsó szája részben fedett. – 37 cm magas.

6. Palástján domborművű megoldásban, díszesen keretezett szívalakú mezőben a csizmadiák jelvényei: sarkantyús csizma, harapófogó, kalapács, borvágó, továbbá F S betűk és 1836-os évszám; a kerettől jobbra sisakos férfi mellképe, balra sas, szintén domború kivitelben. A korsó száját részben fedő lapon

bekarcolt F S betűk – 40 cm magas. (8. kép.)

7. Hasán domború ábrázolásban a takácsceh jelvényei és 1838-as évszám; minden egyéb díszítés nélkül. – 34 cm magas.

8. Egyszerűbb példány. A hasán és nyakán bekarcolt körülfutó vonalsáv; a hasi részen még bekarcolt írás: *Josef Schnöler anno 1870*. A korsó száját részben fedő lapon írás: *18 anno 70*. – 26.5 cm magas.

9. A korsó nyaktövéén körülfutó, mélyített övonal. A száját részben fedő lapon bekarcolt 1878-as évszám. – 37 cm magas.

9. kép.
Diebold felv.
Habán tál 1721-ből. (Átmérője 37 cm.)

10. Domborművű keretelő és szétszórt dísszel, a takácsok, ácsok, szabók és csizmadiák jelvényeivel (vetélő, balta, olló, csizma), továbbá 1883-as évszámmal. Hasán keretezett szívalakú felületen bekarcolt írás: *Weber, Schuster, Schneider, Zimerman / Gesuntheit und Zufriden / Elien Baull Gruzler Stiefter*. A korsó száját részben fedő lapon ugyancsak bekarcolt írás: *Johan Rimler Hafner Meister 1883*. Alsólászlóról (Unterloisdorf). – 34 cm magas.

11–12. Egyszerű kivitelűek, írás és évszámjelzés nélkül valók. 37.5 cm magasak.

**1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI / Csipkés Kálmán:
Céhedényeink. / V. Népies fajánszok.**

V. Népies fajánszok.

A múzeum népies fajánszgyűjteményében a következő céhjelvényes tálak, tányérok és korsók találhatók:

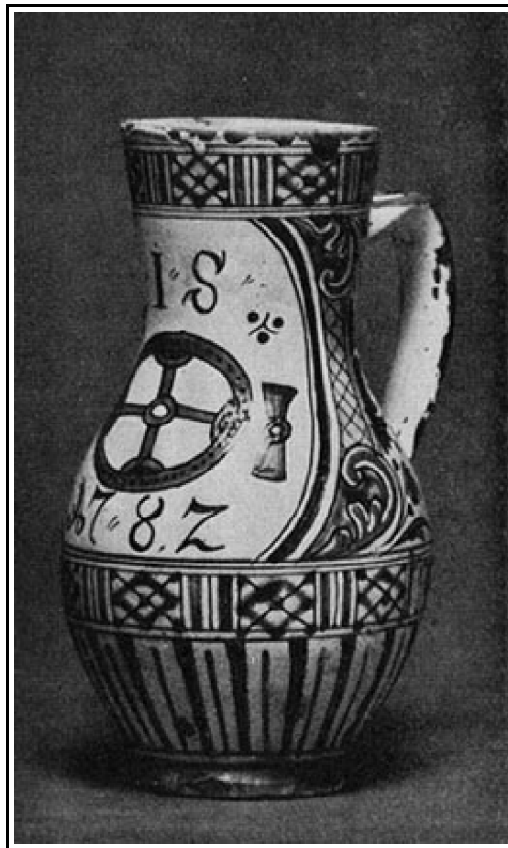
2321. *Habán tál.* Kerek, fehérmázú, szélesperemű. Egyetlen dísz a peremére festett zöld levélkoszorú; benne 6 soros felirat: JOHANN / MICHAEL / BITSCH: GRO- / SER: OHRMAC- / HER / 1693. Toronyórák mestere részére készült. – Átmérője 32.5 cm.

2. *Habán tál.* Kerek, fehérmázú; stilizált színes virágdísszel. Széles peremén festett kőművesszerszámok (vakolókanál, balta, háromszög függő- ónnal), L. M. betűjelzés és 1700-as évszám. Átmérője 31.3 cm.

3. *Habán tál.* Kerek, szélesperemű. Fehér alapon kékszínű, stilizált virágokból és levelekből álló ékítmények. Középen, koszorúban, a pékmesterség sárgásbarna színben festett jelvényei: perec, kifli, buci, felettük korona. Felirata: 17 M S N 21. – Átmérője 37 cm. (9. kép.)

4. *Habán tál.* A 3. számúhoz hasonló; a kékszínű, stilizált virágokból és levelekből álló ékítmények szerkezete és elosztásuk azonban attól elütő. Középen az ismert pékjelvények, továbbá I C N H betűk és 1723-as évszám. – Átmérője 37.5 cm.

5. *Nyitrai füleskorsó.* Fhérmázú. Zöldszínű koszorúban két szerszám (cipészkalapács, szalmametsző) IMNB egymáshoz kapcsolt betűk és 1769-es évszám. – 18.8 cm magas.

10. kép.

Diebold felv.
Erdélyi korsó 1782-ből. (18.7 cm magas.)

6. *Rábaközi mélytányér*. Fehér alap. Peremén elszórtan színes virágdísz, öblén virágdíszes keretben pékjelvények (perec, kifli, zsemlye), M. L. betűk és 1772-es évszám. – Átmérője 27 cm.

7. *Erdélyi füleskorsó*. Alvincről származik. Fehér alapon színes virágdíszszel, bognárjelvényekkel, L. S. 1782 jelzéssel. – 18.7 cm magas. (10. kép.)

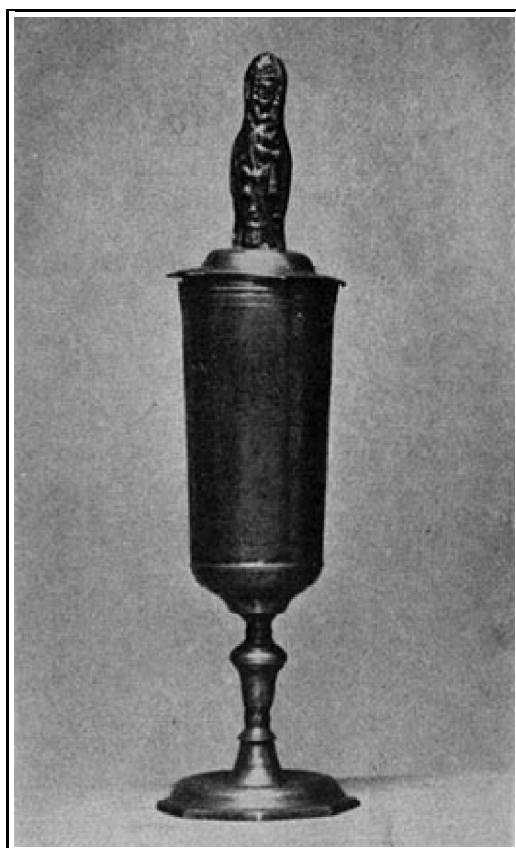
8. *Nyitramegyei mélytányér*. Fehérmázú. Pereme domborúan tagozott. Színesen festett díszítéssel, mészárosjelvényekkel (ökörfej, tagló stb.); 1823-as évszámjelzéssel. – Átmérője 23.5 cm.

A felsorolt fajánszedények Paur Iván hagyatékából valók.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI / Csipkés, K.: Zunftgeräte im Soproner Museum.

233 Csipkés, K.: Zunftgeräte im Soproner Museum.

Altes Zunftgeschirr, wie Kannen, Krüge, Pokale, Teller und Becher bewahrt das Soproner Museum in großer Anzahl. Im Leben der Zünfte haben diese Geräte eine besondere Bedeutung. Die beschriebenen Gegenstände sind von mannigfacher Form und zumeist reich verziert. Ihre Inschriften, Wappen und Marken gewähren dem Kulturhistoriker nicht selten wertvolle Anhaltspunkte. Behandelt werden der Reihe nach Zinngeschirr, Kokospokale, Glasbecher, emaillierte Steinkrüge und volkstümliches Steingutgeschirr, worunter das Zinn eine Vorrangstellung einnimmt. Die Zunftaltertümer sind zum Großteil Soproner Herkunft, oder aber stammen aus dem Komitat. Die bedeutendsten Stücke sind in Bildern veranschaulicht.

Diebold felv.
A soproni takácsok céhbillikoma. Ón, 1804. (43.5 cm magas.)

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / NAGYJAINK

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / NAGYJAINK / Németh Sámuel: Hajnóczi Dániel.

Németh Sámuel: Hajnóczi Dániel.

A Hajnóczi nevet a Martinovics-féle összeesküvésben résztvevő Hajnóczi József vértanu tette ismertté a magyar történelemben. Rokona volt Hajnóczi Dánielnek. A család Vágbesztercéről származik; itt volt mészáros H. Dániel édesatyja: Tamás. Négy testvére volt Dánielnek: 1. Sámuel, akinek fia: Sámuel, nagybátyjának, Dánielnek nyomdokait követve, szintén a soproni ev. liceumban volt tanár Farkas Ádám rektorsága alatt, majd később nemescsói lelkész; 2. János, ennek fia Sámuel, győri tanár s ennek a fia volt a vértanu József; 3. Tamás, aki Vágbesztercén maradt és 4. József, akinek fia is, unokája is kiskéri lelkész volt. Dániel fia: Károly is lelkész volt Ruszton. Amint látjuk, a család több tanárt és lelkészt adott a közéletnek.

Hajnóczi Dániel Vágbesztercén született 1690. április 10-én. Sírfelirata szerint 11 iskolába járt. Tudjuk, hogy tanult Trencsénben, Rozsnyón, Zsolnán, Lőcsén, Győrött, Sopronban, Soproni tanulmányait egy időre megszakította a pestis (1713); majd a pestis után Devecserbe ment, hogy a magyar nyelvet magyar környezetben gyakorolja. Itt tanító (ludi moderator) is volt egy ideig. Mikor Sopronba visszatért, az alumneumban corypheusnak (senior) nevezte ki a felsőséget. Soproni tanulóévei után a wittenbergi egyetemen fejezte be tanulmányait 1715–1718-ban. Erre az időre esik a soproni ev. gimnázium (líceum) szervezetében történt az a változtatás, hogy a legfelsőbb két osztály közé egy harmadikat ékeltek be s ennek az új osztálynak kerestek tanárt. A wittenbergi egyetem melegen ajánlotta Hajnóczi Dánielt, akit a soproniak, mint a soproni iskolának volt növendékét, amúgy is ismertek. A konvent tagjai előtt tartott próbatanítása a legszebb reményekre jogosított s így egyhangúlag megválasztották. Deccard Kristóf János volt ekkor a rektor. Kövesdy János, a volt kuruc táboripap, a konrektor. Hajnóczi pedig prorektori címet kapott és a konrektorral egyenlő fizetést. Deccard leányát: Katalint vette nőül. Fia: Károly ruszti lelkész lett. Amikor apósa a rektori hivatalt 1740-ben letette, őt választotta helyébe rectornak a fenntartótestület s 1741. február 6-án iktatták be hivatalába. ²³⁵ Mindjárt hivatalának átvétele után *Desideria scholastica* címen hosszabb előterjesztést tett a fenntartó hatóságnak az iskolaügyek szabályozására vonatkozólag. Itt leszögezték elvei hosszú ideig irányították az iskola tanulmányi és fegyelmi rendjét. Hajnóczival foglalkozó írók (Wallaszky, Horányi, Ribini) mind kiemelik klasszikus latinságát versben és prózában egyaránt. Mint Wallaszky mondja: *aetatis suae Cicero dictus* (kora Cicerójának nevezték). Éppen ékes latinsága révén tiszteletbeli tagja lett a jeni latin társaságnak (*sodalis honorarius Societatis Latinae Jenensis*). Sajnos, a rektori hivatalt csak hat évig tölthette be. Mint életrajzi adatainak összeállítója: Hrabovszky György mondja: „elaludt, ez a világossan égő szövétnak sokak fájdalmára 1717. március 2-án”. Apósa, Deccard irt róla halotti megemlékezést: *Supremi officii munus, quo viro D. Danieli Hajnóczi gymn. Soproniensis Rectori iusta solvit moestissimus socer J. Chr. Deccard. Jenae, 1747.* A tanuló ifjúság is megsiratta kéziratban maradt ilyen című verssel: „Szomoruságnak zászlója, melyet T. T. híres és Nemzetes Hajnóczi Dánielnek emeltek a Magyar nemzetből való tanítványok.”

Oertel Gottfried soproni lelkész halotti beszéde nyomtatásban is megjelent: Die mit Ruhm vor Gott abgelegte Rechnung eines Schulmannes. Jena, 1747. – Sírköve fennmaradt az evangélikus temetőben, a sírkő jelenleg a városi múzeumban van. A sírfeliratot nagyjából maga Hajnóczi írta. A felirat most már nehezen olvasható; Hrabovszky György 1816-ban A Gymnasiológiájában így közli:

D. O. M. S.
HIC SITUS EST
ANNORUM AMPLIUS XXIIIX.
MARTYR SCHOLASTICUS
DANIEL HAYNOCZIUS
NATUS IN QUADIS
A. R. S. CIC IC CXC V. IDUS APRILES
DISCENDO XI. ADIIT SCHOLAS
NON DESULTORIA ANIMI LEVITATE
SED A TRIBUS LITERARUM TEMPESTATIBUS
FAME, PESTILENTIA. BELLO
IMPOSITA NECESSITATE
IN OMNIBUS ALIUD DIDICIT NIHIL
PRAETER JESUM
CRUCIS SUPPLICIO DE SALUTE MORTALIUM
IMMORTALITER MERITUM
HANC SCIENTIAM
IN GYMNASII SEMPRON. EVANG. AUG. CONF.
CURIA SECUNDANORUM ANNOS XXII.
PRIMANORUM ANNOS VI.
ET QUOD EXCURRIT
PROPESSUS EST
236 JOANNIS CHRISTOFORI DECCARDI
XXIIIX. ANNORUM RECTORIS ET MARTYRIS
DISCIPULUS COLLEGA SUCCESSOR GENER
OBIIT CICCICXLVII. IV. CALENDAS
MARTIAS
SIC IN XII TRANSLATUS SCHOLAM
CONSUMMATA SAPIENTIAE GLORIA, FELICEM
POST LABORES
CUM SAXO PLUSQUAM SISIPHIO
EXANTLATUS
RUDE DONATUS
AETERNA QUIETE PERFRUITUR.

Nyomtatásban megjelent munkái a következők:

1. Dissertatio Theologica de Phariseis et scribis in cathedra Moysi sedentibus ex Math. XXIII. 1–3. Witebergae, 1718. – Ajánlotta ezt a legelső munkáját a soproni konventnek és Krman Dániel szuperintendensnek.

2. Oratio Funebris in laudes Stephani Török de Telekes. Lipsiae, 1723.
3. Epithalamion Joh. Jac. Neuholdio Soproniensi Poliatro et Mariae Pamer 1729 Jaurini.
4. Panegyricus Dobnero dictus. 1731.
5. Laudatio Funebris, qua Eugenium Franc, Sabaudiae ac Pedemon. Ducem etc. etc. solenni pompa prosecutus est. Viennae, 1737.
Savoyai Jenő halálára írt, 92 lapra terjedő alkalmi irata a szokásos laudatiokat messze felülmúlja terjedelemben, tartalomban és klasszikus latinságával. A Jénai Tudós Társaság bizonyára ezért adta ki újra 1741-ben Lipcsében.
6. Epitaphium Apellae Josepho Suss Oppenheimio ob nefanda facinora 1738 in furcam ferream acto et caveae inclusio. Tubingae, 1738. *A híres „Jud Süß”-re írt epitaphium.*
7. Sacrum Parentale divo Carolo VI. Lipsiae, 1739. A Jénai Tudós Társaság kiadványai között. (Soc. Jenaensis vol. II.)
8. Emblemata in natalem diem Principis Josephi 1741 nati.
9. Georg. Sig. Liebezeit L. R. civitatis Semproniensis Phisicus ordinarius in funeris sui celebritate 1739 laudata. Sopronii.
10. Oratio funebris Jo. G. Cramero Nob. Hung. ex Illustri Brassavorum gente, senatori Soproniensi dicta. 1742.
11. Epistola gratulatoria ad D. Joh. Sipkovicz Tóth, cum is ad provinciam Superattendentis etc. etc. sibi delatam 1742 consecraretur, scripta. – Müllner Mátyás a líceum történetében idéz ebből a költeményből, amely szerinte különös mértékben mutatja Hajnóczy klasszikus latinságát.
12. Versus Memoriales tironibus grammatices inservientes. Sumptibus Mathiae Fischeri Biblioepi Soproniensis 1771. Hajnóczinak nagyon sokat használt latin nyelvkönyve. Első kiadása 1741-ben jelent meg. A szerző neve nincsen feltüntetve, de világosan ír róla Hajnóczy a naplójában 1741. június 13-án. A könyvecskében nemcsak nyelvtani szabályokat [237](#)találunk, hanem Cato erkölcsi mondásait is és különösen érdekes latin iskolai énekeket és imákat.

Nyomtatásban megjelent műveinél szinte még értékesebbek kéziratban maradt alkotásai. Ezek közül különösen kiemeljük a következőket:

1. Diarium Scholasticum. Hajnóczy naplója az iskolai eseményekről. Az első bejegyzés 1738. nov. 27-ről szól, az utolsó 1742. február 1-ről. Sajnos, a napló hiányos. *A líceum belső életére vonatkozólag csak innét kapunk felvilágosítást.* A líceum könyvtárában található.
2. Colloquia de variis fatis atque vicissitudinibus scholae et ecclesiae Semproniensis lectu digna ob res memorabiles, quae passim occurrunt conscripta Sodali Honorario Societatis Latinge Jenensis. 514 lap. Nemzeti Múzeum. 1166 Quart. Lat.

A líceum két tanítványának párbeszéde az irat. Az egyik tanítvány Korthod János (1738), a másik Vicáldi János, aki 1713-ban volt a líceum növendéke. *Beszélgésükben sok művelődéstörténeti adat van a*

városra s az iskolára vonatkozólag. A Sopronhoz való ragaszkodás Korthodból a következő kedves felkiáltásban tör ki: „Sempronium meumi abs Te igitur divellar! o dulce Sempronium! malle hic famem et extrema quaeque pati aut etiam mortem subire, quam alibi vivere in delicio. *Extra Sempronium non est vita, si est vita non est ita!* (Én Sopronom! hát tőled szakadjak el! ó édes Sopron! inkább akarok itt éhezni, bármit szenvedni, sőt meghalni, – mint öröme között élni. Sopronon kívül nincsen élet, ha van élet, nem ilyen!)

Az idősebb tanuló: Vicáldi János személyében tulajdonképpen Hajnóczi szól. A világosan látó pedagógusra vallanak egyes megjegyzései. Tudjuk, hogy ez időben a protestáns iskoláknak nem volt egységes tanterve, metódusa, az egyes iskolák maguk készítették. Ennek voltak előnyei, de hátrányai is. Hajnóczi megrovóan mondja: „*Quot scholae in Hungaria tot methodi docentibus discentibusque praescriptae.*” (Ahány iskola van Magyarországon, annyiféle a metódus, amely a tanítóknak s a tanulóknak elő van írva.) Megbélyegzi a grammatikai szabályok lélektelen magoltatását is majdnem ugyanazon szavakkal, mint Bessenyei a Holmi-ban.

3. *Iter Neosoliense seu colloquium tertium, in quo Gregorius Kajo et Johannes Bifranes fata itineris Neosoliensis prospera et adversa, quo K. Joannes Godofredus Ertel V. D. M. Neosolio Sopronium ad obeundam sacri muneris provinciam anno Christi MDCCXXXIX mense Junio adductus, est mutuo sermonibus commemorant.* – Nemzeti Múzeum. 1166. Quart. Lat. A soproni ev. egyházközség 1739-ben a besztercebányai Ertel Gottfriedet választotta lelkészének. Mivel az utazás abban az időben magános emberre nézve úgylátszik veszedelmes lett volna, azért a konvent „pro custodiibus” őrző útítársakul Knopler Dánielt és Hajnóczi Dánielt küldte el Besztercebányára. Május 31-én indultak s június 17-én érkeztek vissza Ertellel. Ennek az útnak érdekes leírása Hajnóczi kézírata.

4. *Hajnóczi Danielis Additamenta et supplementa ad David Czvittingeri Specimen Hungariae Literatae.* Nemzeti Múzeum. 60 Fol. Lat. – Irodalomtörténeti munka.

5. *Hajnóczi Danielis Epigrammata* 238 in codicem sacrum pro usibus Gymnasii Sempronensis concinata. – Sempronii 1747. Nemzeti Múzeum. 1006. Quart. Lat. Úgy az ó-, mint az újszövetséget rövid, tömör distichonokba foglalta. Hogy annyira híres ékes latinságát, verselő készségét, tömör előadó képességét lássuk, közöljük Lukács evangéliumára írt epigrammját:

*Bacchantur capto Jesu de nocte latrones.
Discipuli fugiunt. Quid Petrus? Ille negat.
Christus ab infami suspensus stipite vitam
Effundit, tumulus saxeus ossa tegit.
De tumulo tamen hic surgit, dubiosque sodales
Firmat, ad aeterni regna patrisque redit.*

Hajnóczi Dániel széleskörű pedagógiai, irodalmi munkássága révén méltán illeszkedik bele az ev. líceum 18. századbeli nagy rektorainak (Fridelius János, Deccard Kristóf, Ribini János, Farkas Ádám, Wictoris Jonathán) sorozatába.

Források: *Hrabovszky György*: *Gymnasiológia*. Kézirat 1816-ból a líceum könyvtárából. *Wallaszky*: *Conspectus...* 244. l. *Horányi*: *Memoria Hungarorum...* II. 68. l. *Ribini*: *Memorabilia...* II. 395. l. *Payr S.*: *Hajnóczi Sámuel és fia József*. Sopron, 1934. *Gamaul Gottlieb*: *Sopron egyháztörténete*. Okmányok. III 2.

c. Müllner M.: A soproni ev. főtanoda története. Sopron, 1857. *Hajnóczy művei*.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / NAGYJAINK / Németh Sámuel: Fridelius János.

Németh Sámuel: Fridelius János.

Sopronban született 1638-ban. Tanult a soproni evangélikus gimnáziumban, majd az akkori kor szokása szerint tanulmányai folytatására a wittenbergi egyetemre ment. Disputációját 1661-ben tartotta. Amikor hazajött, az evangélikus gimnázium conrectora lett M. Tieftrunk Dániel rector mellett. Az evangélikus gimnázium az üldözések ideje alatt: 1673–1682-ig szünetelt, s amikor újra megnyílt, M. Tieftrunk Dániel már meghalt volt, az ő helyébe Fridelius lett a rector 1684–1712-ig. 1712-ben nyugalomba vonult, 1719-ben halt meg. Művei közül nyomtatásban a következők jelentek meg:

1. Antropologia de principiis nobiscum natis, Wittenbergae, 1661. Erről az antropológiáról írja Bartucz Lajos, hogy világirodalmi viszonylatban is érdekes, mert az első antropológiát Magnus Hundt marburgi filozófus írta 1501-ben, a másodikat Fridelius; *Magyarországon tehát ő volt az első antropológus*.
2. Discursus Academicus de bono ac excellenti Politico. Wittenbergae, 1661.
3. Disputatio philosophica de potentia obedientiali. Wittenbergae, 1661.
4. Disputatio de missa et invocatione sanctorum sub Deutschmanno, Wittebergae, 1663.
5. Parentalia in funere J. Barthii... dicta 1692. Ratisbonae.
6. Szerkesztésében jelent meg Lackner Kristóf életrajzára vonatkozó értékes mű a soproni gimnázium [239](#)tanulóinak és volt tanulóinak tollából, Lacknerra vonatkozó értekezések gyűjteménye:

B. Domini Christofori Lackneri J. U. Doctoris et consulis qondam civitatis Semproniensis vitae curriculum. Ratisbonae Typis Johannis Georgii Hoffmanni Anno 1714.

Nyomtatásban megjelent művein kívül *különösen érdekes a kéziratban (másolatban) fennmaradt tanterve és methodusa a soproni ev. gimnáziumra és az elemi iskolára vonatkozólag*. Az ev. konvent, mint iskolafenntartó megbízta Frideliust a tanterv elkészítésével 1663-ban. Jutalmul 30 forintot kapott. Nemcsak tantervet ad, hanem részletes tantervi utasításokat, minden osztályra előírja a tankönyveket, minden osztály tancéljával (scopus) és a tancél elérésére szükséges módszerrel és eszközökkel (methodus) külön-külön foglalkozik. A gimnázium tanterve és tantervi utasítása latinul, az elemi iskoláé németül készült. Józan ítéletei, tanácsai a korhoz mérten szinte meglepőek „Mutassuk meg – írja egy helyütt – a káté minden egyes szavának világos értelmét, nehogy a gyermekek értelem nélkül ledarálják, mert így keveset, vagy semmit sem használunk.” A jó erkölcsökre való nevelésnél hangsúlyozza, mennyire fontos, hogy *az iskola ne csak ismereteket nyújtson, hanem a becsületre, az udvarias modorra is szoktassa a tanulókat*. „Valóban nagyon hasznos volna, ha hetenként egy órát elkülönítve a többi lectióktól a tanulókat ebben az órában a goromba, illetlen magaviseletről illedelmes, udvarias magaviseletre szoktatnák.” *A mai osztályfőnöki óra őse...* A tanterv és methodus rendszeressége filozófiailag képzett főre, a sok helyes megjegyzés és tanács a tanügyben jártas, tapasztalt pedagógusra vall. Műve a 17. századbeli magyar tantervek és utasítások között előkelő helyet foglal el.

Források: *Hrabovszky György*: Gymnasiologia 1816. Kézirat. Ev. líceumi könyvtár. *Bartucz Lajos*: A

magyar ember, a magyarság antropológiája. 37. lap. *Gamaul Gottlieb*: Soproni egyháztörténet. Okmányok, III. 2. c. 322 lap. Kézirat. Ev. líceumi könyvtár.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kisebb közlemények.

Kisebb közlemények.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kisebb közlemények. / Östör József: Valóban Canovától van-e a cenki Beatrice-szobor?

Östör József: Valóban Canovától van-e a cenki Beatrice-szobor?

Csatkai Endre foglalkozott ezzel a kérdéssel éppen a Soproni Szemle egyik számában (1939 V–VI.) Széchenyi-műemlékek Nagycenken címmel megjelent cikkében. De már előzően is a Magyar Művészet című képes művészeti folyóiratban (1925, 130.–132. old.), utóbbiban Canova magyar mecénásai címmel. Azt állította és utána Bártfai Szabó László is, hogy az a Beatrice márvány mellszobor, amelyet gróf Széchenyi István hagyatékában találtak és róla Béla fiára szállott, Canovától van. Csatkai arra alapítja ezt, hogy a Latouche-féle lajstrom szerint Canova 1819-ben készített Széchenyi számára egy női hermát Beatrice címen s ezt közli A. H. Mayer „Canova” 240c. munkájában, amely a lipcsei Velhagen-féle kiadásban, a *Künstlermonographien* című sorozatban jelent meg.

Mivel ez az állítás ellenkezett addigi tudásommal, utána kellett járni, hogy mi igaz ebben a „felfedezésben”. A most hivatkozott munkát megnézve, mindenekelőtt kiderült, hogy ebben egy szó sincs arról, mintha Canova Széchenyi számára Beatrice-szobrot készített volna. Csatkait megtévesztette a Mayer-féle monográfiában közölt Beatrice szoborképének hasonlósága a cenkivel, ezenkívül a Világ című ujságnak egyik idevonatkozó, alaposnak éppen nem mondható, cikke.

Bártfait megtévesztette Heckler Antalnak a Napkelet 1923. évi IV. számában megjelent cikke is, amelyben a következőket írta: „A Canova-művészetért való lelkesedés. Széchenyi István grófot is magával ragadta. Cicognara Canova művel sorában megemlékezik a Leopoldo Cicognara tulajdonában lévő Beatrice-mellkép (1819) egy másodpéldányáról, mely Széchenyi István gróf rendelése alapján készült. Széchenyi 1833 április 27.-én kelt végrendeletében Canovának még egy művéről, egy Aspasia-szoborról is megemlékezik, mely a Beatrice-mellképpel együtt ma is Cenken a család birtokában van.”

Felkutattam Cicognara munkáit, de Canováról szólót nem találtam, más munkáiban fel vannak sorolva Canova alkotásai, de csak 1817-ig, mivel pedig Széchenyi István 1819-ben járt Rómában és Canovánál, természetes. hogy e Canova-felsorolásnak ebből a szempontból értéke már nem volt. Nem volt feltalálható Ferrazzinak még 1871-ben Enciclopedia Dantesca című hatalmas munkájában sem Canovának ez a Beatrice-alkotása. Ellenben egy másik névtelen szerző munkájában, „Ritratti, status ed aliri dipinti riguardanti Danti Alighiere” található valami, nevezetesen az, hogy Canova 1819-ben Cicognara Lipót gróf számára készített egy Beatrice-szobrot és hozzá van fűzve e megjegyzés: „Riprodotta pel. cav. Stefano

Szechevy”. Vagyis másolat készült róla Széchenyi István számára.

Ez önmagában véve bizonyítja már, hogy a Cenken volt Beatrice-szobor nem Canova eredetije.

Van azonban más bizonyíték is. Mindenekelőtt az, hogy Heckler *tévesen* idézi Széchenyi István végrendeletét. Ez pedig a következően szól, készült 1833 április 27.-én Pozsonyban: „Canovától szobrázott Aspasiát, Daneckertől szobrázott Bas-reliefet, Agricolától festett Madonnát s Endertől festett Göröglányt, mint nemkülönben *Fornerina* mássát a Tudóstársaságnak azon feltétellel ajándékozom, hogy azokon soha tul ne adassék.” Ha igaz is volna, hogy Fornerina alatt Beatricet kell érteni, amihez szintén szó fér és kérdéses, hogy nincs-e elírási hiba, miután Beatrice Portaina-lány volt, ebben az esetben sem lehet vitás, hogy Széchenyi végrendeletének fent idézett 18. pontjában csak egy „másról” beszél. S ha hozzátesszük, hogy külön kiemeli ugyanazon szövegben Aspasiát és ennél külön hozzászól, hogy ez Canovától való, hasonlóképpen az ezt követő többi művészi alkotásoknál is megnevezi a szerzőket, ellenben Fornerinánál, az állítólagos Beatricenél hallgat és semmiféle szerző nevét [241](#)nem említi, kétségtelen, hogy a cenki Beatrice-szobornak Canova-eredetiségéről szólni nem lehet. Egyébként Fornarina (s nem Fornerina) nem is szobor, hanem festmény, Sebastiano del Piombo eredetijének másolata s látható a Széchenyi Múzeumban.

Tegyük mindehhez hozzá, hogy Canovának számtalan utánczó munkája van, műterméből sok olyan szobor került ki, amelyet tanítványai készítettek. Beatrice-szobor is seregestől van. Ezek önmagukban véve legnagyobb óvatosságra intenek.

Végül az sem mellékes, hogy a szobor mellén feltűnő hiba van a márványban, nem valószínű, hogy Canova ilyen követ keze alól kibocsátott volna.

Nyugodjunk meg tehát abban, hogy a cenki Beatrice-szobor – bármilyen szép a mosolya – nincs Canovától. Lehet a Canova-Beatricenek másolata akár Canova valamelyik tanítványától, akár mástól, de nem az eredeti szerzőtől való. Az Aspasia ellenben kétségtelenül Canovának eredeti alkotása.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kisebb közlemények. / Ö. J.: A cenki Széchenyi-szobor költségeit ki viselte?

Ö. J.: A cenki Széchenyi-szobor költségeit ki viselte?

A Soproni Szemle nem régiben cenki Széchenyi- emlékekkel foglalkozván, azt írta, hogy az országnak e legszebb Széchenyi-szobra, amely Strobl Alajos mester alkotása, Sopron vármegye költségén készült. Mindig azt hallottam, hogy a Sopron városában lévő Széchenyi-szobor az, amelyet a vármegye közönsége emeltetett Sopron szab. kir. város hozzájárulásával, ellenben a sokkal sikerültebb Strobl-féle cenki szobor költségeit a legnagyobb magyar fia, gróf Széchenyi Béla fődözte. Vitéz Házy Jenő főlevéltáros, a M. T. Akadémia levelezőtagja szíves közlése szerint Sopron vármegye valóban hozzájárult Nagycenk község 500 forintos adományához 4500 forinttal és az így kiegészült összeghez országos gyűjtés útján még 9000 forint jött. A többi összeget azonban valóban Széchenyi Béla viselte, ami bizonyára tetemes volt, tekintettel az akkor már elismerten kiváló szobrász hírnevére és az alkotás kiválóságára. A gondolatot egyébként, hogy Széchenyi Istvánnak az ő kedves Cenken is szobrot kellene állítani, Tolnai Gábor nagycenki plébános vetette fel.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kisebb közlemények. / báró Conrad-Hauer Arnold: A soproni báró

Hauer-család leszármazásához.

báró Conrad-Hauer Arnold: A soproni báró Hauer-család leszármazásához.

A Soproni Szemle V. évfolyamának második számában „Adalékok Sopron művészettörténetéhez” címen Géfin Gyula dr. értékes tanulmányt közöl, amelyben egy Hauer alezredestől, majd ezredestől történik említés, egy ízben feleségéről is, sőt az is kivehető a cikkből, hogy a Hauer-család egyik leszármazottja ma is él Sopronban. Tekintettel arra, hogy a Hauer-név Sopronban igen elterjedt, nem érdektelen dolog, hogy lapunk olvasói tudomást szerezzenek róla, melyik Hauer-család ez és egyúttal arról is, kik voltak azok, akiknek földi maradványai a régi Szent Mihály-temető egy fala mellett ősi kriptában nyugsznak.

Ezek a Hauerok ősrégi nemesi családból származnak. Őseik már a 15. századnak második felében kaptak nemességet. Később Hauer János 1575-ben kapott címeres levelet, János fia pedig 1614-ben címerbővítést. [242](#)Ez utóbbinak fia, Márton, mint Alsó-Ausztria „valóságos” (wirklicher) főerdőmestere magas állást töltött be. Ennek a Mártonnak fia, Ferenc József Mátyás, három ízben volt Bécs városának polgármestere és a török ostrom alkalmával 1683-ban saját vagyonát is feláldozta és a védelem erősítése céljából löszert szerzett. Érdemeiért III. Károly császár felvette 1732-ben a „Reichs- und erbländischer rittermäßiger Adel”-ba, „Edler von”, majd 1753-ban „Ritter von” predikátummal.

Ennek a lovaggá emelt Hauernak fia, Valerius, a kamarai törvényszék assesora volt Wetzlarban, a császári udvar követe és badeni titkos tanácsosa.

Valerius fia, Ferenc József Lipót, magyar és cseh alezredes, 1792-ben a birodalmi és bajor, 1793-ban az osztrák báróságot szerezte meg. Mint a pármái Szent György-rend lovagja, Drivasti grófja is volt. Nyugdíjaztatása után a címzetes ezredesi rangot kapta. Sopronba költözött. Itt a mai Széchenyi-tér 6. számú házáat szerezte meg és a Magyarutcában két majort, több kőfejtőt és egyéb fekvőséget vásárolt. Ő volt a Géfin dr. cikkében említett kép tulajdonosa, míg felesége, Althan Jozefa grófnő adományozta a városi kórház kápolnájának a fészületet. A házaspár létesítette a Hauer-sírboltot is a régi Szent Mihály-temetőben.

Hét gyermekük volt. Ezek közül József Gáspár Lipót született Sopronban 1779-ben, meghalt ugyanitt 1852-ben. Cs. kir. alezredes, szintén lovagja az említett Szent György-rendnek. 1833-ban a magyar nemességet kapta meg, többek közt azért is, mert a francia háborúk folyamán

850 magyar huszárt, tehát kb. egy ezredet kimentett az ellenség fogságából. Első felesége nemes Szaka Terézia volt. Ennek a magyar családnak háza először a régi városháza közvetlen szomszédja volt (a 2-es számú ház), majd a mai Vojtkóház a Templom-utcában (20. szám). Második felesége surányi Sigray Zsófia grófnő; ő és férje a családi sírboltban nyugszanak, míg az első feleség a régi ev. temetőben porladt el.

József huga Terézia, Mária Terézia korának ünnevelt műkedvelő színésznője; mint az Esterházy-család kitüntetett vendége, nagy sikereket aratott az eszterházi és kismartoni házi színházban. Férje, zadjeli Slachta Ferenc, a királyi kamara hivatalnok volt. Kiválóságára vall, hogy mint a temesvári kamarai törvényszék legifjabb ülnökét kinevezték a zombori királyi törvényszék adminisztrátorává. 1839-ben királyi kamarai tanácsosnak nevezték ki. Leánya, Slachta Etelka, a 30-as években sokat dolgozott a hazai folyóiratokba. Egyike volt azon rendkívül ritkán található előkelő leányoknak, akik abban az időben jól és örömmel beszéltek magyarul. Nagy zenei képzettsége mellett jó szopránhangja is volt, jól zongorázott, képességeit a soproni társaság alaposan ki is használta. Erős magyar érzése folytán Széchenyi István

figyelme is ráterelődött és megkülönböztetett tisztelettel tüntette ki már mint fiatal leányt. Szekrényesi Józsefhez ment férjhez, aki Széchenyi jurátusa volt és később a pesti társaságban nagy szerepet játszott. Baráti körben „kis Széchenyi”-nek hívták csak.

Hauer József Gáspár Lipót fia [243](#)volt még István Ágost, cs. kir. kamarás, magasrangú államhivatalnok, 1855-ben Eger és Pest, 1858-ban Buda választotta meg díszpolgárnak. Megkapta a vaskorona-rend nagykeresztjét és a v. b. t. t. címét is. Felesége, welserheimbi Welser Antónia grófnő, Sopronban halt meg és férjével együtt itt is nyugszik.

Fiúk, Lipót György István, v. b. t. t. és kamarás, cs. kir. vezérezredes, a hadi díszítményes kardos Lipót-rend nagykeresztese, 1912-ben a magyar báróságot megszerezte. Az 1914–18-as világháború lovastábornokainak egyik legkiválóbbja. Első felesége, özvegy Fainoné Scheichenberger Erzsébet vele együtt nyugszik a családi sírboltban. Második felesége, felsőkubinyi és deményfalvi Kubinyi Kornélia, brünni alapítványi hölgy (Stiftsdame) még él. Első házasságából született leánya, Hauer Antónia bárónő, férjével, báró Cenrad-Hauer Arnold ny. tábornokkal 1927 óta a kiváló ősök megszentelte Sopronban él.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kisebb közlemények. / Verbényi László dr.: A soproni ev. líceum bezárása 1849-ben.

Verbényi László dr.: A soproni ev. líceum bezárása 1849-ben.

(Adalék a Haynau-korszak nevelésügyének történetéhez.)

A soproni ev. líceum heves harcot fejtett ki nyilvánossági jogáért a Bach-korszakban,[1\(140\)](#) történetének ez a szakasza azonban eddig ismeretlen mozzanattal, az iskola multjában[2\(141\)](#) is szokatlan fordulattal, az intézmény rövid ideig tartó bezárásával kezdődött meg.

A soproni ev. líceum századokon keresztül, de különösen a Magyar Társaság alapítása óta nevezetes szerepet töltött be a magyarság szellemi életében, a 19. századeleji Sopron magyarosodási folyamatában és neveltjei mindenkor buzgó harcosai voltak a magyar gondolatnak és a nemzeti ügynek. A márciusi napok eseményeinek is kellő visszhangja támadt a diákság körében (volt a líceumnak folozófiai tanfolyama is), szervezkedni kezdett[3\(142\)](#) és bizonyára nem egy neveltje indult el az iskolapadokból a szabadság ügyének védelmére. Így történt aztán, hogy az intézet a szabadságharc leverése után nem látszott különösen megbízhatónak s az új rend emberei csak az alkalmat várták, hogy az intézeten hatalmukat éreztessék. Ez be is következett az 1849 szeptemberében.

1849 szeptember 1-én, a magyarság legválságosabb napjaiban kezdődött meg az új tanév. Alig egy hetes munka után, 1849 szeptember 7-én Cziráky János gróf, a pozsonyi tartományi főbiztos, közölte a városi tanáccsal,[4\(143\)](#) hogy a líceum megnyitása csak felsőbb engedéllyel lehetséges; utasítsa ezért az iskola felügyelő szervét az intézet azonnali bezárására. A rendeletet a tanács Artner Lajos városbírónak, az ev. konvent elnökének adta ki.[5\(144\)](#) Három nappal később az ev. konvent beadvánnyal fordult a tanácshoz.[6\(145\)](#) Jelentette benne, hogy a felsőbb rendeletre az intézet bezárása megtörtént, [244](#)feltárta egyúttal azonban nehéz helyzetét. A tanulók már egybesereglettek, ezért a tanítás szüneteltetése káros mind a növendékekre, mind az iskolára, mind a tanárookra. A helyi katonai parancsnokság nem tiltakozott az iskola megnyitása ellen s a vezetőségnek sem volt tudomása a felsőbb engedély szükségességéről. A beadvány azt kéri a tanácstól, eszközölje ki felsőbb helyen, hogy a gimnáziumi osztályok és a filozófiai

tanfolyam megnyitása október 1-ig megtörténhessék. A tanács maga is – főként az ifjúság érdekében – pártolón terjeszti tovább a kérést. A döntést 1849 szept. 14-én látja el kézjeggyével a tartományi főbiztos Pozsonyban. E szerint megengedi a líceumban a gimnáziumi osztályok megnyitását, feltételei azonban a következők: 1. Helyezze az iskola hatályon kívül a tantervben a magyar minisztérium működése és a forradalom idején (Revolutionsepoche) eszközölt változtatásokat; 2. az előadásban legyen figyelemmel a különböző nemzetiségekre; 3. nyelvbeli erőszakot kerüljön addig, amíg ebben a kérdésben az egyenlőség elvén felsőbb intézkedés nem történik. Ez az engedély semmiképp sem vonatkozik a filozófiai tanfolyamra, ez a felsőbb intézkedés megérkezéig semmiképp sem nyitható meg.

Bár nem sokáig tartott, mégis ez volt az első zökkenő a líceum szabadságharc utáni életében és ezután kezdette meg nagy harcát a nyilvánossági jogért.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai Endre dr.: Az első soproni (Rupprecht-féle) cukorgyár sorsa.

Csatkai Endre dr.: Az első soproni (Rupprecht-féle) cukorgyár sorsa.

A Soproni Szemle 1941. második számában a sajtoskáli Rupprecht-kastéllyal kapcsolatosan említés történt az első soproni cukorgyárról is, amelyet 1794-ben alapított Nagy György líceumi tanár, de hamarosan csődbe ment és csak 1806-ban nyílt meg a Rupprecht-család kezén és Rupprecht János céltudatos vezetése alatt nagyon felvirágozott. 1847-ben a gyár készítményei még szerepeltek a soproni iparkiadállításon. A magyar cukoripar nagy történelmében⁽¹⁴⁶⁾ olvasható, hogy 1847-ben Sajtoskálón Rupprecht János fiókgyárat létesített. A szakemberek szerint néha egy-egy vidék cukorrépatermő földjei kimerültek, ilyenkor a gyárat elhelyezték. Ez volt az eset a kőhidaival is, amely 1879-ben Petőházára került. Az eredeti gyárépületet többnyire másképpen hasznosították, esetleg pusztán is állt. A soproni Rupprecht-gyárnak 1847 után való sorsáról nagyon kevés szó esett eddig. A nagy történelmi munka p. o. nem említi, mikor tettek működéséhez pontot. Berényi Pálnak „Sopron megye” című munkája 1895-ben annyit említi: „A nyolcvanas évek végén szüntette be Rupprecht János candiscukorgyárának üzemét, a melyet harmad éve egy idegenből idekerült vállalkozó újból meg akart volna kezdeni, de rövid próbálgatás után a gyártás abba maradt.” Úgyszintén lapunk hű olvasója, Stráner Kamilló, úgy emlékezik, hogy a 90-es években még üzemben volt a gyár. Idősebb soproniak viszont nem igen tudnak róla, ²⁴⁵hogy a gyár az ő idejükben nagyobb működést fejtett volna ki. Így Takács Gusztáv nyug. cukorgyári igazgató, akinek nagyatyja még ebben a cukorgyárban, majd Cinfalván volt alkalmazva, valamint ugyanott tevékenykedett az atyja is, tehát a szakma már legfiatalabb éveiben is érdekelte, úgy mondja, hogy gyermekkorában a soproni gyárról, mint egykoriról hallott csak és midőn 1891-től fogva már maga is a cinfalvi cukorgyárban volt hivatalnok, akkor meg már egyáltalában szó se esett a gyárról. Valóban Diemnek soproni Vezetője (Führer durch Ödenburg, 1886) a részletes címjegyzékben nem említi, így méltán hittem, hogy az 1847-ben Sajtoskálón létesített gyár egyúttal átvette a soproni működését is. A munka megszüntetése azonban még nem történt meg ily korán, de mindinkább sorvadt a soproni gyár. A soproni törvényszék cégjegyzékében 1870-ben mint közkereseti társaság szerepel a soproni és sajtoskáli gyár id. és ifj. Rupprecht János kezén. Ez az idősebb János a soproni gyár felvirágoztatójának a fia. 1888-ban halt meg és ekkor a cégjegyzék másik fiát, Kálmánt veszi fel cégtársnak. 1890 május 10-ről a gyár megszüntetésének bejegyzését olvashatjuk. Takács igazgató úr említette, hogy nem egyszer a cég megszűnése már az épület lebontásának kezdetekor történt csak meg, nem okvetlen az üzem megszűnését kell, hogy jelentse. Az 1880-as évek végén egyébként egy földrengés alkalmával a gyár kéménye összedőlt. Az tehette fel a koronát a lassú sorvadásra. Összegezve tehát a

nyert adatokat, a gyár végső korszaka így alakul ki: a 19. század második felének elején új, modernebb gyárak versenye lép fel (Cinfalva, Félszerfalva, Nagycenk, Kőhida), ezekkel szemben a soproni régi gyár mindinkább háttérbe szorul, üzeme szinte elsikkad és 1890-ben hivatalosan is megszüntetik a Rupprecht testvérek benne a munkát. Idegen tőke hiában próbálkozik már utána életre kelteni.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Kisebb közlemények. / Verbényi László dr.: Adalék a francia műveltség terjedésére Sopronban.

Verbényi László dr.: Adalék a francia műveltség terjedésére Sopronban.

Sopron nemcsak földrajzi, hanem szellemi határvidéken is fekszik. Német és magyar szellemiség küzdelme határozta meg sorsát szinte egy évezred óta. Ebben a harcban a városkép meghonosodása óta a lakosság összetétele miatt a német szellem jutott vezető szerephez és csak – szórványos esetek kivételével – mintegy száz éve kezdett ébredni a városban a magyar szellem, hogy betöltse azt a hivatást, amelyet a castrum Suprum alapításakor árpádházi királyaink szántak neki. Ez a szellemi helyzet a magyarázata annak, hogy másfajta (francia, angol) műveltségnek vagy egyáltalán nem, vagy csak német közvetítéssel akadunk a nyomaira Sopronban. (Érdemes lenne egyszer városunk műveltségének [építészet, festészet, irodalom, gazdasági élet] ilyfajta elemeire rámutatni.)

Éppen ezért figyelemreméltó és különös Boutet-Brugne Károly francianyelvű beadványa 1849 szeptember 6-án.¹⁽¹⁴⁷⁾ A Sopron város katonai parancsnokságához intézett kérvényében francia nyelviskola és magántanítás engedélyezését kéri. Magáról ²⁴⁶csak annyit mond, hogy megfelelő bizonyítványokkal rendelkezik, egyetemi irodalmi baccalaureatusa van és rendben, csendben akar élni. Arról, hogy mi indította az iskolaalapításra, nem kapunk semmiféle felvilágosítást. Talán maga a kormányzat buzdította, hogy ily módon elejét vegye a külföldrejárásnak és veszedelmes eszmék terjedésének. A kérvényre megindított tanácsi jelentés szerint Boutet-Brugne Károly a franciaországi Vesoul (departement de la haute Saone) helységben született, 52 éves, jelenleg Bécsben lakik, tanítási képességét és feddhetetlen életét igazolta, ezért a tanács is kéri a kedvező döntést,²⁽¹⁴⁸⁾ mert a francianyelvű iskola a soproni közönség sokoldalról nyilvánított kívánságait elégíti ki.

Czirák János gróf 1849 október 16-i rendeletével³⁽¹⁴⁹⁾ engedélyezi a francia nyelviskola megnyitását; a felügyeleti jogot a tanácsra ruházza. Kár, hogy az iskola tagozódásáról, tantervéről semmit sem tudunk. További kutatások feladata annak megállapítása, hogy ez az intézet meddig, mily eredménnyel terjesztette a francia műveltséget Sopronban.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Sopron bibliográfiája.*

Sopron bibliográfiája.^{*(150)}

Berecz Dezső: A Soproni Frankenburg Irodalmi Kör. (Diarium, Egy. Ny. II. (XI) évf., 3. sz., 1941 márc.)

Csatkai Endre dr.: Diákcsínyek a régi Sopronban. (Új Sopronvármegye, 1941 febr. 15.)

- Mikor még felkérték az embereket, hogy ne dohányozzanak. A dohány soproni pályafutása. (Új Sopronvármegye, 1941 febr. 22.)
- Vándorpatikusok, vándorfogászok, (Új Sopronvármegye, 1941 márc. 1.)
- Sopronvármegye; várak, kastélyok és nemesi kúriák. Iván, Nagygeresd, Sajtoskál. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)
- Az első magyarnyelvű szereplés a Liszt Ferenc Zeneegyesületben. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941. febr. 15.)
- Adatok a soproni műpártolás történetéhez. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)
- Egy zenei csodagyermek az 1840-es években. (Soproni Szemle, V. évf., 1941 febr. 15.)
- Legényszállások a régi Sopronban, [A céhek életéből,] (Új Sopronvármegye, 1941 márc. 8.)
- 1848–49 és a soproni „Zöldház”. (Új Sopronvármegye, 1941 márc. 14.)
- Literáti Nemes Sámuel rablóhadjárata Sopron ellen. [Régészeti. gyűjteményekről.] (Új Sopronvármegye, 1941 márc. 22.)
- A soproni közvilágítás multja. (Új Sopronvármegye, 1941 márc. 29.)
- 247– Thirring Gusztáv dr. halálára. (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 1.)
- Névnapi ünnep a Legnagyobb Magyarnál Nagycenken, (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 5.)
- Líceumi diákok színelőadása Zrinyiról 1808. (Nyugati Őrszem, 1941 ápr.)
- A nagyhét a régi Sopronban, (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 11.)
- A régi soproniak emmausi útja. (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 12.)
- Régi soproni borbélyok. (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 19.)
- Rácok, görögök a régi Sopronban. (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 27.)
- Tengelyen, hajón, vasúton Győr és Sopron közt. (Győri Kalendárium, 1941. évf., 48–50.)
- A régi kávéházak élete Sopronban. (Új Sopronvármegye, 1941 máj. 3.)
- Az első soproni művészeti kiállítás, (Új Sopronvármegye, 1941 máj. 24.)
- A soproni cukor kétszázéves története. (Új Sopronvármegye, 1941 máj. 31.)
- II. Vilmos német császár Horpácson, (Új Sopronvármegye, 1941 jún. 7.)
- Katyulócsinálók. (Új Sopronvármegye, 1941 jún. 14.)
- Adat Csorna zenei multjához. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)
- Marsigli természettudós soproni kapcsolatai. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)
- Laudon tábornagy Sopronban, (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)
- Az iváni „légkőésés” 1841-ben. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)
- A virtsologi Rupprecht-kastély Sajtoskálon. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)
- Év vége a régi soproni diákéletben. (Új Sopronvármegye, 1941 jún. 28.)
- Évszázados harc a vörös kakas ellen Sopronban. (A Tüzoltóegyesület 75 éves örömnépe alkalmából.) (Új Sopronvármegye, 1941 júl. 5., 12, 20.)
- „Királyi öröm és férfi multság.” [Adalékok a Soproni Lövészek történetéhez.] (Új Sopronvármegye, 1941 júl. 26.)
- Százestendős a soproni színház épülete, (Új Sopronvármegye, 1941 aug. 2., 9., 17., 23.)
- Sopronvármegyei vonatkozású győri nyomtatvány, (Győri Szemle, XII, évi., [1941] 2. sz., 92. 1.)

Csemegi József ifj.: A Keresztelő Szent János tiszteletére épült kápolna Sopronban, (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

Csipkés Kálmán: Gyűjteményeink gyarapodása az 1940. esztendőben. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)– A Városi Múzeum soproni borászati emléket. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941

máj. 15.)

Dezsényi Béla: Frankenburg Adolf soproni nyelvleckéi. (Irodalomtörténet a Magy. Irodalomtört. Társaság Folyóirata, XXX, évf., 2. sz. 1941. 68. l.)

248 *Gálos Dezső*: Egy elfelejtett dunántúli költő. [Strokai A. 1730–1750.] (Győri Szemle, 1940. évf., 4. sz., 196–205. l.)

Géfin Gyula dr.: Adalékok Sopron művészettörténetéhez. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

Hajós Elemér: Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

Hamar Gyula: Egyházközségünk multjából, 100 éves adatok. (Soproni Evang. Gyülekezeti Lap, IV. évf., 1. sz., 1941 febr. 23.)– Aus der Vergangenheit unserer Kirchengemeinde. Prediger Gottlieb Gamauf gestorben vor 100 Jahren. (U. o.)

Heimler, H.: Theophil Gamauf, [1772–1841.] (Wehr u. Waffe, 3. Jg., Nr. 7, 1941 febr. 16.)

Heimler Károly dr.: Thirring Gusztáv és munkássága. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

– Loew András (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

– Loew (Loevius) Károly Frigyes. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz.)

Horváth Tibor Antal: A horpácsi prépostság. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

Jeney Dezső: Márton diák. Regény Sopron multjából. (Új Sopronvármegye 1941 febr. 19. s köv. sz.)

Kárpáti Zoltán dr.: Sopron környékének fontosabb gyógynövényei. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

Kenyeres Imre: Soproni jegyzetek. (Diarium, Egy. Ny. II. [XI.] évf., 3. sz., 1941 márc.)

Koenig, Otto: Wunderland der wilden Vögel. [Fertő-tó madárvilágáról.] (Wien, 1939, 4°, 100 l., 92 kép, 1 térképrajz.)

Kotsis Tivadar: Sopronkörnyéki barlangok. Bécsidombi barlang. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz.)

– Vulkán volt-e a harkai csúcs? (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz.)

Leitner József: Deccard Kristóf János. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

Mészáros Sándor: Szentimrey Lajos emléke. (Új Sopronvármegye, 1941 márc. 29.)

Mollay Károly dr.: A burgenlandi német népi színjátékok kérdéséhez. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

– Mégegyszer a burgenlandi német népi színjátékokról, (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

– Soproni élet a 15. század második felében, A Haberleiter-család története. I. rész. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

Nagy Béla dr.: A soproni Építő- és Földhitelbank bukása negyven esztendővel ezelőtt. (Új Sopronvármegye, 1941 máj. 10.)

Németh Sámuel: Egy soproni ábrándos történetíró: Borgátai Szabó József. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellok korában. [Sopronra vonatkozó számos adat.] (Budapest, 1940, 8°, 188 l.)

249 *Proszt János dr.* dékánnak székfoglaló beszéde 1940 okt. 20. tanévmegnyitó ünnepélyen. Klny. a m. kir. József nádor műegyetem 1939/40. évi évkönyvéből. 8°, 18 l. Budapest, 1941. Pátria-ny.

Reményi Viktor: Brennbergbánya szociális fejlődése. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

Réthly Antal dr.: Thirring Gusztáv † [1871–1941.] (Földr. Közl. LXIX. köt., 1941 2. sz.)

Storno Miksa: Soproni városrészletek 1852-ből. 3 képpel. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

Szabady Béla: Kelez János győri örkanonok végrendelete. [Soproni városplébános, a társaskáptalan prépostja. 1741–1828.] (Győri Szemle, XI. [1941] évf., 2. sz., 81–88. l.)

Szalay Lajos: Jeltelen sírban pihen Kossuth kormánybiztosa. [Lukinich Mihály Fertőszentmiklós.] (Soproni Hírlap, 1941 ápr. 11.)

Thirring Gusztáv dr.: Sopron népessége 1939-ben. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

Thirring Lajos dr.: Sopron népessége 1941 január végén. (Soproni Szemle, V. évf., 2. sz., 1941 máj. 15.)

Thier, L.: Verdi-Phantasien eines Soproner Komponisten. Ein Beitrag zur Biographie Franz Jachimeks d. J. (Ö. Z. 74. évf., 56. sz., 1941 márt. 8.)

– Béla Bartók, der große ungarische Musiker 60 Jahre alt. – Erinnerungen an das erste Soproner Konzert des Meisters, (Ö. Z. 1941 márc. 22.)

– Über eine seltene Eisenstädter Predigt. Amilian von Ludwigsdorffs „Heiliger Joannes von Nepomuk“, (Ö. Z., 1941 márc. 29.)

Verbényi László dr.: A testületi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanonciskolák megindulása előtt. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz. 1941 febr. 15.)

– Adalék a magyar nyelv terjedésére Sopronban. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

– Családi feljegyzések és a várostörténet. (Soproni Szemle, V. évf., 1. sz., 1941 febr. 15.)

*

Thirring Gusztáv dr. Nekrológ. (Soproni Hírlap, 1941 ápr. 1.)

A szaksajtó dr. Thirring Gusztáv haláláról. [Statisztikai Tudósító.] (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 2.)

Dr. Horváth Károly esperesplébános †. [Szül. Sopronban 1884.] (Új Sopronvármegye, 1941 ápr. 17.)

A Frankenburg Irodalmi Kör főtitkári jelentése az 1939/40, működési évről. Összeállította: Erdélyi Tibor. Sopron, 1941, 16°, 32 l.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

250 SOPRONER RUNDSCHAU

HEIM AT BLÄTTER

KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

HAUPTSCHRIFTLEITER:

Dr. HEIMLER KÁROLY.

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1.

V. Jahrgang 1941. – Folge 3.

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HIRDETÉS / Inhalt des vorliegenden Heftes

Inhalt des vorliegenden Heftes

<i>Mollay, K. Dr.:</i> Das Leben in Sopron in der zweiten Hälfte des 15. Jh. (Die Geschichte der Familie Haberleiter.) II. Teil.	153
<i>Thirring, G. Dr.:</i> Beiträge zur Geschichte der Zünfte in Sopron in der ersten Hälfte des 19. Jh.	174
<i>Cserregi, J. d. J.:</i> Mittelalterliche Bildstöcke auf dem Gebiete der Stadt Sopron	185
<i>Kárpáti, Z. Dr.:</i> Merkwürdige und neue Pflanzenfunde in der Umgebung von Sopron.	195
<i>Storno, M.:</i> Das römische Amphitheatrum und Nemeseum zu Sopron.	201
<i>Das Seemann-Künstlerpaar.</i> (Auszug aus dem Vortrag von J. Horváth.)	217
<i>Mitteilungen des städt. Museums:</i> <i>Csipkés, K.:</i> Zunftgeräte im Soproner Museum.	233
<i>Biographien.</i> Hajnóczi Daniel	234
Fridelius Johann	238
Kleine Mitteilungen	239
Bibliographie von Sopron	246

Legközelebbi számunk 1941. november hó végén jelenik meg.

**PESTI MAGYAR
KERESKEDELMI
BANK**

Alapított 1841-ben kelt királyi szabadalomlevéllel.

Bármely ügyben készséggel ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok

64,100.000 pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám

Telefonszám: 92-132 – Sürgőnycim: COMMERZ

Soproni Takarékpénztár

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

SOPRON, SZÉCHENYI-TÉR 19

Alapított 1842 – Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

Tűzhelyek, kályhák, zománcedények, építési anyagok!

RÖTTIG-ROMWALTER

NYOMDA R.-T.

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A
LEGKÉNYESEBB ÍZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN

SOPRON, DEÁKTÉR 56

TÁVBESZÉLŐ: 19

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz

Központi fűtés

Garage

Klubhotel

TELEFONSZÁM 80

A 110 éves „GENERALI”

TRIESTI ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ TÁRSULAT

soproni főügynöksége

A SOPRONI IDEGENFORGALMI R.-T.

helyiségében Várkerület 44. sz. alatt működik.

A főügynökség vezetője

ZEITLER LAJOS úr,

aki a főügynökség egész szervezetével együtt készséggel áll a t. Ügyfelek rendelkezésére.

Sopron elitközönségének találkozó helye az

ITALIA-KÁVÉZÓ

Erzsébet-utca–Deáktér-sarok

Távbeszélő: 5-23.

„HUBERTUS” VADÁSZLAK

Sopron legszebb kirándulóhelye! Gyönyörű kilátás az alpokra. – Télen-nyáron nyitva. – Üdülésre, nyaralásra kiválóan alkalmas!

Teljes napi penzió négyszeri étkezéssel P 5.50. – Vasárnap és ünnepnap, valamint az előző napokon autóbuszjárat.

EGYÜNK

Stauffer

SAJTOT–VAJAT

IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

Sopronban

elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért *utazzék*

autóbuszon vagy autón.

Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában, Várkerület 44. Telefon 379.

Autóbuszkirándulások rendezése.

Mindig nivós műsor

a Városi Moziban!

Telefon 424

LŐVÉR-SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a tízezer holdas városi erdő közvetlen közelében.

Bérlő:

Horváth Imre

Telefon 622 és 714.

110 szoba

Központi fűtés

Hideg és meleg folyóvíz

Lift

Garázs

Bar

Tennis pályák

Minden házban igazi öröm a családi sör!

Tómalom Strandszálló

Egész éven át nyitva!

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!

Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lővérekbe

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

Az új villamos árszabás mellett érdemes a

Lővérekben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét teszi olcsóvá!

1941. V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

	Ára
1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr.</i> és <i>Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni órakiállítás	50 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f

20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772–1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczián Dezső</i> : Payr Sándor (1861–1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered, (Helytörténeti tanulmány)	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f
31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeknek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszélka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778–1799. (Első közl.)	50 f
34. <i>Stornó Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851–1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet. I.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsfészkek a soproni Felsőlővérekből	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f

49. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsírai (gyülevizi) kastély	1.– P
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok, 5 műmelléklettel és 12 szövegközi képpel	2.20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László. (1839–1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története, (Negyedik közlemény.)	50 f
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Ágfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Östör József</i> : Tévedések ferdítések, Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. Állítólagos gőgje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f

73. <i>Thier László</i> : Széchenyi-emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-műemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853–1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkari E.</i> : A Dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f
82. <i>Thirring Gusztávné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	50 f
83. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság. A legrégebb magyar önképzőkör	30 f
84. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	80 f
85. <i>Hárs György</i> : Csákányútás a belvárosban	50 f
87. <i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi bábsütő emlékeink	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A röjtöki kastély	100 f
90. <i>Soproni krónikák</i> : I. Petz Dániel és fia krónikája	200 f
91. <i>Massalsky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?	1.- P
92. <i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna	1.20 P
93. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A nagylozsi báró Solymossy-kastély	1.20 P
94. <i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619.	80 f
95. <i>Storno Miksa</i> : A soproni kulcsleletek alakjainak változásai	1.20 P
96. <i>Csipkés Kálmán</i> : Vitnyédi fejfák	1.-P

97. *Thirring Gusztáv dr.*: Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez

1.-P

98. *Storno Ferenc*: Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről

1.20 P

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

2 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

3 (Megjegyzés - Popup)

A kir. tárnokmester Pozsonyban kelt *latin* oklevelében.

4 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

5 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

6 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

7 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

8 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

9 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

10 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

11 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen adat.

12 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. bajor *haber*, középnémet *hafer* 'Hafer' (első soproni adat: 1391; *haber* II. 1: 9) + bajor *lenen* 'Fuhrmann' (*Schmeller, Andreas, Bayerisches Wörterbuch, Stuttgart-Tübingen, 1827. I. 1527*).

13 (Megjegyzés - Popup)

Heintze-Cascorbi, Die deutschen Familiennamen, Halle/S.–Berlin, 1933, a *Leite* és a *Leiter* címszavaknál.

14 (Megjegyzés - Popup)

Moser i. m. 168., 103. l.

15 (Megjegyzés - Popup)

Történetével egész röviden *Házi Jenő* is foglalkozott (II. 4: XI).

16 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. II. 2: 330, 354, 406, 423; II. 3: 22. 32, 38, 45, 52, 74, 91, 94, 115, 211, 343, 352, 380: II. 4: 10, 47).

17 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. II. 1: 57; I. 3: 94; ítéletkönyv 91–2, 96–9, 106, 114, 117.

18 (Megjegyzés - Popup)

Egy akó 54'30 liternek felel meg.

19 (Megjegyzés - Popup)

Egy kepe 4 keresztből, egy-egy kereszt 15 kévéből állott, V. ö. Gazdaságtört. Szemle III (1896), 363. l.

20 (Megjegyzés - Popup)

I. 2: 293; II. 1: 168: I. 2: 299. Az ítélet végrehajtására azonban nem került sor.

21 (Megjegyzés - Popup)

II. 4: 122, 140

22 (Megjegyzés - Popup)

Kálmán 1442-ben a Sz. György-utcában lakik s 12 forint adót fizet, azaz szintén jómódú polgár volt (II. 3: 341, 357, 362).

23 (Megjegyzés - Popup)

II. 3: 380; II. 4: 10, 47, 53, 69, 76, 121, 139, 149, 157, 174, 188, 202, 225, 276

24 (Megjegyzés - Popup)

A mai Ferenc József-tér 8. sz. ház helyén (Storno-ház).

25 (Megjegyzés - Popup)

I. 5: 125; II. 1: 115; I. 6: 27; ítéletkönyv 84, 122, telekkönyv 10, 18, 249.

26 (Megjegyzés - Popup)

Adója évi 3 font 6 solidus 24 denártól 7 dénárig terjed.

27 (Megjegyzés - Popup)

Az 1468. évre beállott nagy csökkenés bizonyára a politikai változásokkal összefüggő általános soproni elszegényedésnek egyik esete.

28 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. I. 5: 35; II. 1: 104; II. 4: 53, 76, 149; II. 1: 81, 89; II. 4: 102. 286. Valószínűleg mint a tanácsnak kiküldöttje volt útban, amikor 1453 nyarán Hegykő körül útitársával együtt elfogták (I. 4: 373–4).

29 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. II. 4: 47, 69, 102, 121, 139, 157, 208.

30 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. meg ítéletkönyv 78, 101.

31 (Megjegyzés - Popup)

Azonkívül 230 magyar aranyforintot, 42 font dénárt, kötött zacskóban mindenféle régi pénzt, egy zsákocska silány dénárt, egy zacskóban 9 ezüstgyűrűt s néhány forintot, *als sich dan das außbezaygtt vnd peyeynander ist yn meyner lad oder kyssten vyndtt manns.*

32 (Megjegyzés - Popup)

A részletes kimutatást l. a számadásban.

33 (Megjegyzés - Popup)

A várarok mentén, nagyjából a mai várkerületi Mária-szobor helyén. A templomot 1532-ben bontották le.

34 (Megjegyzés - Popup)

A posztó rőfje 1/2 font dénárba, a koporsó 42 dénárba került, a Sz. Mihály-templom sekrestyése 75 dénárt, a többi 4 templomé összesen 60 dénárt kapott.

35 (Megjegyzés - Popup)

A kórház a mai Ikva-hídon (*Spitalbrücke*) állott.

36 (Megjegyzés - Popup)

Joachim Jakob a szükséges vászon árát is beleszámítva, 5 font 34 dénárt költött.

37 (Megjegyzés - Popup)

Az iskolamesternek e ténykedéséért 1/2 font dénár járt, a diákokból álló énekkart megvendégelték, a céhmesternek 1 forintot adtak. A városplébános 2 font dénárt, a többi pléhónos 1–1 font dénárt kapott, a misékben való megemlékezés pedig 10–12 dénárba került. A fejfa megfestéséért 6 font 2 solidus dénárt,

felállításáért a lakatosnak 24 dénárt, az ácsnak 32 dénárt, zsendelyre és zsendelyszegre 75 dénárt, összesen tehát 6 font 6 solidus 11 dénárt kellett fizetni. Ebből következik, hogy a fejfa magas lehetett s bizonyára Detre festőnek valami szentképe díszítette.

38 (Megjegyzés - Popup)

Joachim Jakab a halotti levélre évenként 2–2 solidus dénárt, a vigiliákra, gyászmisékre és a sírra évi 4 solidus 6 dénártól 10 solidus dénárig terjedő összeget, viaszra és gyertyákra összesen 4 solidus 8 dénárt fordított Mindez 1485-től 1495-ig 12 font 1 solidus denárt tett ki, *an das, das ich allenthalben, wo ich kyrichfferten gebesst pynn an ffremden enden, außgeben hab.*

39 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. I. 6: 27–8. Egyszerű, német másolata szintén megvan (Városi levéltár 3004. sz.).

40 (Megjegyzés - Popup)

L. az előző fejezetben említett hagyatéki leltárt.

41 (Megjegyzés - Popup)

Telekkönyv 249. l. A városplébános egy hordót 70 magyar forintért, egyet 24 (II. 4: 367 szerint: 28) magyar forintért adott el, kettőt pedig kimért, pintjét 6–8 dénárért számítva, Ehhez kapott még két sajtót (az egyiknek ára 12 solidus dénár volt), 4 kapát és a szőlők megműveltetésére 7 font 5 solidus dénárt.

42 (Megjegyzés - Popup)

A misekönyv 6 magyar forintba és 60 dénárba, a miseruha 9 magyar forintba, az ezüst latja fél font dénárba, a kehely elkészítése 2 1/2 font dénárba, aranyoztatása 4 font dénárba, azaz 3 magyar forintba, az 1–1 rőf olasz vászon 40 dénárba, a damaszt karmazsin rőfje 1 aranyforintba került. Bojtra, selyemfonalra 20 dénár, a kehelyzsacszkóhoz való *schimer*-re 44 dénár kellett még. A kehely azonban hamarosan eltörött: kijavíttatásáért és új aranyoztatásáért 4 font dénárt kellett fizetni, Joachim Jakab hozzáteszi: *Der goldschmyd gab mir wider 60 den., gab ich aynem armen schuellerr vnd durich goczwillen.*

43 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. I. 5: 404. Német másolata ugyancsak megvan (Városi levéltár 3004. sz.).

44 (Megjegyzés - Popup)

Anna asszony Kronberger Lőrinc péterfai lakosnak leánya és Kronberger Ákos soproni tanácsosnak rokona volt. V. ö. Mollay i. m. 46, l.

45 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. 1483: Krystoff *Hiezenczarffer* (II. 4: 351); 1485: Hiczendarffer Hiezendorfferrynn (i. h. 363, 390); 1486: Hychendorffer (I. 6: 35. Mátyás kir. Budán kelt oklevelében); Hyczenndorffer... Hyczundorfer (i. h. 39); 1490: *Hiczindarffer* (II. 4: 362); 1495: *Hytzenndorfferin* (II. 5: 62), *Hitzendorf* nevű helységet csak Stájerországban ismerünk. Valószínűleg Kristóf családneve ezzel függ össze. Az 1488. évi ítéletlevélnek Kristófra vonatkozó *extraneus de Almania* kitétele tehát III. Frigyesnek egész birodalmára, így Ausztriára

is értendő.

46 (Megjegyzés - Popup)

Hitzenderfer Kristóf és neje legfeljebb 1491. aug. 27.-ig laktak a főtéri házban (II. 4: 392), ahol 1489-ben 6 forint adót vetnek ki rájuk (i. h. 408). Kristóf ezután nemsokára meghalt. Anna asszonyt pedig 1495-ben már a Sz. György-utcában találjuk (II. 5: 46, 62), ahol 2 forint adót fizet, 1496-ban harmadszor Magos Imre soproni kereskedőhöz ment feleségül (feljegyzési könyv 42).

47 (Megjegyzés - Popup)

Az ítéletlevél 1488. dec. 10.-én kelt. Egykorú német fordítása is megvan a városi levéltárban (Dl. 2308).

48 (Megjegyzés - Popup)

A városi polgárok a vérdíj nagyságára nézve Werbőczy István Hármaskönyve (III. 9) szerint a nemesekkel egyenlő rangban voltak, azaz, vérdíjuk 200 forintot tett ki. V. ö. még *Hóman-Szekfü: Magyar Történet II.* Budapest, 1936², 529. l.

49 (Megjegyzés - Popup)

Joachim Jakab 1486 áprilisától 1488 decemberéig 174 magyar forintot, 60 magyar dénárt és 12 bécsi dénárt, a város 72 magyar forintot áldozott erre a perre. Pl. egy-egy fuvar Budára és vissza 5 magyar forintba, Joachim Jakabnak, két társának és három szolgájuknak közel öthetes budai tartózkodása 55 magyar forintba, az ítéletlevél 12 magyar forintba került. Paksi László kir. tárnokmesternek (1483–1487) adott ajándékért 3 magyar forintot fizetett: Hasady István kir. tárnokmester (1488) és Dorotheus László 1–1 vég, Nagylucsei Fülöp Orbán kir. kincstartó 2 vég vásznat kapott ajándékba, összesen 9 magyar forint értékben. Mindezekhez Joachim Jakab még hozzáteszi: *Item die ander müe vnd arbatt, schaden, versawbnisß, daryn der Hiczendarffer mich, dy kynder und gemeyne schtatt prachtt hatt.*

50 (Megjegyzés - Popup)

Így többek között szolgálja 7 akó bornak kiméréséért 2 font 2 solidus 20 dénárt kapott, a főtéri ház után teljesítendő őrségállást a kapuknál és a várfalakon 8–8 dénárral váltotta meg. A gyermekek anyja 5 mérő búzát, egy teljesen felszerelt kocsit és lovat kapott. – Ezenkívül a főtéri házból és a ház elöl a szemetet és sarat kellett elszállítania. – Eladott még 8 mérő lisztet; mérőjét 49 és 40 dénárért, 1489-ben pedig 14 font zsírt (*altz schmer*), fontját 8 dénárért számítva.

51 (Megjegyzés - Popup)

A bor pintjét 2–16 dénárért adta, a feltöltésre vásárolt bor pintjét 2–20 dénárért vette, a mustét pedig 6 dénárért, A borból vittek Darufalvába, Kirchsclagba (A. A.), Mátyás király katzelsdorfi (Bécsújhely mellett) táborába és Olmützbe (Morvaország) is.

52 (Megjegyzés - Popup)

Egy-egy bolthelyiség bérösszege évi 12–14 solidus dénárt, egy-egy lakásé 4–34 solidus dénárt tett ki. A ház pincéjében elhelyezett egy-egy hordó után 40–60 dénár haszonbért kaptak. Az egyik lakó végezte el a háztulajdonosokra kirótt robotot s őrségállást a várfalakon s a kapunál. Ennek fejében béréből évente

bizonyos összeget engedtek el.

53 (Megjegyzés - Popup)

1488-ban; 1489-ben és 1490-ben a kivetett adó tulajdonkép 2 forinttal, azaz 2 1/2 font dénárral több volt. Ezt azonban négy zsoldosnak Joachim Jakab által kifizetett négyheti zsoldja fejében levonták. Ebből következik, hogy 1490-ben a forintot 10 solidus dénárjával számították, V. ö. még II. 4: 394, 396, 408; II. 5: 10, 21, 24, 45, 62.

54 (Megjegyzés - Popup)

A kölcsönök mind Mátyás királynak osztrák háborúival függenek össze

55 (Megjegyzés - Popup)

.... sunst hatt er kain quitung nicht geben wellen und wer gemayne schtatt yn schaden kommen.

56 (Megjegyzés - Popup)

...dem ist gemayne schtätt schuldig gebedt, darauß teglicher gessucch gangenn wër, so dy kynder das gelltt nicht dargelichenn hietten

57 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. még II. 4: 354, 379: *Kaynraczberg... Krobenberger.*

58 (Megjegyzés - Popup)

Az első kötözéshez használt vesszőért évi 6–22 dénárt kellett kiadni. A karóknak a szőlőkbe való elszállítása 20–30 dénárba, egy hordóból a borkő kikalapáltatása 24 dénárba, csó a szőlősajtóra 32 dénárba került. Hat kapának kiélesítéséért 16 dénárt kellett fizetni.

59 (Megjegyzés - Popup)

Ennek fejében 1486-ban 8 mérő rozsot, 3% mérő búzát, 1487-ben 4% mérő kétszeres gabonát, 1 mérő zabot, 2 mérő tönkölyt és 3% mérő búzát, 1188-ban 7 1/2 mérő zabot, 1489-ben 2 mérő búzát, 1 mérő rozsot, 1 mérő árpát és 4 mérő tönkölyt szolgáltatottak be Joachim Jakabnak.

60 (Megjegyzés - Popup)

Az aranyozáshoz 2 lat aranyat használtak el 2 font dénár értékben.

61 (Megjegyzés - Popup)

A ruha ára 13 solidus dénár, a cendelyszalagoké 55 dénár volt.

62 (Megjegyzés - Popup)

A két ing 3 solidus 10 dénárba, a fürdőing 6 solidus dénárba, a kötény 14 dénárba került.

63 (Megjegyzés - Popup)

A kancsó ára 36 dénár, az ivóedényeké 16 dénár, az olvasóé 3 dénár, az erszényé 18 dénár, a hajtúk darabjái 12 dénár, a hajfonat-szalagoké 9 dénár volt. A ruhához 3 1/2 rőf posztó kellett, rőfje 3 1/2 solidus dénárba került.

64 (Megjegyzés - Popup)

A szükséges 4 1/4 rőf gyolcs rőfjének ára 20 dénár, a 3 1/4 rőf vászon rőfjéé 16 dénár, a 4 rőf durva vászon rőfjéé 17 dénár, a 4 1/4 rőf olasz vászon rőfjéé pedig 40 dénár volt. Az ingujjak, valamint az ingváll selymszegése 20–20 dénárba, az ingek elkészítése 8 és 7 dénárba, az ingvállé 14 dénárba került.

65 (Megjegyzés - Popup)

A 6 rőf arrasi posztó rőfjéért 45 dénárt, a 4 rőf nürnbergi posztó rőfjéért 3 1/2 solidus dénárt kellett fizetni. Az első ruháért a szűcs 100 dénárt, a szabó 24 dénárt, a másodikért a posztónyíró 10 dénárt, a szabó pedig 30 dénárt kapott. A második ruhához ezenkívül még kellett 1 3/4 rőf paszomány 9 dénárért, selymfonal 8 dénárért s 1/2 rőf fényes vászon 25 dénárért.

66 (Megjegyzés - Popup)

Az elsőhöz 4 3/4 rőf posztó, rőfönként 5 solidus 10 dénárért, a másodikhoz 6 rőf, rőfönként 1/2 forintért, a harmadikhoz 5 rőf, rőfönként ugyancsak 1/2 forintért kellett. A posztók nyírása 15, 24 és 20 dénárba, a béléshez szükséges 1–1 rőf fényes vászon 50–50 dénárba, a szabó munkája 30–30 dénárba került.

67 (Megjegyzés - Popup)

A 3 hölgymenyétbőr darabjéért 50 dénárt, a szűcsnek munkájáért 28 dénárt kellett adni.

68 (Megjegyzés - Popup)

A nyűlbőr darabonként 50 dénárba, a béléshez szükséges 1 1/4 rőf fényes vászon összesen 62 1/2 dénárba, a szűcs munkája 28 dénárba, a szabóé 30 dénárba került.

69 (Megjegyzés - Popup)

Ehhez 1 1/2 rőf löweni posztó kellett 3/4 forintért. A meghosszabbítást és a festést 24–24 dénárért végezték el.

70 (Megjegyzés - Popup)

A kötények gyolcsa 20–20 dénárba, elkészítésük 4 dénárba került; a cendelyszalagok ára 50 dénár, a hajtúké 2 forint, a fejkéé 5 forint, a főköttőé pedig 25 dénár volt.

71 (Megjegyzés - Popup)

Elkészítésükhöz 9 1/2 rőf kellett, amelynek rőfjéért 40 dénárt, megvarrásáért 80 dénárt kellett fizetni.

72 (Megjegyzés - Popup)

Az alsóinghez 3 rőf, a pruszlikhoz 1 1/8–1 1/2 rőf vászon, gyolcs és szövet, a kötényekhez 1–1 rőf vászon és szövet, az első főköttőhöz 3/4 rőf olasz vászon, a fejkendőkhöz 1–1 rőf olasz és gyolcsvászon kellett. A durva vászon és a szövet rőfje 16–16 dénárba, a gyolcsé 20 dénárba, az olasz vászoné 40 dénárba került. A

fejkendők és a vászonpruszlikok megvarrásáért 6–6 dénárt, a szövetpruszlikéért 8 dénárt, az első főkötő kivarrásához szükséges arany- és selyemfonalért 10 solidus 20 dénárt, a másik két főkötőért 1–1 font dénárt, az egyszerű főkötőért 25 dénárt kellett fizetni.

73 (Megjegyzés - Popup)

Az eredetiben: *kuerssen kungrukenn*. Ennek jelentése tulajdonképp „pelz von kaninchenrücken” (*Grimm*, Deutsches Wörterbuch V. Leipzig, 1873. 1706). Az első 2 font 3 solidus dénárba, a második 2 font 4 solidus dénárba került. Az utóbbihoz azonban még egy nyúlőr kellett 50 dénárért, az ezüstgombért 75 dénárt, a szücsnek 60 dénárt kellett fizetni.

74 (Megjegyzés - Popup)

A 7 rőf posztó rőfje 42 dénár, a menyétbőr darabja 10 dénár, a hölgymenyétbőr darabja 50 dénár volt. A szabó 32 dénárt, a szücs 6 solidus dénárt kapott.

75 (Megjegyzés - Popup)

Forrásunk azt mondja: „ayn *acolayn rockch*”. Az *acolayn* szó bizonyára a középlatin *acoletus = alcus* „panni species” szóval függ össze. Ilyen vásznat szállítottak az olaszországi Bresciába (*Da Cange*, Glossarium mediae et infimae latinitatis I. Niort, 1883. 58. 170).

76 (Megjegyzés - Popup)

Az 5 rőf vászonnak rőfje 1/2 forintba, a hozzávaló prém közel 2 font dénárba, a paszomány 18 dénárba, a kivarráshoz szükséges selyemfonal (1/2 *quintatt seyden*) 8 dénárba került. Azonkívül a posztónyíró 15 dénárt, a szabó 30 dénárt s a szücs 60 dénárt kapott munkájáért.

77 (Megjegyzés - Popup)

Az alsóinghez 3 rőf vászon kellett, amelynek rőfjét 12 dénárért adták; az egyrőfnyi kötény 20 dénárba, a fél rőf cendely 25 dénárba került.

78 (Megjegyzés - Popup)

A meghosszabbításhoz 1 1/2 rőf löweni posztót használtak fel. Ennek rőfjéért 5 solidus dénárt, a bélésért 12 dénárt, a csatok fölvarrásához szükséges selyemfonalért 6 dénárt, a szabónak 24 dénárt kellett fizetni.

79 (Megjegyzés - Popup)

A 7 rőf posztó rőfje 6 solidus dénárba, az 1 rőf fényes vászon 50 dénárba, a 2 rőf cendely 80 dénárba, a 2 pár csat 1 font dénárba, egy újabb csat 60 dénárba került. A posztónyírónak 21 dénár, a szabónak 60 dénár járt.

80 (Megjegyzés - Popup)

Kolostori tartózkodásáról jegyzi fel Joachim Jakob: *sy allaynn hatt muessen ligen drew jarr vnd mēr ym klaster, hatt man irs kawem abczogen, alle nachtt vntter sich yn das pett geprundelltt*. Ezért egy ágynak árát, azaz 2 1/2 forintot és 3 pár három rőfös lepedőnek árát (rőfjét 16 dénárral számítva) kellett Joachim

Jakabnak megtérítenie.

81 (Megjegyzés - Popup)

Ezért a plébánosnak 1 font dénár, a gvárdiánnak 60 dénár, a hajadonoknak 24–24 dénár jár.

82 (Megjegyzés - Popup)

Egy-egy gyászmiséért 24 dénárt, a misében való megemlékezésért 12 dénárt fizettek. A halottat 8 rőf olasz vászonból készült ingbe öltöztették, szemfödelét 4 rőf olasz vászonból s 6 rőf fekete posztóból készítették. Az olasz vászon rőfje 40 dénárba, a fekete posztóé 2 solidus dénárba, a halotti ing megvarrása 40 dénárba, a koporsó 16 dénárba, a gyertyákhoz szükséges 2 font viasz 110 dénárba, a gyertyák elkészítése, a gyertyabél, bor 4 solidus dénárba került. Ezenkívül kaptak a szegények 15 dénárt, a sírásók 20 dénárt és a sekrestyés 7 krajcárt.

83 (Megjegyzés - Popup)

Egy-egy fürdőinghez 3 rőf olasz vászon volt szükséges. Rőfje 40 dénárba, a selyemszegély 32–32 dénárba, a varrónő munkája 12–12 dénárba került. A többi inghez ugyanennyi vászon kellett, ennek rőfjét azonban 16 dénárért adták, megvarrásukért 16–16 dénárt kellett fizetni. A zöld nürnbergi posztóból az egy ruhához szükséges 3 rőf 1 forintba, azaz 310 dénárba, a barnából 11 solidus dénárba, a vörösből 10 solidus dénárba (ebből 3 1/2, rőf kellett), a 2 1/2, rőf boroszlói posztó rőfje pedig 80 dénárba került. A posztónyíró rőfönként 3 dénárt, a szabó pedig egy-egy ruha elkészítéséért 21 dénárt kapott. A süvegek ára 5 solidus dénár volt.

84 (Megjegyzés - Popup)

Összesen 6 1/2 solidus dénárért.

85 (Megjegyzés - Popup)

A két ingért 3 solidus dénár járt. A 3 1/4 rőf zöld posztó rőfje 80 dénárba, nyírása 9 dénárba, a ruha megvarrása 20 dénárba, a tafotaruha 5 solidus dénárba került.

86 (Megjegyzés - Popup)

yn das katt, „in das Kot”.

87 (Megjegyzés - Popup)

A 6 rőf ingvászon rőfjéért 16 dénárt, az ingek megvarrásáért ugyanannyit kellett fizetni. A 3 rőf olasz posztó rőfje 70 dénárba, nyírása 6 dénárba, a suba és a kucsma 12 solidus dénárba került.

88 (Megjegyzés - Popup)

A 3 rőf olasz posztó rőfje újra 70 dénár, nyírása 6 dénár, megvarrása 20 dénár, A 3 1/2, rőf nürnbergi posztó rőfjéért 3 1/2 solidus dénárt, nyírásáért 10 dénárt, megvarrásáért 28 dénárt, a csuklyáért 50 dénárt, a kalapért 60 dénárt kértek.

89 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Házi i. m. 247. l.

90 (Megjegyzés - Popup)

Ez az összeg következőképp oszlott meg. Az *iskolamester* minden kántorböjtben kapott 30–30 dénár tandíjat, ezenkívül farsangkor, szüretkor, a nagyböjti (Invocavit vasárnapját követő kedden tartott), Margit-napi (júl. 13), Erzsébet-napi (nov. 19) soproni országos vásárnapokon, továbbá Fülöp és Jakab apostolok napján (máj. 1) 2–2 dénárt, az Apostolok eloszlásának napján (júl. 15) 4 dénárt, Gyertyaszentelő Boldogasszony napján gyertyára 4 dénárt, húsvétkor 2 dénárt vagy két tojást, Sz. Gál napjára 4 dénárt vagy egy kakast és télen egy fuvar fát 24 dénárért. Ablakhártyára 2 dénárt, fűtésre Sz. Márton napján (nov. 11) 1 dénárt s világításra télen 4 dénárt kellett fizetni. A *fűtőnek* farsangkor és karácsonykor 2–2 dénár járt.

91 (Megjegyzés - Popup)

Így 1490-ben ruhát kapott 12 solidus dénár, inget 40 dénár s 6 pár cipőt 144 dénár értékben; 1491-ben kabátra, dolmányra és nadrágra 2 font dénárért 7 1/2 rőf iglalui posztót, a posztó nyírására 15 dénárt, a ruha megvarratására és a bélésre 80 dénárt, inget 48 dénárért, csizmát 60 dénárért, 2 pár cipőt 48 dénárért; 1492-ben az új nevelőnek járt egy bunda 5 solidus dénárért, kalap 40 dénárért, 3 pár cipő 72 dénárért; 1493-ban 2 1/2 font dénárt, 1494-ben 2 font dénárt fizetett ki neki ruházatra Joachim Jakab; 1495-ben 7 1/4 rőf boroszlói posztót 2 font 2 solidus 4 dénárért, posztónyírásra 21 dénárt, a ruha elkészíttetésére 40 dénárt, egy-egy ingre 3 rőf vászonért 42 és 45 dénárt, elkészíttetésükre 12–12 dénárt, testhezálló rövid bundára 1/2 font dénárt, kalapra 11 krajcárt, azaz 44 dénárt, csizmára 2 solidus dénárt, 2 pár csizma javítására 48 dénárt, cipőre 24 dénárt adott neki. 1494-ben és 1495-ben Joachim Jakab fiát is tanította s ezért a költségek felét Jakab viselte.

92 (Megjegyzés - Popup)

Joachim Jakab szorgalmasan feljegyezi, hogy ez a költöztetés 3 font dénárba került s Jánosnak Soprontól távol töltött napjairól középkori természetességgel írja: *Ydem der pueb ist pessunder gelegen, hatt vmbichtt prachtt, auch das er alle nachtt untter sich than hatt*. Egy-egy ágyért 12 és 10 solidus dénárt és két pár 3 rőfös lepedőért 6 solidus 16 dénárt kellett fizetnie.

93 (Megjegyzés - Popup)

Egy-egy gyászmise 21 dénárba, a megemlékezés 12 dénárba került s gyertyákra még külön 4 dénár és 6 krajcár kellett.

94 (Megjegyzés - Popup)

V. ö., II. 4: 121, 139, 157, 294; 306; II. 1: 105; telekkönyv 15; I. 5: 371.

95 (Megjegyzés - Popup)

A szőlő megmunkáltatása 1486-ban 10 font 108 dénárba került.

96 (Megjegyzés - Popup)

Az ingekhez szükséges 5 rőf vászon 70 dénárba, elkészítésük 10 dénárba került. A 4 rőf vörös és szürke

posztó ára 1 font dénár volt, a posztónyíróknak 6 dénárt, a szabónak 32 dénárt kellett fizetni.

97 (Megjegyzés - Popup)

A mai Várkerületnek az Ikvahíd és az Ötvös-utca között levő egyik részét hívták így.

98 (Megjegyzés - Popup)

V. ö, II. 2: 325, 343, 352, 373, 405, 418, 421; II. 3: 20, 30, 37, 46, 53, 75, 91, 93, 115, 212, 353. 384; II. 4: 70, 122, 140, 157, 175, 186, 202, 225, 277, 294, 306, 403; telekkönyv 20.

99 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. ítéletkönyv 48.

100 (Megjegyzés - Popup)

Ennek megfelelően 1424-ben 6 font dénár, 1437-ben 9 forint, 1440-ben 24 forint, 1442-ben 12 forint, 1458-ban 6 font 4 solidus dénár, 1459-ben 2 font 1 solidus dénár, 1461-ben és 1462-ben külön-külön 2 font 2 solidus dénár, 1463-ban 3 font 16 dénár, 1464-ben 2 font 7 solidus 18 dénár, 1466-ban 5 font 6 solidus dénár, 1468-ban 1 font 4 solidus 24 dénár s 1488-ban 3 forint adót vetnek ki rá. Ezenkívül 1433-ban 4 arannyal, 1436-ban 6 forintra kell hozzájárulnia a városi kölcsönhöz s 1440-ben 10 forint kölcsönt ad a városnak (II. 3: 232).

101 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. II. 2: 422; II. 3: 31, 38, 44, 51, 70, 209, 349.

102 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. ítéletkönyv 71; II. 4: 10, 48, 70, 122, 140, 157, 175, 188, 202, 225, 277, 294, 306.

103 (Megjegyzés - Popup)

Ezzel kapcsolatban 1437-ben 2 1/2 forint, 1440-ben 5 forint, 1442-ben 2 forint, 1454-ben 5 font dénár, 1457-ben 5 1/2 font dénár, 1458-ban 6 font dénár, 1459-ben 2 font 7 solidus 12 dénár, 1461-ben 2 font dénár, 1462-ben 2 1/2 font dénár, 1463-ban és 1464-ben külön-külön 2 1/2 font 12 dénár, 1466-ban 5 font dénár és 1468-ban 1 font 24 dénár adót fizet. 1436-ban 1 forintot, 1440-ben és 1464-ben 2-2 forintot ad a városi kölcsönbe (II. 3: 233; II. 4: 233).

104 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. II. 1: 91; II. 4: 164, 210, 352; ítéletkönyv 152; telekkönyv 59.

105 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. feljegyzési könyv 61, 99; II. 5. 170; 358, 361; I. 7; 263; II. 1: 381–2. V. ö. még II. 5: 300, 330, 405; telekkönyv 133.

106 (Megjegyzés - Popup)

Koller Gusztáv: A soproni céhek életéből (A XVI. és XVII. században). Budapest, 1915

Dr. Winkler Elemér: A soproni céhek története a XV–XIX. században. (Sopron, 1921.)

107 (Megjegyzés - Popup)

Építményeink tudományos irodalommal nem dicsekedhetnek. Az első, tudományosságra igényt tartó cikk óta (Karl Weiss: Vier steinerne Denksäulen zu Ödenburg und Mattersdorf. Mitt. d. C. C. 1857. 321.) behatóbb tanulmányozásukra nem került sor.

108 (Megjegyzés - Popup)

Az alépítményéhez simuló kőpad már újabbkori toldaléknak látszik s így nem tekinthető az építmény szerves részének. (V. ö. az 1. jegyz. i. m. 1. ábrájával.)

109 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly dr.: Sopron topográfiája, Sopron, 1936.

110 (Megjegyzés - Popup)

„Én világhosszúval jöttem e világra, hogy senki se maradjon a setétségben, aki én bennem hiszen.” (János XII. 46.)

111 (Megjegyzés - Popup)

„Én vagyok a Világnak ama Világhosszúja: aki követ engem, nem jár a setétségben, hanem életnek világa leszen annak.” (János VIII. 12.)

112 (Megjegyzés - Popup)

Az olajlámpásnak, mint szimbólumnak, az Utolsó ítélethez való kapcsolódását l. az eszes és balga szüzek parabolájában. (Máté XXV. 1–13.)

113 (Megjegyzés - Popup)

Idesorozandó például a kassai dóm déli kapujában felállított ú. n. Mátyás lámpása a 15. sz. harmadik negyedéből. Itt jegyzem meg: Öröklámpás volt egykor a soproni volt ferencstemplom délnyugati részén a karzat falpillérébe 1491-ben beépített kőlámpás is, melyet irodalmunk a legutóbbi időig is következetesen helytelenül szentségháznak nevez.

114 (Megjegyzés - Popup)

A középkorban majd minden temető területén állott legalább egy, lámpa befogadására szolgáló kőtornyocska. Az igényesebb alkotásoknál a nagyobb magasságra való tekintettel alul a törzsön nyílást alkalmaztak, melyen keresztül a lámpát az építmény belsejébe helyezték, majd az alsó fülkébe torkolló kürtön át a tornyocska tetején lévő világító fülkerészbe felhúzták. (Pl. Klosterneuburgban, az 1381-ben megkezdett gyönyörű halotti lámpás esetében is láthatjuk.) A kisebb méretű kőlámpások esetében természetesen erre nem volt szükség, mert a lámpást közvetlenül a toronyfülkébe lehetett helyezni. Ilyenmű alkotásokra a közeli osztrák tartományokban számos példa áll a műtörténelem rendelkezésére. (Főbb

irodalom: A. Essenwein: Über einige Todtenleuchten in Österreich. [Mitt. d. C. C. 1862. 317. l.] – A. Riggerbach: Über Todtenleuchten, Arme Seelen-Lampen. [U. o. 228. l.] – H. Petschnig: Maria Saal in Kärnten. [U. o. 1867. 11. l. 19. á.] – S.: Die Todtenleuchte in Hof bei Straden in Steyermark. [U. o. LXVI. l.] – K. Fronner: Hainburgs mittelalterliche Baudenkmale. [U. o. 1870. LXXX. l.] – J. Gradt: Über einige in Steiermark vorfindliche kleine Architecturen. [U. o. 1871. XLVII. és CXLVII. l.] – K. Lind: Denksäulen, [U. o. LIII. l.] – H. Weininger: Wanderungen durch Regensburg. [U. o. LIX. l.] – Öst. Kunsttop. V. Eggenburg. [II. tábla.] stb.)

115 (Megjegyzés - Popup)

Lásd J. Gradtnak a 8. jegyz. i. m. Úgy látszik, hogy e néphit átcsapott a határokon hozzánk is, amire az mutat, hogy ily útmenti kőlámpások hazánk területén tudomásunk szerint csak a Dunántúlon találhatók. (A soproniakon kívül Nagymartonban, Fertőszéleskúton és Nagysitkén.)

116 (Megjegyzés - Popup)

Gradt 8. jegyi. i. m. i. h.

117 (Megjegyzés - Popup)

Ezt az építményt műtörténelmi irodalmunk K. Weiss után (l. 1. jegyz.) 13. századnak könyvelte el. De már az Essenweinnek is feltűnt az az ellentmondás, mely kőlámpásunk román kialakításmódja és gotizáló részletformái között kétségtelenül fennáll. Azonban kormeghatározását, mely szerint ez az alkotás a 16. sz.-ban született volna meg, túlzottnak kell minősítenünk. (L. a 8. jegyz. i. m. 322. l.)

118 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a Soproni Szemle 1441. évf. 15. l. közzétett értekezésem idevonatkozó adatait.

119 (Megjegyzés - Popup)

Lásd az 1. jegyz. i. m. 4. ábráját. Megoldási módját tekintve korban a Lénárt-oszlop és a Bäckerkreuz közé helyezhető.

120 (Megjegyzés - Popup)

Öst Kunsttop. XXIV. 224. ábra. Véleményem szerint az itt adott kormeghatározás (1500 körül) túl késői. Az aránylag régiesebb részletformák és az egész építmény zömök arányai még a Lénárt-oszlophoz állnak legközelebb, sőt valószínű, hogy ez az alkotás a Lénárt-oszlop korát időben meg is előzi. Megszületése tehát legfeljebb a 15. század közepére tehet.

121 (Megjegyzés - Popup)

Lásd. K. Lind 8. jegyz. i. m. 4. ábráját.

122 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 3. ábra: Spinnerin am Kreuz. Készítette Puchsbaum János 1451-ben. Rendeltetését illetően imaoszlopnak készült.

123 (Megjegyzés - Popup)

Lásd K. Fronner 8. jegyz. i. m. 23. ábráját. Imaoszlop a 15. századból, íves sisakját tekintve, a bécsi Maria am Gestade-templom kapuzatainak későgót függő kosártetőivel mutat formai rokonságot.

124 (Megjegyzés - Popup)

Lásd K. Lind 8. jegyz. i. m. 5. ábráját. Az itt közölt ú. n. Zderad-oszlop a 14. század harmadik negyedéből származik.

125 (Megjegyzés - Popup)

Lásd H. Weininger 8. jegyz. i. m. 7. ábráját. Az itt közölt regensburgi halotti lámpás még a 14. századból való.

126 (Megjegyzés - Popup)

A Dunántúli Szemle 1940. évf. 43. lapján. Krisztus az Olajfák hegyén címmel értekezést adtam közre, melyben ismertettem a hazánk területén előforduló „Krisztus az Olajfák hegyén” ábrázolásokat a középkorból. Vizsgálataimban itt is arra a következtetésre jutottam, hogy ezek az alkotások, bár kétségtelenül túlnyomórészt az osztrák testvéralkotások formai megoldásmódjához igazodtak, mégis szellemi lényegüket illetően azoktól alapvetően eltértek. Ugyanis, míg az e körbe tartozó osztrák domborművek mesterei inkább festői megoldásokat hoztak létre, addig hazai alkotásaink formai szűkszavúságukban, zárt szerkesztésükben és határozott plasztikájukban inkább világos, tömör, egyszóval tektonikusabb szellemben valósultak meg. Az anyagszerűségekre való fokozottabb törekvés és a formailag józanabban megfogalmazott szerkezetek alkalmazása, mint a magyar művészet egyik jellemzője, kőlámpásaink vizsgálata alkalmával is nyilvánvalóan kimutatható s ez az egyetemes jellemvonás éppen a külföldi emlékekkel való egybevetés révén válik szembeszökővé.

127 (Megjegyzés - Popup)

* Erste Mitteilung: Soproni Szemle, Jg. II. 1938, Nr. 1–2. S. 74–84.

128 (Megjegyzés - Popup)

L. Paur Iván: A sopronyi „Bécsi-domb” vaskori temetője, Arch. Értesítő, VI. (1886), 97. 1.

129 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Kuzsinszky Bálint: Néhány szó Nemesis cultusáról, Arch. Értesítő Új folyam XVIII. (1898), 385–388. II.

130 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Kuzsinszky Bálint: Aquincum. Az ásatások és múzeum ismertetése. Budapest, 1923. VI., 15. 1.

131 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Kuzsinszky Bálint: Aquincum. Ausgrabungen und Funde, Budapest, 1934. 224. 1.

132 (Megjegyzés - Popup)

Az aquincumi amfiteátrum méreteire 1. *Pecz Vilmos: ókori Lexikon I.*, 126. l.

133 (Megjegyzés - Popup)

Az amfiteátrum déli oldalán; a keleti oldalnál jóval szélesebb lehetett.

134 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly dr.: Sopron topográfiája, Sopron, 1936, 57. l.

135 (Megjegyzés - Popup)

Kb. 100 darab, a városi múzeumban.

136 (Megjegyzés - Popup)

L. *Bella Lajos:* Scarbantia sánca. Arch. Ért. Új folyam, XVI. (1896), 223. l.

137 (Megjegyzés - Popup)

* *Storno Miksa:* Rómaikori leletek Sopron belvárosából. Soproni Szemle, II. (1938), 221. l.

138 (Megjegyzés - Popup)

Horváth József tanár előadását a Soproni Képzőművészeti Kör rendezésében tartotta meg. A hála és kegyelet szálaiból szőtt előadás mintegy két óra hosszat lebilincselte a hallgatóságot. Sajnos, sem a bemutatott nagy képanyagot, sem magát a nemesveretű előadás teljes szövegét nem tudtuk közölni, csak a szerkesztőségünk készítette kivonat kerül az olvasóközönség elé.

139 (Megjegyzés - Popup)

* A régi soproni öntözőkről értékes tanulmányt írt Dr. Csatkai Endre a „Történetírás” című folyóirat I. évfolyamának 1. számában (24–33. lap). Egyes bélyegek megfejtése az ő kutatásai nyomán sikerült.

140 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sámuel: A soproni ev. líceum küzdelme a nyilvánossági jogért a Bach-korszakban. (A soproni ev. líceum évkönyve az 1938–39. évről 3–23 l.).

141 (Megjegyzés - Popup)

Müllner Mátyás: A soproni ev. főtanoda története, Sopron, 1857. 117 l.

142 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sámuel: i. m. 9. l.

143 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 438. g.

144 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. 438. f.

145 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 438. d.

146 (Megjegyzés - Popup)

* Wiener M.: A magyar cukoripar fejlődése. 1896.

147 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 440. b.

148 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 440 c, d.

149 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 440. a.

150 (Megjegyzés - Popup)

* 1941 febr. 1–1941 aug. 15.